

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Məmmədov Rəfət İsmixan oğlu

**“Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə iqtisadi əlaqələrinin
vəziyyəti və səmərələşdirilməsi yolları”
mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: 060401 Dünya İqtisadiyyatı

İxtisaslaşma: Beynəlxalq İqtisadi Münasibətlər

Elmi rəhbər:

i.e.n. dos. M.Q.Məmmədov

Magistr proqramının rəhbəri:

i.e.n. dos. M.Q.Məmmədov

Kafedra müdiri:

i.e.d., prof. Ş.H.Hacıyev

Bakı – 2018

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	3
FƏSİL I. BEYNƏLXALQ MALİYYƏ TƏŞKİLATLARININ YARANMASI, HÜQUQİ ƏSASLARI VƏ TƏSNİFATI	
1.1. Beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının yaranmasının zəruriliyi və tarixi əhəmiyyəti.....	6
1.2. Beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının hüquqi əsasları və fəaliyyət mexanizmi	14
1.3. Beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının təsnifatı və fəaliyyət istiqamətləri.....	23
FƏSİL II. AZƏRBAYCANIN BEYNƏLXALQ MALİYYƏ TƏŞKİLATLARI İLƏ İQTİSADI ƏLAQƏLƏRİNİN VƏZİYYƏTİ	
2.1. Azərbaycanın Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə iqtisadi əlaqələrinin vəziyyəti.....	35
2.2. Azərbaycanın Dünya Bankı Qrupu ilə iqtisadi əlaqələrinin vəziyyəti.....	43
2.3. Azərbaycanın digər beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə iqtisadi əlaqələrinin vəziyyəti.....	56
FƏSİL III. QLOBALLAŞMA ŞƏRAİTİNDƏ AZƏRBAYCANIN BEYNƏLXALQ MALİYYƏ TƏŞKİLATLARI İLƏ ƏLAQƏLƏRİNİN SƏMƏRƏLƏŞDİRİLMƏSİ YOLLARI	
3.1. Qloballaşma şəraitində Azərbaycanın Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə əlaqələrinin səmərələşdirilməsi yolları.....	63
3.2. Qloballaşma şəraitində Azərbaycanın Dünya Bankı Qrupu ilə əlaqələrinin səmərələşdirilməsi yolları.....	71
3.3. Azərbaycanın digər beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə əlaqələrinin səmərələşdirilməsi yolları.....	78
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....	85
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	89

Mövzunun aktuallığı. Müasir zamanımızda hər bir ölkənin iqtisadiyyatının inkişafında onun beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə mövcud olan iqtisadi münasibətləri çox mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu baxımdan onu qeyd edə bilərik ki, hazırda beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə qurulan əməkdaşlıq demək olar ki, hər bir ölkənin iqtisadi siyasətində əsas prinsiplərindən biri kimi çıxış etməkdədir. Çoxsaylı beynəlxalq təşkilatlarla genişmiqyaslı əməkdaşlıqda olan Azərbaycan Respublikası da beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə uğurlu əməkdaşlıq aparır, həmin əməkdaşlığın daha da şaxələndirilməsi, inkişaf etdirilməsi çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Dissertasiya işində Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq maliyyə təşkilatlarına, o cümlədən, Beynəlxalq Valyuta Fonduna və Dünya Bankına üzv olması, müasir dövrdə ölkəmizin həmin təşkilatlarla əməkdaşlığının mühüm xüsusiyyətləri, qeyd olunan beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının ölkəmizdə yerinə yetirdiyi layihələrin təhlil edilməsi və bu təşkilatların mövcud imkanlarından ölkəmizin rifahı üçün maksimum istifadə olunma perspektivlərinin öyrənilməsi həm nəzəri olaraq, həm də praktiki olaraq çox aktualdır.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri. Burada tədqiqatın ən mühüm məqsədi beynəlxalq maliyyə qurumları ilə Azərbaycan Respublikasının münasibətlərinin, o cümlədən, BVF-nun və Dünya Bankının Azərbaycanda yerinə yetirdiyi layihələrin və bunların iqtisadi təsirlərinin təhlil olunması, Azərbaycanın qeyd olunan maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlığının real vəziyyətinin dəyərləndirilməsi, onun inkişaf perspektivlərinin müəyyən olunması və bu istiqamətdə lazımı təkliflərin verilməsindən ibarətdir.

Məqsədə uyğun olaraq dissertasiya işində aşağıda göstərilən vəzifələr qarşıya qoyulmuşdur və baxılmışdır:

- Beynəlxalq Valyuta Fondunun yaranmasını, məqsədini və funksiyalarını müəyyən etmək;
- Dünya Bankının və onun institutlarının: yaranma tarixini və əsas fəaliyyət istiqamətlərini araşdırmaq;
- İnkişaf etməkdə olan ölkələrin və keçid iqtisadiyyatlı ölkələrin sosial-iqtisadi inkişafı yolunda beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının rolunu təhlil etmək;

- Azərbaycan Respublikasının BVF ilə əməkdaşlığı: valyuta-kredit münasibətlərinin həcmi, dinamikasını və təhlilini vermək;

- Dünya Bankı tərəfindən yerinə yetirilən layihələr çərçivəsində Azərbaycana yatırılmış xarici investisiyaların və ayrılmış kreditlərin həcmi, dinamikasını və təhlilini vermək;

- Azərbaycan Respublikasının valyuta siyasətini və BVF ilə mövcud əməkdaşlığının genişləndirilməsinin istiqamətlərini araşdırmaq və təkliflər vermək;

- Azərbaycan Respublikasının Dünya Bankı ilə mövcud əməkdaşlığının genişləndirilməsinin istiqamətləri araşdırmaq və təkliflər vermək.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektı Dünya Bankının və Beynəlxalq Valyuta Fondunun dünya ölkələrinin iqtisadiyyatında tutduqları roldan və mövqedən, onların təşkilatı quruluşundan, fəaliyyət dairəsi və iş prinsipindən, predmeti isə qeyd olunan təşkilatların Azərbaycanla qarşılıqlı əməkdaşlığından və onun genişləndirilməsi istiqamətlərindən ibarətdir.

Tədqiqatın informasiya bazası Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin, Dövlət Statistika Komitəsinin, Azərbaycanda yerləşən Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı nümayəndəliyinin, BMT-nin ixtisaslandırılmış maliyyə qurumlarının illik hesabatları, jurnallar, monoqrafiya və “İnternet” saytlarından əldə edilmiş informasiya məlumatlarından ibarətdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıda qeyd olunanlardan ibarətdir:

- müasir qloballaşma dövründə Dünya Bankının və BVF-nin konkret fəaliyyət istiqamətləri, onların dünya iqtisadiyyatı sisteminə təsiri və ilk öncə inkişafda olan ölkələrin sosial, iqtisadi problemlərinin həll olunmasında bu iki beynəlxalq maliyyə qurumunun rolu öyrənilmişdir;

- Azərbaycan Respublikasının Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə və Dünya Bankı ilə qarşılıqlı iqtisadi əməkdaşlığının inkişafı strategiyası göstərilmişdir.

- Dünya Bankının Azərbaycan Respublikasında yerinə yetirdiyi layihələrin iqtisadi səmərəliliyi qiymətləndirilmişdir;

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti isə ondan ibarətdir ki, onun vacib müddəaları, nəticələr və irəli sürülmüş təkliflər dövlət proqramların yerinə yetirilməsində, o

cümlədən yoxsulluq səviyyəsinin azaldılması və dayanıqlı inkişaf, infrastruktur layihələrin reallaşdırılmasında dövlət orqanlarından ötrü əhəmiyyətli ola bilər. Bununla belə ali təhsil ocaqlarında “Beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar” kursunun tədrisi prosesində dissertasiya materiallarından istifadə edilə bilər.

Dissertasiya işinin həcmi və quruluşu. Dissertasiya işi beynəlxalq maliyyə qurumlarının iqtisadi əhəmiyyəti, həmçinin Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq maliyyə qurumları ilə iqtisadi münasibətlərinin mövcud vəziyyətindən ibarət olmaqla, giriş, üç fəsil, nəticə və təkliflərdən və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Birinci fəsildə beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının yaranması, hüquqi əsasları və təsnifatı tədqiq edilmişdir. İkinci fəsildə Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə, o cümlədən Dünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə iqtisadi əlaqələrinin vəziyyəti öyrənilmiş, müvafiq təhlillər aparılmışdır. Üçüncü fəsildə isə qloballaşma şəraitində Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə əlaqələrinin səmərələşdirilməsi yolları araşdırılmışdır.

Dissertasiya işində 10 cədvəldən, iki qrafik-sxemdən istifadə edilmişdir.

Fəsil I. Beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının yaranması, hüquqi əsasları və təsnifatı

1.1 . Beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının yaranmasının zəruriliyi və tarixi əhəmiyyəti

Beynəlxalq Maliyyə Təşkilatları dünyada qlobal iqtisadi inkişafın məqsədlərinə xidmət edən, maliyyə resurslarının bölgüsünü təmin edən ən önəmli institutlardır. Bunlardan iki ən əhəmiyyətli - Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı Qrupudur. Bu baxımdan Beynəlxalq Valyuta Fondunun və Dünya Bankı Qrupunun tədqiq edilməsi çox mühüm və aktualdır.

Beynəlxalq Valyuta Fondunun (BVF) yaranması hələ 1929-1932 - ci illərdə bütün dünyanı cənginə almış qlobal iqtisadi böhranlar zamanına gedib çıxır. İqtisadi kitablarda o zamanı “böyük depressiya” zamanı kimi adlandırırlar. Bu zamana aid yazılardan görünür ki, göstərilən zamanda iqtisadiyyatın hər bir sahəsində böyük dağıntılar olmuşdur. Kənd təsərrüfatı məhsulları, əmlak, torpaq və s. dəyərindən dəfələrlə ucuz qiymətə satılır, heyvandarlıq zərərlə işləyir, yüzlərlə bank müflis olur, hər bir sahədə işsizlik baş alıb gedir, zavodlar işləmirdi. Bir sözlə desək, iqtisadiyyatın hər bir sahəsi “iflic” vəziyyətə düşmüşdü. Bu hal həmçinin, özünü beynəlxalq pul-kredit bazarlarında da göstərirdi. Kağız pula qarşı inamsızlıq dünyada qızıla olan tələbatı əhəmiyyətli dərəcədə artırdı. Bir çox ölkələr, o cümlədən, Birləşmiş Krallıq qızıl standartlarından (valyuta dəyərinin qızilla təyin olunması prosesindən) məcburi olaraq imtina etdilər. Hansı ki, qızıl standartları uzun müddət idi ki, pulun dəyərinin stabil qalmasına qulluq edirdi. Bunun üçün də qızıl standartından imtina edən ölkələrlə qızıl standartını qəbul edən ölkələrin arasında valyuta mübadiləsi prosesi xeyli çətinləşdi. Ölkələr beynəlxalq ticarətdə kağız pulun dəyərində qızıl ödəməli olduqları üçün qızıl ehtiyatları yığmağa başladılar. Nəticədə isə kağız pulun dövriyyəyə buraxılması azaldıldı. Bu da öz növbəsində iş yerlərinin azalması ilə nəticələndi, həyat səviyyəsi kəskin olaraq aşağı düşdü. Bir çox ölkələrdə milli pulun xarici valyutaya dəyişdirilməsinə qadağa qoyuldu və barter mübadiləsi tətbiq edilməyə başlandı. Bəzi ölkələr isə milli valyutalarını dəyərindən aşağı qiymətə digər ölkə alıcılarına satmaqla yerli kənd təsərrüfatı məhsullarını çox ucuz qiymətə satmış oldular. Bununla da onlar başqa ölkələrin ticarət əlaqələrini pozurdular. Belə ki, rəqabət devalvasiyası yaranırdı. Bu da, öz növbəsində rəqib ölkələr tərəfindən

eyni qaydada cavablandırılırdı. Məhsulun dəyərilə pulun nisbəti pozulurdu. Bütün bunlar dünya iqtisadiyyatının dağılması ilə nəticələndi. 1929-1932-ci illərdə dünyada əmtəələrin qiyməti 48% aşağı düşdü, ticarətin həcmi isə 63%-ə kimi azaldı. Göstərilən problemləri həll etmək üçün 1930-cu illərdən başlayaraq bir neçə dəfə beynəlxalq konfransların keçirilməsi çağırılsa da, qəbul olunmuş müvəqqəti qərarlar problemi tam olaraq həll etmirdi. Buna görə əksər ölkələrin birgə əməkdaşlıq etməsi lazım idi. Yalnız belə olan halda bütün dövlətlərin valyuta sistemini tənzimləyə bilən və böhran nəticəsində milli iqtisadiyyatı dağılmış ölkələrə uzun müddətli kredit verə bilən maliyyə təşkilatının yaradılması mümkün idi. Məhz, 1940-cı illərin əvvəllərində Amerika Birləşmiş Ştatlarından Qarri Dekster Uayt və Birləşmiş Krallıqdan C. Meynard Keyns belə bir sistem yaradılmasının yollarını təklif etdilər. Onların fikrincə bu sistem mövcud vəziyyətə təsir etməli idi. Çoxsaylı müzakirələrdən sonra ağır durumda olan beynəlxalq aləm belə sistemin yaradılması üçün və eyni zamanda nəzarət etmə üçün təşkilat yaradılmasına razılıq verdilər. 1944-cü il iyul ayında BMT-ə üzv olan 45 dövlət ABŞ-ın Bretton-Vuds şəhərində Beynəlxalq Valyuta-Maliyyə konfransı təşkil etdilər. Həmin konfrans “Bretton-Vuds Konfransı” kimi tarixə yazıldı. Bu konfransda qəbul olunmuş qərara əsasən 1945-ci il dekabr ayında BMT-nin 2 (iki) xüsusilaşmış təşkilatı – Dünya Bankı Qrupu və Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) təsis olundu. 1946-cı il may ayında isə həmin təşkilatlar öz fəaliyyətlərinə başladılar. Həmin təşkilatlar fəaliyyətə başlayanda öz qarşılarına qoyduğu əsas məqsəd 2-ci Dünya Müharibəsindən sonra ağır duruma düşmüş dünya iqtisadiyyatını əsaslı şəkildə yenidən qurmaq oldu. Ancaq həmin təşkilatlar ortaq məqsəddə biri-birlərini tamamlasalar da öz funksiyalarına görə bir-birlərindən xeyli fərqlənirdilər. Belə ki, Dünya Bankı Qrupu kredit təşkilatıdır və məqsədi inkişaf etməkdə olan ölkələrə köməklik etmək, onların iqtisadiyyatını dirçəltmək, iqtisadi inkişafa nail olmaq, kasıblıq səviyyəsini aşağı endirmək və ləğv etməkdən ibarətdir. BVF-nun əsas məqsədi isə dünya valyutasının monitorinqini həyata keçirməkdən, ayrı-ayrı ölkələrin bir-birləri arasında ödəmə sistemini təşkil etməkdən və ödəmə balansında ciddi kəsiri mövcud olan ölkələrə borc verməkdən ibarətdir.

Dünya Bankı yalnız inkişaf etməkdə olan ölkələrə kredit verir. BVF isə az bir zaman müddətində yaranmış maliyyə problemlərini ləğv etmək üçün ehtiyacı olan üzv ölkələrə kredit verməkdədir. Göstərilən təşkilatların hər ikisi həm qlobal miqyasda (bütün dünya iqtisadiyyatı üzrə), həm də regional miqyasda (ayrı-ayrı ölkələr üzrə) maliyyə dəstəyi edirlər.

BVF- 188 ölkəni özündə birləşdirən qlobal miqyaslı beynəlxalq maliyyə institutu olmaqla beynəlxalq valyuta əməkdaşlığını və mübadilə sabitliyini təmin etməkdən, iqtisadi artımı gücləndirməkdən və yüksək məşğulluq səviyyəsi əldə etməkdən, ödəmə balanslarında yaranmış problemlərlə əlaqədar dövlətlərə müvəqqəti müddətə maliyyə yardımını etməkdən ötrü təsis edilmişdir. BVF-nun əsas əməliyyatları müşahidə etmək, maliyyə yardımını göstərmək və texniki köməklik göstərməkdən ibarətdir. Müşahidə etmək ölkələrin iqtisadi, həmçinin maliyyə vəziyyətinə nəzarət etməkdən, iqtisadi siyasətlə əlaqəli tövsiyyələr verməkdən və xüsusən də böhranları aradan qaldırmaqdan ibarətdir. BVF ayrı-ayrı ölkələrə həmin ölkələrin ödəmə balanslarında yaranan problemlərlə əlaqədar müvəqqəti olaraq maliyyə yardımını edir. Burada əsas məqsəd yoxsulluğun qarşısının alınmasından ibarətdir. Son dövrlər beynəlxalq maliyyə sisteminin gücləndirilməsi və iqtisadi böhranların qarşısının alınması planları üzrə BVF müşahidə və texniki yardım göstərilməsi əməliyyatları vasitəsi ilə standartlar və kodlar yaratmışdır. BVF eyni zamanda terrorizmə və çirkli pulların yuyulmasına qarşı da mübarizə aparmaqdadır. 1960-cı illərin əvvəlləri qızıl hasilatının qeyri-müntəzəm artımı ilə əlaqəli olaraq beynəlxalq likvidliyin artırılması zəruriliyi ilə əlaqəli diskussiyalar başlandı. BVF-nun 1967-ci ildə Rio-do-Janeyro şəhərində keçirilmiş toplantısında ilk dəfə olaraq Xüsusi Əvəz etmə Hüququ (XƏH-SDR) sxemindən istifadə edilməsi təklif edildi. 1969-cu ildə BVF-nun üzv ölkələri XƏH-SDR ilə işləməyə imkan yaradılması üçün fondun nizamnaməsində əlavə edilməsi barədə razılaşıdılar. XƏH sxeminə əsasən digər valyutalara da ABŞ dollarına yanaşılan kimi yanaşılmalıdır. XƏH kursu hər gün bir çox aparıcı dönerli valyutanın kursu ilə müəyyən edilir. XƏH-nun birinci emissiyası 1970-ci ildə baş tutdu. BVF öz vacib əməliyyatlarını məhz XƏH-SDR-ilə hesablayır. BVF-na daxil olan hər bir üzv

ölkə 250 baza səsində malikdir. Bundan başqa hər bir üzv ölkə özünə aid kvotanın hər yüz min SDR-yə bərabər hissəsi üçün də bir səs əldə edir.

Dünya Bankı BMT-nin pul-kredit və maliyyə konfransı kimi tarixə düşən Bretton-Vuds razılaşmasının nəticəsində yaradılmışdır. Həmin razılaşma 1944-cü il iyul ayında olmuşdur və bununla da Dünya Bankı təsis edilmişdir. Bu bankın yaradılmasının əsas məqsədi 2-ci Dünya Müharibəsində zərər görmüş Avropa ölkələri üçün yardım göstərmək olmuşdur. 2 il sonra Dünya Bankı özünün birinci kreditini 250 milyon ABŞ dolları olmaqla Fransa dövlətinə müharibədən sonrakı yenidənberpa işlərindən ötrü ayırmışdır.

Dünya Bankının rəsmi adı - Beynəlxalq Yenidənberpa və İnkişaf Bankı idi. Dünya Bankı öz fəaliyyətinə başlayanda cəmi 38 üzvü olmuşdur. Ancaq, 1950-1960-cı illərdə dünyada dövlətlərin sayının artması ilə, Dünya Bankının üzvlərinin sayı da əhəmiyyətli şəkildə artdı. 1929-1933-cü illərdə baş vermiş dünya iqtisadi böhranı, dünya valyuta sisteminin stabil durumunu da məhv etdi. Bunun üçün də dünyada yeni valyuta sisteminin yaradılmasına ehtiyac duyulurdu. Bu ehtiyacı qarşılamaqdan ötrü 1944-cü ildə ABŞ-da Bretton Vuds (Bretton Woods) konfransı təşkil edildi. Həmin konfransda qəbul edilmiş qərarlar dövlətlərin bir-birləri arasında valyuta-kredit və maliyyə əlaqələrinin və ticarətin təşkilinin qaydalarını müəyyən etmiş oldu.

Dünya bankı adı banklardan əhəmiyyətli dərəcədə seçilir. Hər hansı fiziki şəxsin bu bankda hesabı mövcud ola bilməz. Dünya Bankının müştəriləri ancaq dövlətlərdir. Dünya Bankı, BMT-nin ixtisaslaşmış təşkilatlarından biri kimi fəaliyyət göstərir və 185 üzvü vardır. Dünya Bankının əsas məqsədi, iqtisadi keçid dövrünü yaşayan İEOÖ-ə və kasıb ölkələrə kredit vermək yolu ilə yardım etməkdən və yoxsulluq səviyyəsini azaltmaqdan, eyni zamanda üzv ölkələrin inkişafını təmin etməkdən ibarətdir.

Sosial bərabərlik prinsipləri üzərində yaradılmış dayanıqlı, stabil inkişaf prosesində bütün inkişaf etməkdə olan dövlətlərə yardım göstərmək məqsədi ilə Dünya Bankı özünün maliyyə resursları, yüksək ixtisaslı personalı və çox geniş bilik bazasından yararlanır. Burada birinci diqqət əhalinin yoxsul təbəqəsinə və yoxsul olan ölkələrə yardım etməyə yönəldilmişdir. 2010-cu ilin maliyyə təqvimində Dünya

Bankı 30 mlrd. ABŞ dollarından çox kredit vəsaitini beynəlxalq miqyasda ehtiyacı olan ölkələrə ayırmışdır. Bu bank 100-dən artıq inkişaf etməkdə olan ölkədə fəaliyyət göstərməklə ən kasıb əhaliyə və ən kasıb ölkələrə yardım göstərmək kimi sadə, eyni zamanda əhəmiyyətli hədəflər uğrunda fəaliyyət göstərir.

Dünya Bankı, öz müştəriləri olan ölkələrə məsləhət gördüyü tədbirlər bunlardır:

- İnsan resurslarının tərəqqisinə sərmayə qoymaq, xüsusilə də səhiyyə və təhsil sistemlərinin təkmilləşdirilməsi vasitəsilə;

- Sosial tərəqqi üzərində cəhdlərin çoxaldılması, əhalinin əhatəli təbəqələrinin inkişaf problemlərinin həll olunmasına cəlb olunması, idarəetmə üsullarının təkmilləşdirilməsi və yoxsulluq səviyyəsinin aşağı enməsinin əsas faktoru kimi institusional potensialın artırılması;

- Hökumətlərin keyfiyyətli fəaliyyət göstərməsinə dəstəyin, həmçinin onların fəaliyyətlərinin səmərəliliyinin və şəffaflığının təmin olunması;

- Ətraf mühitin mühafizə olunması;

- Fərdi sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinin dəstəklənməsi və stimullaşdırılması;

- Sərmayə və uzunmüddətli planlaşdırılma üçün şərait yaradan makroiqtisadi sabitliyin inkişaf etdirilməsinə yönəldilmiş islahatlarm dəstəklənməsi.

Dünya Bankı kredit vermək, iqtisadi siyasət məsələsi üzrə məşvərətlər aparmaq və texniki yardım göstərmək yolu ilə ayrı-ayrı ölkələrdə irimiqyaslı proqramların təşkilinə yardım göstərməkdədir. Bankın əsas məqsədi isə inkişafda olan ölkələrdə yoxsulluq səviyyəsinin aşağı salınması və əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsindən ibarətdir.

Dünya Bankının əldə etmiş olduğu bir sıra nailiyyətlərə diqqət yetirək:

- əhalinin orta yaş müddəti 55-dən 65-ə qalxmışdır;
- yaşlı əhali arasında savadlıların sayı iki dəfə artmışdır;
- məktəblərdə oxuyan şagirdlərin sayı 411 milyondan 681 milyona çatmışdır;
- uşaq ölümü 50 % azalmışdır.

Dünya Bankının 144 ölkə tərəfindən təsdiqlənmiş ana sövdələşməsinin 1-ci maddəsinə əsasən, onun məqsədləri aşağıdakı kimi sıralana bilər:¹

- Üzv ölkələr üçün iqtisadi islahatlara yardım göstərmək.
- Üzv ölkələr üçün xarici özəl mənbələrdən gələcək sərmayə investisiyalarını təsbit etmək, həmçinin özəl sərmayənin çatışmazlığı halında bunları tamamlamaq.
- Üzv ölkələrdən ötrü gəlirli investisiyaları təsbit etməklə uzun müddətdə beynəlxalq dəyişmələrdə tarazlığı qorumaq.
- Üzv ölkələrə borcvermə mexanizmini münasib hala gətirmək.
- Yerli şirkətlərin maliyyə mənbələrinə olan ehtiyaclarına yardımçı olmaq.

Dünya Bankı heç bir xarici maliyyələşmə mənbələrindən yararlanmadan bütün xərclərini özü ödəyir. Dünya Bankı və BMK İEOÖ-ə, həmçinin özəl sektora kreditlər verir və həmin kreditləri maliyyələşdirməkdən ötrü istiqrazlar buraxır.

BYİB (beynəlxalq kapital bazarlarında DB kimi tanınır) və BMK-nın buraxdığı istiqrazlar Şimali Amerikada, Avropada və Asiyada ayrı-ayrı investorlar tərəfindən alınır. BYİB demək olar ki, özünün bütün vəsaitini beynəlxalq kapital bazarlarında istiqrazların satılmasından əldə edir. Ən yüksək “AAA” kreditvermə reytinginə malik olmaqla Dünya Bankı müştərilərinə daha az faiz norması müəyyən etmək imkanına sahibdir.

Dünya Bankının vasitəsi ilə verilən kreditlər 2 (iki) əsas növdə təklif olunur:

- investisiya üçün verilən kreditlər;
 - inkişaf məqsədilə təqdim olunan kreditlər.
1. İnvestisiya kreditləri uzun müddətə (5-10 il) verilir. Bu kreditlərdən genişçəşidli sektorlarda sosial-iqtisadi inkişaf layihələri üzrə iş, əmtəə və xidmətlərin maliyyələşdirilməsi məqsədi ilə istifadə edilir. Son dövrlər ərzində investisiya kreditləri Dünya Bankının ayırdığı kreditlərin 75-80%-ni əhatə edir.

Hazırda investisiya kreditlərinin 7 (yeddi) növünü fərqləndirirlər:

Adaptasiya proqramı kreditləri-uzunmüddətli inkişafetmə proqramlarının həyata keçirilməsinə kömək etmək məqsədi ilə verilir.

1

M. Məmmədov, E. İbadov “Beynəlxalq İqtisadi Təşkilatlar”, Bakı-2008, səh-27

Fövqəladə bərpaetmə kreditləri - əsasən ölkələrin iqtisadiyyatına ağır zərbə endirmiş müharibə, təbii fəlakət və s. bu kimi fəvqəladə hadisələrdən sonra istehsalı bərpa etməkdən ötrü verilir.

Maliyyə vasitəçiləri üçün verilən kreditlər- yerli maliyyə institutlarına investisiya tələblərini qarşılamaq, maliyyə sektorunda islahatlar aparmaq, maliyyə sisteminin rəqabət qabiliyyətliyini artırmaq məqsədi ilə uzun müddət üçün verilən kreditlərdir.

Eksperimental və innovasiya kreditləri- bu kreditlər xırda investisiya layihələrini maliyyələşdirmək məqsədi ilə verilir və həcmi əsasən 5 (beş) milyon ABŞ dolları, layihənin müddəti 2-3 il olur.

Konkret investisiya layihələri üçün verilən kreditlər- sosial, iqtisadi və institutsional infrastruktur yaradılması, bərpa olunması məqsədi ilə həyata keçirilən layihələrin dəstəklənməsi məqsədi ilə verilir.

Sahəvi əhəmiyyət kəsb edən investisiya kreditləri- konkret sektorlar üzrə dövlət proqramlarının təşkili üçün verilir.

Texniki yardım üçün verilən kreditlər- üzv olan ölkələrə institutsional potensialının artırılması məqsədi ilə verilir.

İnkişaf məqsədilə təqdim olunan kreditlər- siyasi və institusional islahatların dəstəklənməsi məqsədi ilə sürətləndirilmiş maliyyə resurslarının ayrılması vasitəsi ilə və əsasən 1-3 il müddətinə verilir. Sonuncu 2 (iki) onillik müddətində bu kreditlər Dünya Bankı tərəfindən ayrılmış kreditlərin 20-25%-ni təşkil etmişdir.

Dünya Bankı 3 (üç) növdə kredit təqdim edir:

- layihə kreditləri;
- proqram kreditləri;
- ölkədaxili pul kreditləri.

Dünya Bankının kredit siyasəti layihə kreditləri üzərindən qurulmuşdur. Digər iki kredit çox da inkişaf etməmişdir. Eyni zamanda İEOÖ-də layihə kreditləri qədər proqram kreditlərinə də yəni ki, inkişafa ümumi lazım olan yerli istehsalın inkişafı üçün müəyyən həcmdə vəsaitə ehtiyac duyulurdu. Hansı ki, Dünya Bankı 1987-ci ilə kimi yalnız layihə kreditləri verirdi. O zamandan etibarən isə layihə kreditləri ilə

yanaşı ölkələrin aldıkları kreditlərin geri qaytarılmasına köməklik edən proqram kreditləri də verildi.

İEOÖ-də başqa bir xüsusiyyətə malik digər layihələr də vardır ki, onların milli valyuta dəyərindən xərclərlə olan nisbətdə idxalat ehtiyacları çox azdır. Məlum şərtlər daxilində Dünya Bankından kredit götürmək üçün ilk olaraq tələblərə uyğun bir layihə tərtib edilməlidir. Eyni zamanda Dünya Bankının mütəxəssisləri də həmin layihənin tərtibində iştirak edə bilirlər.

DB İdarəetmə Şurasının rəhbərliyi ilə fəaliyyət göstərir. İdarəetmə Şurası Bankın siyasətini müəyyənləşdirən və qərarlar qəbul edən ali qurumdur. Üzv olan hər bir ölkə idarəetmə şurasında təmsil olunur və adətən hər bir üzv dövlət nazir səviyyəsində olan hökumət nümayəndəsindən başçı təyin edir. Üzv ölkələrin icraçı direktorları idarəetmədə özlərinin payları olan aksionerlərdir. Hənsi ki, son qərar qəbul olunarkən onların fikri nəzərə alınır. Üzv olan hər ölkə idarəçi, həmçinin alternativ idarəçi müəyyən edir ki, bunlar da Baş İdarə Heyətinin qərarlarını yerinə yetirirlər. İdarəçilər hökumət nümayəndələri ilə Bankın hər ilin payızında Vaşinqtonda baş tutan iclasında görüşürlər. Onlar Bankın əsas fəaliyyət prinsipləri barədə qərarlar qəbul edirlər yaxud üzvlükdən azad edirlər, ilkin kapitalla dəyişikliklər barədə qərarlar qəbul edirlər, həmçinin Bankın gəlirlərinin bölüşdürülməsini, büdcəni və maliyyə hesabatını təsdiq edirlər. Məlum olduğu kimi hökumət rəsmilərinin görüşü ilə ərzində bir dəfə baş tutur. Əsas işi isə Direktorlar Şurası yerinə yetirir.

DB-nın ştabında hər bir üzv ölkənin özünün ştab kvartirası vardır. Onlar daimi olaraq Vaşinqtonda fəaliyyət göstərirlər. 5 (beş) iri aksionerin— ABŞ, Almaniya, Yaponiya, İngiltərə və Fransa'nın hər birinin öz icraçı direktorları vardır. Digər üzvlər isə 19 icraçı direktor müəyyənləşdirirlər: Çin və onunla birləşən ölkələr birlikdə; Rusiya və onunla birləşən ölkələr birlikdə; Səudiyyə Ərəbistanı və onunla birləşən ölkələr birlikdə və beləliklə digərləri çoxsaylı şəkildə 1 (bir) icraçı direktor müəyyən edirlər. Beləcə, 24 icraçı direktor həftə ərzində iki dəfə toplaşır Bankın fəaliyyətinin hər bir sahəsini müzakirə edirlər. Dünya Bankının prezidentliyinə 5 (beş) il müddətinə ən böyük aksioner ölkə—ABŞ-in vətəndaşı seçilir və o, Direktorlar Şurasına rəhbərliyi həyata keçirir və Bankın ümumi fəaliyyətinə cavabdehlik daşıyır.

1.2. Beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının hüquqi əsasları və fəaliyyət mexanizmi

BMT-na üzv olan 45 dövlətin iştirakı ilə 1944-cü il iyul ayında ABŞ-ın Bretton-Vuds şəhərində Beynəlxalq Valyuta-Maliyyə konfransı təşkil edildi. Həmin konfrans tarixə “Bretton-Vuds Konfransı” kimi düşdü. Konfransda qəbul olunmuş qərara əsasən 1945-ci il dekabr ayında BMT-nin 2 (iki) xüsusişmiş təşkilatı – Dünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) yaradıldı. 1946-cı ilin mayında isə həmin təşkilatlar öz fəaliyyətlərinə başladılar. Onlar fəaliyyətə başlayarkən öz qarşılarına qoyduğu əsas məqsəd 2-ci Dünya Müharibəsindən sonra şox ağır vəziyyətə düşmüş dünya iqtisadiyyatını əsaslı bir fundament üzərində formalaşdırmaq oldu.

BVF rəsmi olaraq 1945-ci ilin dekabrında, ilk 29 üzv ölkə tərəfindən onun Razılaşma Maddələrinin imzalanmasından sonra yaradılmışdır. BVF 1 mart 1947-ci ildən fəaliyyətə başlamışdır. Həmin il Fransa BVF-dən borc alan birinci ölkə oldu.

Beynəlxalq Valyuta Fondu global miqyaslı inkişaf və iqtisadi sabilliyə köməklik etmək məqsədi ilə fəaliyyət göstərir. BVF iqtisadi çətinliklərlə qarşılaşan üzv ölkələrə siyasi məsələlər üzrə məsləhətlər verir, onları maliyyələşdirir, həmçinin, inkişaf etməkdə olan ölkələrlə işləyərək, makroiqtisadi sabillik əldə etmək və yoxsulluq səviyyəsini azaltmaqdan ötrü onlara köməklik edir.

BVF hansı işləri görür? Demək olar ki, üzvlüyə malik olan 188 ölkəni birləşdirən BVF, mövcud imkanlardan yararlanmaq, həmçinin qloballaşmanın tələblərini və iqtisadi inkişafı idarə edə bilmək üçün üzv olan ölkələrin hökumətlərinə yardım edilməsinə dair unikal imkanlara sahibdir. Fond global iqtisadi tendensiyalar və göstəriciləri izləyir, baş verə biləcək problemlər haqqında üzvləri xəbərdar edir, siyasi dialoqlarının aparılmasına görə forumlar təşkil edir və iqtisadi çətinliklər ilə mübarizə apara bilmək məqsədilə hökumətlərə nou-hau təqdim edir.

BVF-nun əsas fəaliyyəti nədən ibarətdir? Fond aşağıda göstərilənlər vasitəsilə üzv ölkələri dəstəkləyir:

- İqtisadi tendensiya və üzv ölkələrin təcrübələrinə əsaslanmaqla hökumətlərə və mərkəzi banklara siyasi məsələlər üzrə məsləhətlərin verilməsi;

- Qlobal, regional və fərdi iqtisadiyyat və bazarların monitorinqinə söykənən tədqiqatların, statistika, proqnozlaşdırma və təhlillərin həyata keçirilməsi;
- İqtisadi çətinliklərin aradan qaldırılması üçün ölkələrə borc verilməsi;
- İEOÖ-də yoxsulluğa qarşı mübarizədə kömək üçün güzəştli borc verilməsi;
- İqtisadiyyatlarının idarə edilməsinin yaxşılaşdırılmasında ölkələrə kömək edilməsi üçün texniki yardımların və treninqlərin keçirilməsi.

BVF-nun nizamnaməsi 1976-cı ildə Yamaykanın Kinqiston şəhərində bağlanmış Yamayka sazişinə əsasən əsaslı dəyişikliyə uğradı. Həmin saziş beynəlxalq valyuta sistemində qızılın rolunu azaltdı, valyutaların üzən kursu qəbul edildi, XƏHSDR-nin qiymətinə və onun tətbiq əhatəsinə yenidən baxdı və İEOÖ-in xeyrinə BVF-nun qızıl ehtiyatlarının satışına icazə verdi. BVF-nun Nizamnaməsinə əsasən təşkilata üzvlük hər bir dövlətin üzünə açıqdır, ancaq kvotaların miqdarı qeyri-məhdud olmaqla, dövlətin iqtisadi gücü ilə bağlıdır, yəni daha çox kvotalı ölkə daha çox səsə malikdir.

BVF-nun strukturu aşağıdakı kimidir:

- Müdirlər Şurası, Müvəqqəti Komitə, İnkişaf Komitəsi;
- İcraiyyə Şurası;
- BVF-nun Statistika Komitəsi;
- Bölüşdürücü direktor.

BVF-nun ali orqanı Müdirlər Şurasıdır ki, onun üzvləri 5 illik müddətə təyin olunurlar. Bu Şuraya üzv ölkələrin hərəsindən bir müdir və bir müavin daxil edilir. Müdir və müavinlər, ənənəvi olaraq maliyyə naziri və Mərkəzi Bankın direktoru olur. Şura il ərzində bir dəfə toplanır və BVF-nda strateji rəhbərliyi məhz, Şura həyata keçirir. Müdirlər Şurası özünün səlahiyyətlərindən bir qismini İcraiyyə Şurasına həvalə edə bilər.

Müvəqqəti Komitəni Müdirlər Şurası özünün üzvlərindən yaradır. Müvəqqəti Komitənin tərkibi 24 icraçı direktordan ibarət olur ki, onlardan yeddisi Fond da daha çox kvotaya malik olan dövlətlərdən (Almaniya, Fransa, İngiltərə, ABŞ, Yaponiya, Çin və Səudiyyə Ərəbistanı) seçilir. Qalan üzvlər isə ədalətli regional prinsip üzrə müəyyən edilirlər. Müvəqqəti Komitə il ərzində üç dəfə toplanır. Bu Komitə İcraiyyə Şurasına müxtəlif məzmunlu tövsiyələr verir, məruzələr hazırlayır.

Inkişaf Komitəsi yaxud Birləşmiş Nazirlər Komitəsi (BNK) Müvəqqəti Komitə ilə birgə Müdirilər Şurası üçün fond ehtiyatlarının real vəziyyəti barədə tövsiyə və məruzə hazırlayır və İEOÖ-ə yardımın istiqamətlərini müəyyən edir və s.

Beynəlxalq Valyuta Fondu bütün dünya valyutasının monitorinqini həyata keçirməyi, ölkələr arasında ödəmə sisteminin təşkilini və ödəmə balansında ciddi kəsirə malik olan ölkələrə borc verməyi öz qarşısına məqsəd qoyur, həmçinin global inkişaf və iqtisadi stabilliyə kömək etmək məqsədi ilə fəaliyyət göstərir. BVF, iqtisadi çətinliklərlə qarşılaşan üzvlərə siyasi məsələlər üzrə məsləhətlər verir və onları maliyyələşdirir, inkişaf etməkdə olan ölkələrlə birgə işləyərək, makroiqtisadi stabilliyə nail olmağa və yoxsulluğu azaltmağa görə onlara kömək edir.

Dünya Bankı yalnız inkişaf etməkdə olan ölkələrə kreditlər verməkdədir. BVF isə az bir müddət ərzində yaranan maliyyə problemlərini həll etmək üçün ehtiyacı olan hər bir üzv ölkəyə kredit verir.

BVF-na üzvlük prosesi 1950-ci illərin sonları və 1960-cı illərdə geniş vüsət aldı, belə ki, Afrika ölkələrinin çoxu müstəqillik əldə edərək BVF-na üzv olmaq üçün müraciət etdilər. Ancaq “soyuq müharibə” Fondun üzvlüyünü məhdudlaşdırırdı.

BVF beynəlxalq ticarətin balanslaşdırılmış şəkildə inkişafı prosesinə köməklik etmək, valyutaların məzənnələrinin sabitliyinə münbit şərait yaratmaq, üzv ölkələr arasında cari əməliyyatlarla çoxtərəfli hesablaşmalar sisteminin yaradılmasına, həmçinin dünyada ticarətin tərəqqisinə maneçilik törədən valyuta məhdudiyyətlərinin aradan götürülməsinə köməklik etmək işində, üzv ölkələrin tədiyyə balansındakı qeyri-adekvatlığı xarici ticarət və hesablaşmalar sahəsindəki məhdudlaşdırıcı tədbirlərdən istifadə etməyərək aradan götürməyə imkan yaradan maliyyə resursları təqdim edərək dünya iqtisadiyyatının tənzim edilməsində yaxından iştirak edir. Fond beynəlxalq valyuta-maliyyə problemlərinə dair məsləhətləşmələr aparır.

BVF müvafiq prinsip və prosedurların köməkliyi ilə, o cümlədən öhdəliklərin digər aspektlərinə nəzarətmənin əsas elementi kimi valyuta məzənnələri barəsində üzv ölkələrin siyasətinə ciddi nəzarət etmək yolu ilə üzv ölkələrin hər birinin öz öhdəliklərini düzgün yerinə yetirməsinə nəzarət edir.

Fonda üzv dövlətlərə BVF-nun maliyyə resursları ümumi resurslar hesabından maliyyələşdirmə siyasəti və mexanizmləri çərçivəsində verilir. Verilən resursların həcmi tədiyyə balansının köməyiylə həll olunmalı problemlərdən, həmçinin fond tərəfindən təqdim olunan şərtlərin spesifikasiyası və sərtlik əmsalından asılıdır. Hər bir halda fond kreditlərin verilməsi haqqında qərarı öz mülahizəsinə görə qəbul edir. Əgər, Beynəlxalq Valyuta Fondu verdiyi vəsaitlərdən fondun məqsədlərinə zidd formada istifadə edildiyini bilərsə Fond, bu vəsaitləri minimuma qədər azalda bilər yaxud üzv dövləti onun resurslarından istifadə etməkdən məhrum edə bilər.

Beynəlxalq Valyuta Fondu 1952-ci ildən etibarən Stand-bay kreditlərini tətbiq etməyə başlayıb. Bu mexanizmdən ilk istifadə edən isə öz beynəlxalq ehtiyatlarını artırmaq məqsədi ilə BVF-na 50 milyon ABŞ dolları məbləğində kredit üçün müraciət etmiş Belçika olub. “Stand-bay” termininin mənası odur ki, BVF tərəfindən qoyulmuş şərtlərin icrası zamanı üzv dövlət zəruri halda ayrılan vəsaiti almaq hüququna sahibdir. Əksər halda üzv dövlətlər həmin hüquqdan istifadə edirlər. Stand-bay üzv olan ölkəyə qısa müddətli tədiyyə balansı problemini tənzim etmək üçün müəyyən edilmiş məbləğdə, əsasən, 12-18 ay müddətində kredit üzrə vəsait alma imkanını təmin edir.

BVF 1963-cü ildə xammal istehsal edən ölkələrə yardım etmək məqsədi ilə kompensasiya maliyyələşdirilməsi mexanizmini (CFF) təsis etdi. Belə yardım həmin ölkələrin ixracdan daxil olan gəlirlərinin müvəqqəti azaldığı zaman, həmçinin qiymətlərin aşağı düşməsi zamanı yaranan müvəqqəti azalma vaxtı tətbiq olunur. Bu mexanizmə 1981-ci ildə əlavə komponent daxil olundu ki, bu da ölkələrin taxıl məhsullarını idxal edərkən çəkilən xərclərin müvəqqəti artması zamanı onlara köməklik məqsədi daşıyır. 1970-ci illərdə neftin qiymətinin dörd dəfə qalxmasının nəticəsi olaraq yaranan enerji böhranı vaxtı BVF müvəqqəti neft mexanizmi vasitəsi ilə neft ixrac edən ölkələrdə yaranmış valyuta profisitlərinin dövrüyyəyə qaytarılmasına köməklik edirdi. Həmin mexanizm 1974-cü ildən 1976-cı ilə kimi fəaliyyətdə olmuşdur. Fond bu mexanizm vasitəsi ilə neft ixrac edən ölkələrdən və xarici hesablar üzrə dəyişməz mövqeyə malik başqa ölkələrdən borc alır və neft idxal edən ölkələrə kredit verirdi. İdxalatçı ölkələr isə bu kreditlərdən neft alışı ilə bağlı

yarlanmış kəsri maliyyələşdirmək üçün istifadə etməliydilər. 1974-cü ildə tədiyyə balansı problemləri ilə üzləşmiş üzv dövlətlərə ortamüddətli yardım edilməsi məqsədi ilə BVF-nun genişləndirilmiş kreditləşdirmə mexanizmi (EFF) yaradıldı. Həmin problemlər bu ölkələrin iqtisadiyyatlarında olan struktur çatışmazlıqlarından qaynaqlanırdı. Belə çatışmazlıqların aradan qaldırılmasına görə isə uzun müddətdə struktur islahatlarının aparılması tələb olunurdu.

Genişləndirilmiş kreditləşdirmə mexanizmi haqqında razılaşmanın müddəti, əsasən 3 il təşkil edir və bəzən 4 ilə kimi artırılması imkanı vardır. EFF üzrə ilk razılaşma Keniya ilə 1975-ci ildə bağlanmışdır.

1980-ci illərdə BVF Latın Amerikasında tuğyan edən borc böhranının tənzimlənməsində aparıcı rol oynamışdır. Bu zaman BVF region ölkələrinin hökumətləri və beynəlxalq bank dairələri ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq şəraitində işləmişdir. Fond borclu olan ölkələrə ortamüddətli sabitləşmə proqramları tərtib etməkdə köməklik etmiş, resurslarından əhəmiyyətli həcmdə maliyyələşmə həyata keçirmiş və borclu ölkələrin hökumətləri və kommersiya bankları, həmçinin beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən maliyyələşmə paketlərini təşkil etmişdir.

BVF 1989-cu ildən başlayaraq Şərqi və Mərkəzi Avropa, Baltikyanı ölkələrə, Rusiya və keçmiş Sovet İttifaqının başqa ölkələrinə milli iqtisadiyyatlarını mərkəzləşdirilmiş planlaşdırma sistemindən bazar iqtisadiyyatına transformasiya olunmaq üçün aktiv formada yardım etməkdədir. Fond bu ölkələrlə əməkdaşlıqda işləyir və onların milli iqtisadiyyatlarının sabitləşməsinə və yenidən qurulmasına səy göstərir. Məsələn, BVF bazar iqtisadiyyatına görə hüquqi və institusional əsas qurulması məqsədi ilə adıçəkilən ölkələrə yardım edir. 1993-cü ildə bazar iqtisadiyyatına keçmənin ilkin mərhələlərini dəstəkləməyə görə əlavə maliyyələşmə təqdim olunması məqsədi ilə BVF sistem dəyişikliklərinin maliyyələşdirilməsi mexanizmini (STF) yaratdı ki, bunun da fəaliyyəti 1995-ci ildən başa çatmışdır.

1994-1995-ci illərdə Meksikada ağır maliyyə böhranı oldu. Bazar iştirakçılarının bu vəziyyətə münasibətlərinin dəyişməsi nəticəsində ölkədən iri kapital axımı baş verdi. Ölkə qısa müddət ərzində qəti stabilləşdirmə və islahat proqramı qəbul etdi ki, həmin proqram da yekunda müvəffəqiyyətlə nəticələndi. Bu

proqramı dəstəkləmək məqsədi ilə BVF təcili 17,8 milyard ABŞ dolları həcmində krediti təsdiqlədi. Bu, həmçinin BVF-na Yeni Borclar Sazişini (YBS) işləmək üçün stimula verdi. Bu saziş gələcəkdə ola biləcək ciddi böhranlara qarşı dərhal reaksiya verməkdən ötrü BVF-nun kifayət qədər maliyyə vəsaitinin olmasına təminat verirdi.

BVF və Dünya Bankı 1996-cı ildə birlikdə yüksək borc səviyyəsinə malik olan yoxsul ölkələrin borclarına münasibətdə təşəbbüs qəbul etdilər. Bu da HİPC Təşəbbüsü adlandırılır. Həmin təşəbbüs yoxsul ölkələrin xarici borclarının xeyli qısa müddət ərzində iqtisadi cəhətdən məqbul sayıla biləcək səviyyəyə endirilməsi məqsədi daşıyır. HİPC təşəbbüsü 1999-cu ildə borc problemləri üzrə tədbirləri sürətləndirmək üçün daha da genişləndirildi. Həmçinin, BVF özünün struktur yenidənqurmasının maliyyələşdirilməsi mexanizmini (ESAF) yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi artıma dəstək göstərilməsi üzrə maliyyələşdirmə mexanizmi (PRGF) ilə əvəz etdi. Qeyd edilən sonuncu mexanizm birbaşa yoxsulluğun azaldılmasına xidmət edir. Həmin mexanizm tədiyə balansında uzunmüddətli problemlərlə qarşılaşan ən kasıb üzv dövlətlərə aşağı faiz ilə kredit verilməsi mexanizmini nəzərdə tutur. Faiz dərəcələri arasında olan fərq əvvəllər BVF-na aid qızılın satışından əldə edilmiş vəsaitin, habelə üzv ölkələrin bu məqsədlər üçün BVF-na təqdim etdikləri borc və grantlar hesabına subsidiyalaşdırılır.

1997-1998-ci illərdə baş vermiş Asiya maliyyə böhranı zamanı Beynəlxalq Valyuta Fondu sabitləşmə və struktur islahatları siyasətini dəstəkləmək məqsədi ilə Koreya, Tailand və İndoneziyaya müstəsna olaraq irihəcmli kreditlər (ümumi məbləğ 36 mlrd. ABŞ dollarından çox) verdi.

BVF 1997-ci ildə əlavə ehtiyatların maliyyələşdirilməsi mexanizmi (SRF) yaratdı. Bu mexanizmin yaradılmasının əsas məqsədi gözlənilmədən bazar iştirakçılarının etibarını itirmə və kapitalın axını nəticəsində qısamüddətli maliyyələşməyə ciddi ehtiyacı olan ölkələrə yardım etməkdir. SRF kreditləri üzrə olan faiz dərəcəsinə BVF-nun kreditləri üzrə adi dərəcənin əlavəsi də artırılır.

BVF böhranların aradan qaldırılması üçün yeni vasitə— şərtləndirilmiş kredit xətləri (CCL) tətbiq etməyə başlamışdır. CCL maliyyə böhranlarının genişlənməsindən müdafiə vasitəsidir və qəti iqtisadi siyasət yürüdən ölkələr üçün

açıqdır. Digər ölkələrdə olan çətinliklər bəzən zəncirvari reaksiya olaraq yayılaraq etibarlı iqtisadi siyasət aparan üzv dövlətlərə də siraət edir, bunun nəticəsi olaraq onlar da bazarda öz inamlarını qəfil itirərək sabitliyin pozulma ehtimalı ilə üzləşirlər. Şərtləndirilmiş kredit xətləri (CCL) bu kimi hallarda həmin dövlətlərə qısamüddətli kredit almağa imkan yaradan müdafiə mexanizmidir.

2000-ci ilin noyabr ayında BVF-nun İcraedici Şurası BVF-nun maliyyə mexanizmlərinin əhəmiyyətli icmalını yekunlaşdırdı. Burada məqsəd BVF-nun üzv ölkələrə maliyyə yardımı etməsi metodlarında dəyişikliklərə ehtiyacın olub-olmadığını müəyyənləşdirmək idi. Bunun nəticəsi olaraq 4 (dörd) mexanizmin ləğv olunması yolu ilə əhəmiyyətli rasionallaşdırma yerinə yetirildi. Həmçinin, bir çox digər əhəmiyyətli dəyişikliklər də yerinə yetirildi ki, bunlar da BVF-nun mexanizmlərinə üzv olan dövlətlərin böhranların aradan qaldırılması və tənzimlənməsi istiqamətində yerinə yetirdikləri səylərə daha güclü dəstəyin verilməsi imkanını yaratmalı və BVF-nun resurslarından daha səmərəli şəkildə istifadəyə gətirib çıxarmalı idilər.

Beynəlxalq Valyuta Fondu üzv ölkələrdən həmin ölkələrin qızıl və valyuta ehtiyatları, qızıl və əmtəələrin istehsalı, ixracı və idxalı haqqında, qiymətlərin indeksləri, tədiyyə balansı, milli gəlir, xarici investisiyalar, valyuta məzənnələri, valyuta nəzarəti tədbirləri, klirinq sazişləri və s. haqqında məlumat əldə edir. BVF tədqiqatlar aparır və üzv olan ölkələrə maliyyə və valyuta məsələlərinə dair icmal məruzələr təqdim edir, maliyyə problemlərinin həllinə köməklik göstərir, mütəxəssislərin hazırlanmasını təşkil edir. Beynəlxalq Valyuta Fondu tərəfindən direktorluq üçün illik məruzələr, maliyyə və ticarət haqqında rüblük məlumatlar, üzv olan ölkələrin valyuta paritetləri haqqında vaxtaşırı məlumatlar ingilis dilində dərc olunur. BVF "Tədiyyə balanslarının illik məcmuəsi", "Beynəlxalq maliyyə statistikasısı" adlı aylıq büləten, həftəlik "Beynəlxalq maliyyə xəbərlərinin icmalı" və s. materiallar dərc edir.

Mübadilə kursu siyasəti: 1970-ci illərin əvvəllərindən etibarən beynəlxalq valyuta sistemi ciddi olaraq transformasiyalara uğradı. ABŞ 1971-ci ildə dolları qızıla və ya başqa ehtiyat valyutaya mübadilə etməkdən imtina etdikdən sonra qızıl-valyuta

bərabər nisbəti ilə bağlanmış Bretton-Vuds sazişi gərəksiz oldu. Nəticədə isə ölkələr yeni mübadilə tədbirləri etməli oldular- sazişin maddələrinə edilmiş şərtləşdirilmiş 2-2-ci düzəliş (1978-ci il) situasiyası.

İnkişaf etmiş iri ölkələr SDR-ə, və ya digər valyutaya bağlanmış əsas valyutanın digər "səbətinə" dəyişkən mübadilə kurslarının tətbiqinin tərəfdarı oldular. Avropa valyuta sisteminin üzv ölkələri (müvafiq olaraq ing. EMS) onların alt qrupları daxilində digər valyutalara nisbətdə valyuta kursunun dəyişməsinin müəyyən edilmiş həddlərinə riayət olunmasını öz öhdələrinə götürüblər.

Konsultasiyalar: BVF, əsasən hər il üzv ölkələri onların maliyyə və iqtisadi vəziyyətlərini yaxşılaşdırmaq məqsədi ilə konsultasiya edir. Konsultasiyaların özləri Fondun mütəxəssisləri və hökumət rəsmiləri arasında görüşlər həyata keçirir və Fonda üzv ölkələrin ərazilərinə keçirlər. BVF-nun mütəxəssisləri bu görüşlərin nəticələrinə əsaslanaraq üzv ölkələrin iqtisadi və siyasi vəziyyəti barəsində məruzələri hazırlayır və baxılması üçün İcraiyyə Şurasına təqdim edir. Daha sonra Şura bu məruzələri müzakirə və şərh edir. Şuranın katibi isə Şuranın rəyini müəyyən edir, sonra üzv olan ölkənin Fondada olan nümayəndəliyinə təqdim edir.

Maliyyə xidmətləri: BVF-na üzv olan ölkələrin, Fondun müvəqqəti və ya daimi şəraitlərdəki, üzv olan dövlətlərə onların ödəmə balanslarındakı defisitlərini aradan qaldırmağa görə proqramı həyata keçirməyə şərait yaratmasına görə təqdim etmiş olduğu maliyyə vəsaitlərinə çıxışları olur. Bu əməliyyatlar mexanizminin aparılması ardıcılığı belədir: Üzv olan ölkə ödəmə balansındakı defisiti aradan qaldırmaq üçün və ya tükənmə təhlükəsi olan ehtiyatlarının tamamlanması üçün sərf edə biləcəyi, BVF-nun (və ya SDR-nin) üzvü olan digər ölkələrin valyutasını Fondan "almaq"dan ötrü öz milli valyutasından istifadə edir. Üzv dövlətin ödəmə balansı və ya ehtiyat vəziyyəti yaxşılaşarsa, Fondun üzv olan dövlətin valyutasını satma halları istisna edilməklə, məlum Fondan SDR və ya digər ölkələrin valyutasını almaqla mövcud kreditgötürmə sxemi ilə, müəyyən edilmiş müddətdə və ya daha tez, dövlət Fonda olan borcunu ödəməlidir.

Kredit Fondan 4 (dörd) tranş ilə çıxarılır, hər bir tranş payın 25%-i ekvivalenti məbləğində olur. Əgər ölkədə ticarətdə, istehsalatda, qiymət formalaşmasında

mövcud olan kompleks problemlər nəticəsində ortaya çıxmış balans defisiti varsa, onda iqtisadi tarazlığın bərpa edilməsi prosesi tranşın verə biləcəyindən daha çox zaman və vəsait tələb edir. Bu halda BVF-nun üzvü olan dövlət, üzv olan ölkələrə birinci kredit tranşının tamamlanmasına 140%-ə kimi pay əldə etməyə imkan verən müddəti uzadılmış kreditlər Fondunun yardımından yararlanırlar. Ölkənin hansı kredit verilməsindən faydalanmasından asılı olaraq- Fondun müddəti uzadılmış kredit tranşları və ya vəsaitləri- kredit normaları üzrə təqdim edilən vəsaitlər stand-bay kreditləri və ya müddəti uzadılmış kreditlər adlandırılır. Qaydaya görə kredit bir il müddətinə verilir, ancaq bu müddət üç ilə kimi uzadıla bilər.

Tranşlara görə borclar 3 ildən 5 ilə kimi müddətdə, müddəti uzadılmış kreditlərə görə borclar isə 4 ildən 10 ilə kimi müddətdə ödənilir. Üzv olan ölkə Fondun vəsaitlərindən yardım alarkən balansdakı defisitə aradan qaldırılmasına görə bir sıra tədbirlər görməyə borcludur və bu qayda ilə borcun ödənilməsinə təmin etmiş olur. Fondun bu tələbi şərtlənmə prinsipi adlandırılır. Fondun mütəxəssisləri ölkənin daxili, iqtisadi, siyasi, sosial və mədəni şəraitlərini diqqətdə saxlayaraq iqtisadi balansın yaradılması proqramlarını tərtib etməkdə üzv ölkələrə köməklik edirlər. Həm müddəti uzadılmış kreditlər üzrə, həm də tranşlar üzrə xidmət üçün kreditin 0,5 %-i həcmində birdəfəlik rüsum, həmçinin ödənilməmiş kreditin illik tarifi üzrə vergi alınır. Fond, eyni zamanda xüsusi məqsədlərə görə də vəsait ayırır: vəsaitin buraxılmasının kompensasiyasına və bufer ehtiyatı formalaşdırılmasına görə.

Texniki yardım. Üzv olan ölkələr iqtisadi idarəetməni təkmilləşdirməyə görə Fondun texniki yardımından faydalanmaq hüququna malikdirlər. Fondun mütəxəssisləri həmin ölkələrə Fond tərəfindən həyata keçirilən mərkəzi və ümumi bank xidmətləri, mühasibat hesabı, cari siyasət məsələləri, statistika, valyuta və ticarət sistemi, ödəmə balansının pul və xəzinə siyasəti məsələləri üzrə tövsiyələr verirlər. Beynəlxalq Valyuta Fondunun üzvlərinin iqtisadi sistemlərinə, həmçinin maliyyə sektoruna nəzarət həyata keçirilməsində əhatəli təcrübəyə malik olması dövlətlərin PL/TMM üzrə beynəlxalq norma və standartlara uyğunluğunun qiymətləndirilməsində də yararlı olmuşdur.

1.3. Beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının təsnifatı və fəaliyyət istiqamətləri

Ümumiyyətlə, cəmiyyətin ictimai-iqtisadi tərəqqisində maliyyə sisteminin düzgün qurulması, mövcud maliyyə ehtiyatlarından səmərəli istifadə edilməsi, valyuta-kredit əlaqələrinin hərtərəfli inkişafı böyük əhəmiyyət daşıyır. Əlbəttə bunlar qlobal maliyyə institutlarının yaradılmasını şərtləndirir.

Beynəlxalq maliyyə və valyuta-kredit təşkilatları şərti olaraq beynəlxalq maliyyə institutları adlandırılır. Belə maliyyə institutlarının əsas məqsədi dünya təsərrüfatının tamlığına, sabitləşməsinə və əməkdaşlığın hərtərəfli inkişafına çatmaqdan ibarətdir.

Beynəlxalq və regional maliyyə və valyuta-kredit təşkilatları çoxsaylı olub, əsasən aşağıda sadalanan vəzifələri yerinə yetirirlər:

- maliyyə və valyuta-kredit münasibətlərinin tənzim edilməsi;
- maliyyə və valyuta-kredit siyasətinə dair tövsiyələrin hazırlanması;
- maliyyə və valyuta-kredit informasiyasının yığılması, aktual problemlərə dair elmi-tədqiqat işlərinin nəşr edilməsi.

Regional maliyyə və valyuta-kredit təşkilatlarının yaradılmasının əsas səbəbi, İEOÖ-in dünya iqtisadiyyatında əhəmiyyətli yer tutmağa səy göstərməsi, milli iqtisadi problemlərin əməkdaşlıq yolu ilə həllinin sərfəli olmasıdır.

Qlobal xarakter daşıyan beynəlxalq maliyyə və valyuta-kredit institutları sırasına ilk növbədə Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) və Dünya Bankı Qrupu (DB) aiddir. BVF beynəlxalq valyuta əməkdaşlığını və valyuta mübadiləsi stabilliyini təmin etmək, ödəmə balanslarında yaranmış problemlərlə əlaqədar üzv dövlətlərə müvəqqəti müddətə maliyyə yardımı etmək məqsədləri ilə təsis edilmişdir.

1987-ci ildə BVF-nun dünya üzrə fəaliyyətini genişləndirmək və daha səmərəli hala gətirmək üçün genişləndirilmiş fond təsis edildi ki, onun da əsas vəzifəsi BVF-na üzv olan İEOÖ-ə daha sərfəli şərtlərlə kreditlərin verilməsindən ibarətdir. Fondun İnkişaf Komitəsi isə bu sahədə öz fəaliyyətini daha da gücləndirdi və 1996-cı ildə BVF/BYİB proqramı tərtib etdi ki, bu proqrama görə böyük xarici borca malik kasıb ölkələr Bankın və Fondun maliyyə yardımlarından istifadə etmə imkanı əldə etdi.

BVF Dünya Bankı ilə birlikdə yoxsulluğun azaldılmasına yönəldilmiş tədbirlər həyata keçirir. Bu cür tədbirlərə hər şeydən əvvəl kasıb ölkələrin borclarının

azaldılması prosesi daxildir. 2000-ci ildə dünyanın kasıb olan 22 dövlətinin 20 milyard ABŞ dollarına yaxın borcu silinmişdir. Kasıb ölkələrdə iqtisadi artımın stimullaşdırılması və yoxsulluğun azaldılmasında vacib rolu onların xarici siyasəti tutur. Ancaq son 20 il müddətində dünya ticarətində kasıb ölkələrin payı azalmışdır. Bunun əsas səbəbi bir neçə amillə izah olunur: həmin ölkələrin iqtisadiyyatında olan struktur problemləri, dövlət institutlarının səriştəsizliyi, milli ixracatçıların dövlət tərəfindən dəstək görməməsi, həmçinin İEO-in yürütdüyü proteksionist siyasət.

Kasıb ölkələrin dünya ticarətinə aktiv şəkildə cəlb edilməsinə görə onların hökumətləri həmin ölkələrdə iqtisadi və siyasi durumun yaxşılaşdırılması üçün şərait yaratmalı, eyni zamanda investisiyalar üçün münbit məkan yaratmalıdır. Digər tərəfdən İEO İEOÖ-in ixrac həcminə mane yaradan sədləri azaltmalı, mümkün qədər aradan qaldırmalıdır. Belə sədlərə İEOÖ-də milli istehsalçılara görə ayrılan subsidiyalar, İEO-in bazarlarına, İEOÖ-dən daxil olan əmtəə və xidmətlərə qoyulmuş məhdudiyyətlər aiddir. Sənayecə inkişaf etmiş əksər ölkələrdə proteksionizm siyasəti əsasən də kənd təsərrüfatı, paltar istehsalı sahələrində hazırda da güclüdür. Varlı ölkələr daxili bazarlarını İEOÖ-in kənd təsərrüfatı malları üçün açıq saxlasalar həm gəlir götürə bilərlər, həm də yoxsulluğun aradan götürülməsinə yardımçı olarlar.

Dünya Bankının hesablamalarına əsasən əgər Avropa İttifaqı ölkələri, ABŞ, Yaponiya və Kanada daxili bazarlarına İEOÖ-dən əmtəə və xidmətlərin daxil olmasına məhdudiyyətsiz şərait yaratsalar, İEOÖ-in ixraclarının həcmi 11% artardı.

BVF üzv olan ölkələrə texniki yardım edilməsində yaxından iştirak edir. BVF tərəfindən 2001-ci ildə Avropaya 29%, Asiyaya 23%, Orta və Yaxın Şərqi 11%, Afrikaya 27%, Karib hövzəsi regionu və Latin Amerikasına 10% həcmində texniki yardım ünvanlanmışdır.¹

BVF-nun texniki yardım proqramı ilə maliyyə böhranı ilə üzləşmiş ölkələrin makroiqtisadi sabitliyinin bərpasına köməklik edilir. Təhsil və texniki yardım proqramı həm BVF-nun özünün büdcəsindən, həm də donor ölkələrin və təşkilatların vasitəsi ilə maliyyələşdirilir.

1

M. Məmmədov, E. İbadov "Beynəlxalq İqtisadi Münasibətlər", Bakı-2008, səh-62

BVF tərəfindən tərtib edilən tədris proqramları dünyanın ayrı-ayrı ölkələrində həyata keçirilir. Məs., Çinin Mərkəzi Bankı ilə dövlət nümayəndələrinin təlimi proqramı baş tutmuşdur, BVF ilə Braziliya ölkədə regional tədris mərkəzinin təsisində haqqında razılaşma bağlamışlar.

DB İEOÖ-də demək olar ki, hər bir sahədə 1800-ə kimi layihəni maliyyələşdirir. Maliyyələşdirilən layihələr çeşidli sahələrə aiddir: mikrokreditlər sisteminin inkişaf etdirilməsindən başlayaraq, AIDS problemi barədə məlumatların əhaliyə çatdırılmasınadək. Buraya, eyni zamanda qız uşaqlarının təhsili, səhiyyə sahəsində xidmətin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və s. aiddir. Dünya Bankı 2002-ci ildə öz müştəri ölkələrinə 19.5 milyard ABŞ dolları həcmində istiqraz ayırmışdır.

Bu gün DB yüzdən çox İEOÖ-də fəaliyyət göstərməkdədir. Bank üzv olan hər bir ölkə ilə ayrı-ayrılıqda fəaliyyət strategiyası hazırlayır, bu ölkənin dövlət orqanları, qeyri-hökumət qurumları və özəl sektor ilə əlaqələr qurur, əməkdaşlıq edir. Bank, həmçinin təhsilin, pensiya təminatının və səhiyyənin inkişafına xüsusi diqqət ayırır.

Dünya bankının diqqət yetirdiyi yeni istiqamətlərə etnik xalqların problemləri, gender inkişafı, kasıb əhaliyə həyat əhəmiyyətli infrastrukturun təşkili daxildir.

Dünya Bankı təhsil sisteminin maliyyələşdirilməsinin ən böyük beynəlxalq mənbələrindən biridir. DB təhsil sistemini maliyyələşdirməyə 1963-cü ildən başlamışdır. Bu vaxt təhsilə istiqraz və kredit formasında 31 milyard ABŞ dolları ayrılmışdır. Hazırda DB təhsil sistemində 83 dövlətdə 158 layihə maliyyələşdirir.

Bu Bank təhsil səviyyəsinin artırılmasına görə BMT-nin ixtisaslaşmış qurumları, üzv olan dövlətlərin hökumətləri, qeyri-hökumət qurumları və başqa qurumlarla sıx əməkdaşlıq edir. Burada əsas məqsəd odur ki, 2015-ci ilə kimi bütün uşaqlar, xüsusilə də qız uşaqları və aztəminatlı ailələrin uşaqları təhsil alsınlar və təhsillərini davam etdirə bilmək üçün imkan əldə etsinlər. Məs., Hindistanda qızların savadsız böyüdülməsi çox böyük problemdir və həmin problemi həll etmək üçün DB orta məktəblərdə qızların təhsili üçün layihələr həyata keçirir. İndiyə kimi Hindistanın 29 ştatından 18-ində 60 mln. şagird bu proqrama cəlb edilmişdir. Oxşar layihələr Braziliya, El salvadorda və Trinidad və Tobaqoda da həyata keçirilir.

Dünya Bankı AIDS ilə mübarizədə də səylərini göstərir. Dünyada hər gün 14 min insan AIDS virusuna yoluxur, onların da yarısını gənclər təşkil edir. Bu virus İEOÖ-in son 50 il ərzində sosial-iqtisadi inkişaf prosesində əldə etdikləri uğurları məhv edir. Bu problemlə mübarizədə BMT-nin UNAIDS proqramı çərçivəsində fəaliyyət aparılır. Dünya Bankı bu proqram üçün 1.7 milyard ABŞ dolları ayırmışdır.

Dünya Bankı kasıb əhali üçün elementar tibbi xidmət və qidanın təmin edilməsinə, yoxsulluq səviyyəsinin aşağı salınmasına və iqtisadi artıma kömək edir. Baxmayaraq ki, səhiyyə sahəsində son illər ərzində vacib uğurlar əldə edilmişdir, lakin bir çox məsələlər hələ də həllini tapmamışdır. İEOÖ-də hər il orta hesabla ölən 11 milyon uşağın 70%-i infeksiya xəstəliklərdən və aclıqdan ölür. DB hər il bu problemin həllinə görə bir milyard ABŞ dolları vəsait ayırır. Həmin vəsaitlər hesabına 46 ölkədə malyariya xəstəliyi ilə mübarizə aparılır, otuz ölkədə isə vəərəmə qarşı tədbirlər görülür. DB Seneqalda uşaqların aclıq problemi ilə mübarizə aparır və kompleks müalicə-profilaktik tədbirlər yerinə yetirir.

Dünya Bankı kasıb ölkələrin borclarının azaldılmasına dair tədbirlər görür. Bu təşəbbüslə 1996-cı ildə DB və BVF çıxış etmişlər. Hazırda 26 ölkə bu proqramdan yararlanır. Həmin təşəbbüs çərçivəsində yardım alan ölkələr özlərinin büdcə prioritetlərini sosial-iqtisadi və insan resurslarının inkişafının vacib sahələrinə yönəldirlər. Məs., Ruandada məktəblərdə şagirdlərin sayının artması və müəllimlərin işə cəlb olunması xüsusi göstəricilərlə müəyyənləşdirilir.

Dünya Bankı 1988-ci ildən etibarən ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində tədbirlərə qatılıb və bir sıra layihələr yerinə yetirir. DB Conservation International təşkilatı, Makartur Fondu və Qlobal Ekologiya Fondu, həmçinin Yaponiya hökuməti ilə birlikdə Ümumdünya Fondunun təsis olunmasını planlaşdırır. Bu Fondun ətraf mühitin effektiv qorunmasına yardım etmək məqsədi ilə, müxtəlif layihələri yerinə yetirməsi nəzərdə tutulur. Ətraf Mühitin mühafizəsi problemlərinin həlli Dünya Bankının fəaliyyət strategiyasının mühüm və ayrılmaz hissəsidir. Hazırda bu sahəyə yatırılacaq vəsaitin məbləği 14 milyard ABŞ dolları təşkil edir.

Dünya Bankı qlobal miqyasda korrupsiyaya qarşı da mübarizə aparır. Korrupsiya tərəqqiyə mane olan başlıca problemlərdən biridir: o, kasıb əhəlinin

durumunu daha da ağırlaşdırır. Dünya Bankı 1996-cı ildən etibarən bu sahədə 600 proqramı maliyyələşdirmişdir.

Korrupsiyaya qarşı mübarizə müxtəlif tədbirlər vasitəsi ilə aparılır: dövlət qulluqçuları özlərinin gəlirləri və mülkiyyətləri barədə bəyannamə doldurur, hakimlər və jurnalistlərlə müxtəlif təlimlər keçirilir və d. Son illər ərzində Dünya Bankı ciddi qaydalar müəyyənləşdirmiş, anonim “qaynar xətt” yaratmışdır ki, bura korrupsiya faktları barədə məlumat vermək olar.

Dünya Bankının fəaliyyətində, həmçinin vətəndaş cəmiyyəti mühüm rol oynamaqdadır. Bank tərəfindən yerinə yetirilən layihələrin üçdə ikisi, qeyri-hökumət qurumlarının aktiv iştirakı ilə yerinə yetirilir. Bu gün DB-nın 70-dən çox regional nümayəndəlikləri mövcuddur. Cənubi Asiyada DB vətəndaş cəmiyyətinə görə gender inkişafı strategiyası hazırlayır, Şərqi Avropada silahlı münaqişələrin nəticələrinin ləğvi məqsədi ilə yardım edir və dövlətin idarəetmə səmərəliliyini artırır, Latın Amerikasında social-iqtisadi islahatların aparılmasına yardım edir.

Dünya Bankı, eyni zamanda silahlı münaqişə ilə üzləşmiş ölkələrə yardım edir. Hazırda Bank bu cür 40-a kimi ölkədə işləyir. Bankın həmin ölkələrdə gördüyü işlər nəticəsində iqtisadi fəaliyyətin bərpası, bu regionlara investisiya yatırımı, hərbi əməliyyatlar nəticəsində dağılmış infrastrukturun bərpa edilməsi, əhalinin zərərgörmüş təbəqələrinə edilən yardım və s. vurğulamaq olar. Bundan başqa bank demobilizasiya, silahsızlaşdırma və reintegrasiya üzrə işləri də dəstəkləyir, eyni zamanda minaların tapılması və zərərsiz hala gətirilməsi üzrə proqramlara yardım edir. Bank tərəfindən maliyyələşdirilən daha irimiqyaslı və keyfiyyətli layihələr arasından, Əfqanıstanda infrastrukturun bərpa olunması, Haitidə və Şərqi Timorda dövlət qulluqçularının təlimi və s. layihələr də vardır.

Dünya Bankının ən mühüm məqsədi mövcud maliyyə, kadr və təcrübə imkanlarından istifadə edərək yoxsul ölkələrin əhalisinə yardım etmək, ölkələrə yoxsulluq səviyyəsinin aradan qaldırılması, iqtisadi artımın təmini və əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması məqsədi ilə köməklik etməkdir. 100-dən çox İEOÖ-lə əməkdaşlıq edərək Dünya Bankı bu ölkələrdə təhsil və səhiyyə sistemini

inkişaf etdirməyə, korrupsiyaya qarşı mübarizə aparmağa, kənd təsərrüfatının inkişafına, yolların və limanların tikilməsinə, ətraf mühitin mühafizəsinə kömək edir.

Dünya Bankının yürütdüyü yoxsulluğun azaldılması strategiyasının 2 (iki) vacib prinsipi bunlardır:

- əlverişli investisiya şəraitinin yaradılmasına dəstək;
- yoxsul əhaliyə səlahiyyətlərin verilməsi.

1998-ci ildən sonra Bank ümumi dəyəri 66.7 mln. ABŞ dolları olan 137 qrant vermişdir. Yardımın əsas hissəsi Afrikaya yönəldilir. Liberiya, Somali, Haiti və Sudan kimi konfliktlərdən əziyyət çəkmiş ölkələrə ümumi məbləği 25 mln. ABŞ dolları olan trust fond yaradılmışdır.

Dünya Bankının həyata keçirdiyi ən böyük layihələr bunlardır:

- Filippin: Mindonaonun bərpası olunması və inkişafı fondu. Bu hökumətin Banka müraciət etməsindən sonra yaradılmışdır və başqa donordardan 40-50 mln. ABŞ dolları məbləğində vəsaitin cəlb olunmalıdır;

- Kolumbiyada məcburi köçürülən əhaliyə edilən yardım;
- İraqda dul qalan və müharibədən əziyyət çəkmiş qadınlar üçün qrant;
- Əfqanıstanda: İdarəetmə orqanları üçün yardım (10 mln. ABŞ dolları);
- İcmaların hüquq və imkanlarının artırılmasına yardım (42 mln. ABŞ dolları);
- Təhsil üçün (15 mln. ABŞ dolları);
- İnfrastruktur üçün (33 mln. ABŞ dolları);
- Nəqliyyat sferası üçün (108 mln. ABŞ dolları).

Bu layihələr həcmi 150 milyon ABŞ dollarına bərabər olan yenidənqurma fondunun fəaliyyətini tamamlamağa görə yerinə yetirilir.

Dünya Bankı hər il inkişafın dəstəklənməsi məqsədilə 20 mlrd. ABŞ dolları dəyərində öhdəlik götürən ən iri təşkilatdır. Bu Bank ancaq “donor” kimi deyil, həmçinin dünya iqtisadiyyatının tərəqqisinə “kordinasiya” kimi də çıxış edir. Yəni ki, şəxsi, hökumət və qeyri-hökumət qurumları ilə ehtiyatların istifadə edilməsində, cari inkişaf proqramlarının müdafiəsində böyük rol oynayır.

BVF-nun fəaliyyəti 3 (üç) mühüm növbədə yerinə yetirilir:

Birinci fəaliyyət Təftiş-Nəzarətlə əlaqədardır, maliyyə və iqtisadi sahələrdəki monitorinqlərdə yerinə yetirilir;

İkinci fəaliyyət, BVF-nun borc verməsilə əlaqədar maliyyələşdirmədir;

Üçüncü fəaliyyət, BVF-nun Texniki yardımları ilə əlaqədardır.

Biz yalnız ən mühüm fəaliyyət sahəsi olan borc vermə fəaliyyəti ilə tanış olacağıq.

BVF-nun vacib funksiyalarından biri tədiyyə balansında problemlər yaşayan ölkələrə iqtisadi inkişafa nail olmaqdan ötrü borclar verməkdir. Məhz, BVF-nun etdiyi yardımlar iqtisadi çətinliklə qarşılaşan ölkələrə beynəlxalq ehtiyatlarını möhkəmləndirməyə, milli valyutalarını stabilləşdirməyə və ticarətə məhdudiyyət qoymadan idxala ödəmələr etməyə imkan yaradır.

İnkişaf banklarından fərqli olaraq BVF spesifik layihələr üçün demək olar ki, kredit vermir. Fondun ayırdığı borclara və maliyyələşmə mexanizmlərinə keçməzdən öncə borc alan ölkələrə qısaca baxaq. Belə ki, BVF-nun təqdim etdiyi borc ənənəvi olaraq ölkənin həqiqətən ehtiyacının olduğunu göstərən iqtisadi göstəricini özündə əks etdirən sənədlə təchiz edilir. Həmin razılaşmanı İcraedici Şura təsdiqləməlidir və qeyd edilən razılaşma İcraedici Şuraya niyyət məktubu ilə təqdim edilir. Borclar (kreditlər) əvvəlcədən planlaşdırılmış qaydada proqram yerinə yetirildikcə verilir.

BVF-da kreditlər imtiyazlı və imtiyazsız olmaqla 2 vacib hissəyə bölünür. Belə ki, aşağı gəlirə malik ölkələr PRGF krediti (Yoxsulluq Səviyyəsinin Azaldılması və İqtisadi Artımın Maliyyələşdirilməsi üzrə Mexanizm) üzrə aşağı faiz dərəcəli (imtiyazlı) borclar götürə bilirlər. Digər- yəni, imtiyazsız kreditlər isə beş əsas kreditləşmə üzrə təqdim edilir. Bunlar aşağıdakılardır:

- 1.Stend-bay kreditləri (SBA–Stend Bye Arrangments);
- 2.Genişləndirilmiş Fond kreditləri (EFF–Extended Fund Facility);
- 3.Əlavə Ehtiyat kreditləri (SRF–Supplemental Reserve Facility);
- 4.Kontingent krediti (CCL–Contingent Credit Lines);
- 5.Kompensasiyaedici kreditlər (CFF–Compensatoru Financing Facility).

Bunlardan başqa fəvqəladə köməklik(Emergency assistance) maliyyələşdirmə də vardır.

Cədvəl № 1.3.1

BVF tərəfindən verilən kreditlər

Kredit	Kreditin adı		Şərti
STF	Systemic Transformation Facility	İqtisadiyyatda Sistemli Dəyişikliklərin Maliyyələşdirilməsi Mexanizmi	5%, 10 il
Standby	Standby	Tədiyyə balansını dəstəkləmək və mövcud kəsri maliyyələşdirmək	5%, 5 il
ESAF	Enhanced Structural Adjustment Facility	İqtisadiyyatda Struktur İslahatlarının Geniş Maliyyələşdirilməsi Mexanizmi	0,5%, 10 il
EFF	Extended Fund Facility	Geniş Kreditləşdirmə Mexanizmi	4,2%, 10 il
CCFF	Compensatory and Contingency Financing Facility	Kompensasiya Maliyyələşdirilməsi Mexanizmi	
PGRF	Poverty Reduction and Growth Facility	Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi Artımın Təmin Olunması Mexanizmi	0,5%, 10 il 5,5 il güzəştlə

Mənbə:[10]

Qeyd olunan bu maliyyələşdirmə mexanizmlərilə yaxından tanış olaq. PRFG- (Poverty Reduction and Growth Facility) Yoxsulluq Səviyyəsinin Azaldılması və İqtisadi Artımın Maliyyələşdirilməsi üzrə Mexanizm. BVF 1970- ci illərin sonlarından etibarən yoxsulluq səviyyəsinin azaldılması və iqtisadi artım əldə etmək üçün üzv ölkələrə yardımlar edir. Belə ölkələrə edilən yardımlar əsasən aşağı faiz dərəcələri-ESAF (Enhanced Structural Adjustment Facility–Strukturun yaxşılaşdırılması üzrə kreditlər) kreditləri üzrə təqdim edilirdi. Ancaq noyabr 1999-cu ildə qəbul edilmiş müvafiq qərarla ESAF kreditləri PRGF kreditlərilə əvəz edilir. Adından da məlum olduğu kimi əsas məqsəd birbaşa yoxsulluq səviyyəsinin azaldılmasından ibarətdir. PRGF kreditlərinin meydana çıxmasının labüdlüyünü belə

izah etmək olar. 1986-99-cu illərdə 3,2 mlrd. əhalisi olan 56 ölkə ESAF və SAF (ESAF SAF-a nisbətən genişləndirilmiş kredit formasıdır) kreditləri götürüb. Bunların aşağı gəlirli ölkələrə müəyyən müsbət təsiri olsa da istənilən nəticələrə nail olunmadı. Nəticədə isə bu, beynəlxalq təşkilatları və hökumətləri özlərinin strategiyalarına yenidən baxmağa məcbur etdi. Beləliklə də 1999-cu ildə BVF-nun və Dünya Bankının illik toplantısında üzv ölkələrin rəsmiləri yeni yanaşma qəbul elədilər. Burada isə BVF-nun və Dünya Bankının imtiyazlı borc siyasətinə əsaslanaraq ölkələrdə yoxsulluq səviyyəsinin azaldılması strategiyasının işlənib hazırlanması qərara alındı. Yeni yanaşma öncəkindən yoxsul ölkənin xüsusiyyətlərinin tamamilə diqqətə alınması ilə fərqlənirdi. Qeyd edək ki, mövcud olan heç bir proqram, həmçinin, bu proqram da dərhal müsbət nəticə vermir. Buna görə hökumətin uzunmüddətli işləməsi tələb olunur. Nailiyyət qazanmaq üçün isə ilk öncə iştirakçı ölkə Yoxsulluq Səviyyəsinin Azaldılması Strategiyası Sənədinə (kredit götürmək üçün lazım olan vacib sənəd) master plan tərtib etməlidir. Bu əhatəli plan BVF-na ölkələrə effektiv yardım etməyə imkanı verir.

Ümumiyyətcə PRGF üzrə verilən borclar Yoxsulluq Səviyyəsinin Azaldılması Strategiyası Proqramına əsaslanır. Həmin sənəd isə ölkə tərəfindən ayrı-ayrı sivil cəmiyyətlərlə, xüsusən Dünya Bankı ilə əməkdaşlıq etmə çərçivəsində tərtib olunur. PRGF üzrə faiz dərəcəsi illik 0,5%-dir. Borcu geri qaytarmaq vaxtı isə maksimum on ildir. PRGF üzrə aşağı faizli kreditlər 1987-ci ildə təsis olunmuş PRGF xəzinəsi tərəfindən təmin olunur və göstərilən xəzinədarlığın işi bunlardan ibarətdir:

- Mərkəzi banklardan, dövlət institutlarından və hökumətlərdən borc götürmək və onu PRGF-ə uyğun ölkələrə vermək;

- PRGF üçün vəsait verənlərin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün ehtiyat hesablar formalaşdırır (yəni ki, PRGF borcu götürən ölkənin onu qaytarmaq ehtimalı nəzərə alınır). Ehtiyat hesabının resursları isə ilk öncə BVF-nun 70-ci illərin ortalarından başlayan qızıl satışları və investisiya gəlirlərindən təmin olunur. Ehtiyat hesabı PRGF-ə görə bütün borc verənlərin razılığı olmasa heç bir məqsədə istifadə edilə bilməz. İndiki anda PRGF kreditlərinin 17 donoru vardır. (Almaniya, Yaponiya, Beynəlxalq Əməkdaşlıq Bankı, Çin, İspaniya və Kanada hökumətləri, İtaliya Bankı,

İsveç Milli Bankı, Fransa İnkişaf Agentliyi, Belçika Milli Bankı, Norveç Bankı, Koreya Bankı, Misir Mərkəzi Bankı, Niderland Bankı, OPEC-in Beynəlxalq İnkişaf Fondu, Danimarka Milli Bankı, İspaniya Bankı, İsveç Konfederasiyası). Ümumiyyətlə BVF yoxsul ölkələrə ancaq PRGF kreditləri üzrə deyil, həm də ağır borcu olan ölkələrə verdiyi əlavə HIPC kreditləri üzrə də (bu ölkələrin borcdan yaxa qurtarmasına yardım üçün) borclar ayırır.

İmtiyazsız, yəni tam faiz dərəcəsi olan kreditlər isə yuxarıda göstərilən beş növdədir. Onlar aiddir:

Stend-bay kreditləri (Stand-Bye Arrangments). İlk dəfə 1952-ci ildə istifadə edilib və qısamüddətli tədiyyə balansı defisiti zamanı verilir. Hal-hazırda BVF-nun ən çox istifadə edilən kreditidir. Kreditləşmə müddəti 12 aydan 18 aya kimidir. Borcun ödənilməsi, vaxt uzadılması nəzərdə tutulmamışdırsa 2-4 il ərzində yerinə yetirilməlidir. Əlavə faiz dərəcələri kredit götürmək üçün yüksək imkanlar yaradır. Ancaq, bu kredit uzunmüddətli tədiyyə balansı defisitini həll etməyə görə nəzərdə tutulmayıb, bundan ötrü aşağıda qeyd edilən maliyyələşdirmə mənbələrindən istifadə olunur.

Genişləndirilmiş kreditləşmə sistemi (Extendend Fund Facility (EFF.)). 1994-cü ildə iqtisadi struktur ilə bağlı uzunmüddətli tədiyyə balansı problemlərinin həlli məqsədi ilə yaradılıb. Belə kreditin verilməsi nisbətən uzun—3 ilə kimi sürə bilər. Ödəmələr isə 4-7 il müddətində həyata keçirilir. Ancaq, ödəmə öhdəliyi 4-19 ildir. Stend-bay kreditində isə ödəmə öhdəliyi pulun götürüldüyü vaxtdan 3-5 ildir.

Onu da qeyd edək ki, genişləndirilmiş kreditləşdirmə üzrə verilən kreditlər struktur çatışmazlığı ilə bağlı yaranan iqtisadi çətinliklərin həllinə yönəldiyindən ilk öncə özünə iqtisadi ünsürlərin işləmə funksiyalarının təkmilləşdirilməsini daxil edir. Buna vergi və maliyyə islahatlarının aparılması, dövlət aid müəssisələrin özəlləşdirilməsi, əmək bazarında elastikiliyin artırılması aiddir. Eyni zamanda yuxarıda vurğuladıq ki, bu krediti alan ölkə onu 4-7 il ərzində qaytarır, amma əgər müəyyən səbəblərdən qaytara bilməyəcəyi halda öhdəliyi götürdüyü müddət bitənə kimi, yəni 4-10 il müddətində qaytarmalıdır və bu barədə BVF-nun İcraedici Şurasında müraciət ünvanlamalıdır.

Əlavə Ehtiyat Kreditləri (Superental Reserve Facility, (SRF)) – Bu kredit ilk dəfə 1997-ci ildə verilib və qısamüddətli, amma böyük həcmli maliyyələşdirmədir. Bu kredit gözlənilməz hallarda, daxili bazarda vəziyyətin pisləşməsi zamanı xaricə küllü miqdarda kapital axını nəticəsində tədiyyə balansında problemlərin yarandığı zaman verilir. Bu çətinliklər 1990-cu illərin əvvəllərində özünü tam açıqlığı ilə biruzə verdi. Həmin vaxt kapitalın xaricə axınları BVF-dan o vaxta kimi tələb olunmayan həcmdə borc tələb olunmasına səbəb oldu. Buna görə Əlavə Ehtiyat Kreditinin verilməsinə başlandı. Bu kreditin qaytarılma müddəti 2-2,5 ilə kimidir. Ancaq, ölkələr 6 ay artıq vaxt üçün müraciət etmək hüququna malikdirlər.

Kontingend Kreditləşmə Xətti (Contingent Credit Lines (CCL)) – Bu kredit başqalarından ilk öncə onunla fərqlənir ki, böhranın ləğvi üçün deyil, böhran baş verməzdən əvvəl onu qabaqlamaq üçün verilir. Bu kredit 1999-cu ildə “yoluxucu maliyyə xəstəliklərinin” yayılmaması üçün iqtisadi siyasətləri yürütmək məqsədi ilə yaradılıb. Bu kreditin ödəmə müddəti 1-1,5 il, ödəmə öhdəliyi isə 2-2,5 ildir.

Kompensasiyaedici Kreditlər (Compensatory Financing Facility, (CFF))-1969-cu ildə ilk dəfə verilib və 2 növ iqtisadi çətinliklərlə üzlənmiş ölkələrə yardım məqsədilə verilir. 1-ci növə eksportdan daxil olan gəlirin qəflətən azalmasına görə iqtisadi çətinliyə düşər olmuş ölkələr, 2-ci növə isə dünyada istehlak məhsullarının qiymətlərində dəyişmə olduğu zaman import xərclərin artdığı ölkələr aiddir. Göstərilən kreditin bütün başqa şərtləri Stend-Bay krediti kimidir, amma burada əlavə faiz dərəcəsi yoxdur.

Ümumiyyətcə BVF-nun kreditləri (PRGF kreditləri istisna edilməklə) bazardakı faiz dərəcələrinə yaxın dərəcələr ilə, bəziləri isə hətta əlavə faiz dərəcəsi də yüklənməklə verilir. Faiz dərəcələri isə SDR-in faiz dərəcəsinə əsaslanır və hər həftə bir dəfə mövcud faiz dərəcəsinin beynəlxalq valyuta bazarlarında necə dəyişməsi qiymətləndirilir.

Qeyd etdiyimiz kreditlər barədə daha konkret məlumatı aşağıdakı cədvəldə görə bilərsiniz.

Cədvəl № 1.3.2

BVF-nun maliyyə köməliyinin ümumi şərtləri

Kreditin növü	Təyin olunmuş qiymət	Qaytarılma şərtləri		
		Öhdəlik müddəti (il)	Gözlənilən müddət (il)	Ödəmə möhləti
Stend-Bay krediti (SBA)	əsas % dərəcəsi + əlavə %	3 - 5	2 - 4	Kvartallıq
Genişləndirilmiş kreditlər (EFF)	əsas % dərəcəsi + əlavə %	4 - 10	4 - 7	Yarım illik
Kompensasiya edici kreditlər (SFF)	əsas % dərəcəsi	3 - 5	2 - 4	Kvartallıq
Fövqəladə yardım	əsas % dərəcəsi	3 - 5	Yoxdur	Kvartallıq
Əlavə ehtiyat krediti (SRF)	əsas % dərəcəsi + 300-500% hədləri	2 - 3	2-2	Yarım illik
Kontingent krediti (CCL)	əsas % dərəcəsi + 150-300% hədləri	2-2	1-1	Yarım illik
Yoxsulluğun azaldılması və inkişaf krediti (ARGF)	İllik 0,5%-lə	5 - 10	Yoxdur	Yarım illik
Xidmət haqqı (həyata keçirmək üçün haqq)	0,5%	-	-	-

Mənbə:[10]

Əlavə faiz dərəcəsi ilk 2 kreditə tətbiq edilir. Belə ki, üzv ölkə öz kvotasının 100%-nə kimi normal olaraq kredit ala bilər. Kredit həddi 10%-i ötərsə onda əlavə faiz tətbiq edilir, əgər 300%-i ötərsə onda 200 həddindən sonra əlavə faiz tətbiq olunur.

28 noyabr 2000-ci ildən sonra verilən məbləğlərin (Fövqəladə Kömək və RPGF üzrə kreditlər istisna) gözlənilən müddətdə (öhdəlik müddətində yox) ödənilməsi tələb edilir. Həmçinin, birdəfəlik xidmət haqqı da tutulur. Xidmət haqqı Cədvəl 2-dən göründüyü kimi 0,5%-dir.

Başqa bir maliyyə yardımı *Fövqəladə Köməkdir (Emergency Assistance (EA))*. Bu yardım təbii fəlakətlər zamanı verilir. Fövqəladə yardım gözlənilməz təbii fəlakətlər zamanı tədiyyə balansında meydana çıxmış problemlərin aradan qaldırılması üçün üzv ölkələrə yardım kimi 1962-ci ildən tətbiq edilir.

FƏSİL II. Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə iqtisadi əlaqələrinin vəziyyəti

2.1. Azərbaycanın Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə iqtisadi əlaqələrinin vəziyyəti

İki əsrə kimi müstəmləkə şəraitində yaşaymış Azərbaycanda ötən yüzilliyin 70-ci illərində və 80-ci illərin 1-ci yarısında ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin dərin bilik, bacarıq və zəkası, cəsarətli fəaliyyətinin nəticəsində mövcud məhdudiyyətlərin çoxu aradan qaldırılaraq respublika iqtisadiyyatının hərtərəfli və yüksək inkişafına nail olundu. Bu göstərdi ki, müstəmləkə rejiminin meydana çıxardığı hər cür yasağın olmasına baxmayaraq, nəinki Azərbaycan iqtisadiyyatında artım imkanları yüksəkdir, hətta o, müstəqillik üçün geniş potensiala malikdir. Yeni mühitə uyğun olaraq normativ-hüquqi baza yaradıldı və irimiqyaslı iqtisadi islahatlar və özəlləşdirmə proqramları yerinə yetirildi. Aparılmış torpaq islahatlarının nəticəsi olaraq fermer təsərrüfatlar sistemi yaradıldı, əkin sahələrinin qismən də olsa bərpası təmin olundu, nəticədə bir çox sahələrdə (taxılçılıqda, meyvəçilikdə, tərəvəzçilikdə və s.) əvvəlki yığım səviyyələrindən daha artıq məhsul əldə edildi. Maliyyə, pul-kredit siyasəti, vergi, gömrük əməliyyatlarının bazar iqtisadiyyatı sistemində uyğunlaşdırılması iqtisadi təkmilləşməyə gətirib çıxardı, ölkədə sahibkarlıq fəaliyyəti genişləndirildi. Beynəlxalq iqtisadi əlaqələr Azərbaycanda məhsuldar qüvvələrin ən mühüm inkişaf amillərindən oldu. Bu baxımdan da ölkəmizin bir sıra beynəlxalq iqtisadi qurumlara üzv olması çox böyük iqtisadi və siyasi əhəmiyyət daşıyırdı. Belə qurumlardan birincisi və ən mühümü Beynəlxalq Valyuta Fondudur (BVF). Fondun üzvləri və məqsədləri ilə birgə dünya iqtisadiyyatında necə mühüm rola malik olduğu əvvəlki fəsildən bizə məlumdur və həmin fəsildən göründüyü kimi Fond belə demək mümkünsə daha çox İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələrə (İEOÖ) gərəklidir. Demək 1990-cı illərin başlanğıcında hələ İEOÖ sırasına gəlib çatmağa uzun yolu olan ölkəmiz üçün isə BVF-nun yardımı daha çox əhəmiyyətli idi. Bunu artıq zaman özü sübut etmişdir, ancaq bir neçə səbəbi qeyd edək. İlk öncə, bazar iqtisadi sistemində yenidən qoşulmuş bir ölkədən ötrü məsləhət xarakterli görüşlər çox əhəmiyyətlidir. Ancaq

qeyd edək ki, hər bir ölkə müstəqildir və BVF-nun məsləhətlərini münasib bilirsə yerinə yetirə bilər. İkinci, Azərbaycan maliyyə ehtiyacını özü qarşılaya bilməzdi. Üçüncü, Azərbaycan həmin illərdə təbii ehtiyatlarının bolluğuna baxmayaraq yoxsul ölkə idi (adambaşına düşən gəliri, sosial vəziyyəti çox pis idi), demək PRGF üzrə kreditlər götürə bilərdi. Bu kreditin faizi isə əvvəlki fəsildə bildirdiyimiz kimi 0,5%-dən yuxarı deyil. Dördüncü, BVF Azərbaycana hər dəfə kredit verdikdə o, xarici sərmayədarlara sübut etmiş olurduki, Azərbaycan hökuməti götürdüyü öhdəçiliyi yerinə yetirə bilər. Nəticədə isə beynəlxalq aləmdə ölkəmizə müəyyən inam yaranırdı. Göstərilənləri nəzərə alaraq demək olar ki, BVF-na üzvlük Azərbaycanın həm iqtisadi tərəqqisinə, həm də beynəlxalq iqtisadi integrasiya prosesinə yardım etmişdir.

Hazırda Azərbaycanın BVF-dəki kvotası 160,9 milyon SDR yaxud BVF-nun cəmi kvotasının 0,07%-inə, səs hüququ 2346 yaxud cəmi səslərin 0,09%-inə bərabərdir. (Cədvəl 2.1.1). Təbii ki, müstəqil iqtisadi siyasət yürüdən bir ölkə kimi ölkəmiz iqtisadi durumu stabilləşdirmək və inkişafı təmin etmək üçün fondun yardımından istifadə çox vacib idi. Buna görə Fonda üzv olmaq çox böyük əhəmiyyət kəsb edirdi.

BVF-nun Direktorlar Şurası 1992-1995-ci illər ərzində iyirmiye kimi missiya vasitəsi ilə Azərbaycandakı iqtisadi islahatlarla hərtərəfli tanış olduqdan sonra, islahatların müvafiq şəraitə münasibliyinə əsaslanaraq, bütövlükdə bəyənmişdir. Həmin strateji xəttin dəstəklənməsini yerinə yetirmək məqsədi ilə Direktorlar Şurası 19 aprel 1995-ci ildə Azərbaycana birinci kreditin ayrılması haqqında razılığını vermişdir. Həmin kredit STF xətti–Sistemli Transformasiyanın maliyyələşdirilməsi mexanizmi ilə verilmişdir və məbləği 58,5 milyon SDR (təqribi 89 milyon ABŞ dolları) olmuşdur.

Öz təcrübəsinə əsaslanaraq BVF hər il üzv ölkələrlə bağlı razılaşmalara görə yeni korreksiya edilmiş illik proqramlar razılaşdırır. Buna görə də Azərbaycan hökumətilə “1997-1998- ci illərdə iqtisadi siyasətin əsasları” və “1998-1999- cu illərdə iqtisadi siyasətin əsasları” memorandumları imzalanmışdır. Həmin memorandumlar üç illik proqramın gedişatını təhlil edir və qarşıda duran vəzifələr yeni şəraitə uyğun dəyişdirilir.

Azərbaycanın BVF-dan götürdüyü kreditləşmə mexanizmləri aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

Cədvəl № 2.1.1

Azərbaycan və BVF: Kreditin razılaşdırılma tarixi
01 may 1984-cü ildən 31 mart 2015-ci ilə qədər
(Min SDR-ilə)

Kreditləşmə mexanizmi	Razılaşma tarixi	Müddəti (Son tarix)	Razılaşdırılmış məbləğ	İstifadə edilmiş məbləğ	Nominal dəyəri
Genişləndirilmiş kredit	06.07.2001	04.07.2005	67,580	54,710	16,731
Genişləndirilmiş kredit	20.12.1996	19.03.2000	93,600	81,900	0
Genişləndirilmiş kredit	20.12.1996	19.03.2000	58,500	53,240	0
Stend-bay krediti	17.10.1995	16.10.1996	58,500	58,500	0
Cəmi			278,180	248,350	16,731

Mənbə: [10]

BVF ilə Azərbaycanın qarşılıqlı əlaqələri dinamik inkişaf etməkdədir.

Qeyd etdiyimiz ki, BVF-nun imtiyazsız borclarının 5 növü vardır:

- 1.Stendbay krediti;
- 2.Genişləndirilmiş Fond Maliyyələşdirmə (GFM);
- 3.Əlavə Ehtiyat Kreditləri (ƏEK);
- 4.Kontingent kredit;
- 5.Kompensasiyaedici kreditlər.

BVF Azərbaycana Stendbay krediti və 2-ci SKV mexanizmlili kredit verilməsini 17 noyabr 1995- ci ildə təsdiq etmişdir. Təsdiq edilmiş ümumi məbləğ 87.8 mln. SDR(132 mln. ABŞ dollarına yaxın) olub ki, bunun əsas məqsədi keçiriləcək 1995-96-cı illər islahatlar proqramını dəstəkləməkdən ibarət idi. 1995-96-cı il proqramı əldə edilmiş ilkin nailiyyətlərin davam etdirilməsinə görə BVF dövlətin həmin proqramını, həm də 2-ci SKV krediti, Stend-bay maliyyələşməsi üzrə kreditlə dəstəkləmişdir, məqsəd isə proqramın sonuna kimi maliyyə siyasətləri vasitəsi ilə aylıq inflasiyanı 1%-ə qədər endirmək və 96-cı ilin sonuna kimi iqtisadi tərəqqiyə çatmaq idi. Ümumiyyətcə, həmin proqram əsasən fiskal yönümlü idi və 96-cı ildəki büdcə defisitinin ÜDM-in 3%-inə qədər olmasını nəzərdə tuturdu. Eyni zamanda, 1995-ci ilin yayı pul kütləsinin həcmının artması ilə bağlı olaraq yaranma ehtimalı

olan inflasiya artımının qarşısının alınması üçün xeyli sərt pul siyasəti yürüdülürdü. Proqramın başqa vacib hissəsini struktur islahatları təşkil edirdi. Belə ki, 95-ci ilin sonuna qədər səkkiz min kiçik müəssisə və 96-cı ilin mart ayına kimi iri və orta həcmli müəssisələrin özəlləşdirilməsi planlaşdırılırdı və 96-cı ilin martından başlayaraq başqa müəssisələrin özəlləşdirilməsinə görə qiymətli kağızlar da paylandı. Müəssisələrin fəaliyyət göstərdikləri sektor yenidən qurmaqdan ötrü dövlət əsas etibarını ilə MDB ölkələrindəki təcrübədən istifadə edirdi. Bu təcrübəyə əsasən dövlət ilk öncə ziyanla çalışan müəssisələri təyin edib bunları bank sistemindən ayırdı, işçi heyətini ixtisar elədi və s.

Makroiqtisadi sabitlik və struktur islahatlarının sahəsində əldə edilmiş nailiyyətlər Azərbaycana başqa vacib potensialından daha səmərəli istifadə imkanını yaratdı və Azərbaycanın neft strategiyası ölkəyə orta zamanda kapital axını həcmində artması üçün çox mühüm idi. Azərbaycanın ilk zamanlarda BVF ilə birlikdə yürütdüyü maliyyə və iqtisadi siyasəti gözlənilən nəticələrə gətirdi və ölkə 96-cı ildən sonra hazırkı zamanda da Fondla əməkdaşlıq uğurla davam etdirilir. Azərbaycanda 95-ci ildən başlanılmış makroiqtisadi sabilləşmə və struktur islahatları proqramı uğurla yerinə yetirilir. Bu istər maliyyə sahəsi, istər struktur sahələr, sosial müdafiə və s. sahəsi olsun özünün müsbət nəticələrini vermişdir. Bunun nəticəsi olaraq 96-cı ildə illik inflasiya 20%-dən aşağı olmuşdur. Hənsi ki, 1995-ci il ildə inflyasiya 40%-dən yüksək idi. ÜDM isə qabaqkı illərə nisbətən 1% artmışdır.

BVF-nun ortamüddətli proqramının tərkib hissəsi olan 1996-97-ci il proqramının əsas məqsədi ilk öncə ÜDM-un illik 5.1 % artımını əldə etmək, illik inflasiya faiz dərəcəsini 9.1%-ə düşürmək idi. Buna nail olmaqdan ötrü ümumi dövlət defisitləri 99-cu ildən sonra 2% həddində saxlandı ki, bu da daha yüksək dövlət gəlirinə və daha az xərclərə əsaslanırdı. Dövlətin xərclərinin mühüm hissəsini vergi daxilolmaları maliyyələşdirirdi, əlavə resurslar isə xarici borcları və investisiyaları maliyyələşdirmək üçün istifadə edilirdi. Proqrama eyni zamanda struktur islahatların gücləndirilməsi və sosial müdafiənin yaxşılaşdırılması daxildir. Struktur islahatlarındakı ən vacib önəm bank sektorundakı islahatlar, özəlləşdirmənin tezləşdirilməsi, dövlətin istehsal və ticarətə

müdaxiləsinin qarşısının alınması üçün artıq xeyli addım atılmışdır. Eyni zamanda sosial müdafiənin yaxşılaşdırılması sahəsində də bir çox işlər görmək mühüm məqsəd idi, bu sahədə bir çox yenilik edildi. Xüsusən daha zəif sosial təbəqələrin mühafizəsi üçün, pensiyaların verilməsində irəliləyişlər oldu.

Dövlətin yerinə yetirdiyi proqramın uğurlu davamına görə ölkəyə investisiya axını da davam etməliydi ki, bu istər istehsalın stimullaşdırılması, istərsə də işsizlik probleminin həlli baxımından aparıcı rol oynayır. Belə investisiya isə Azərbaycana ancaq neft sektorundan daxil olurdu, 2-ci vacib sahə xidmət sahəsidir ki, bu iki sahə yəni istər xidmət, istərsə də hesabat iqtisadiyyatın inkişafı baxımından istehsal sahəsinin oynadığı qədər rola malik ola bilməz.

Beləliklə, 1996-97-ci illər proqramı çərçivəsində də iqtisadi yenidənqurma prosesi davam etdirildi. Bu proses 1995-ci ilin başlanğıcından başlamışdı və həm BVF-nun, həm də regional və beynəlxalq qurumların, o cümlədən də Dünya Bankının tərəfindən dəstəklənirdi. İslahatların uğurlu olmasından xəbər verən isə inflasiyada olan kəskin azalma və iqtisadi tərəqqinin başlanılması, ən mühüm olanı isə iqtisadiyyatın bir çox sahəsində bazar mexanizminin öyrənilməsi idi.

Əvvəlcədən planlaşdırılmış və qiymətləndirilmiş şəkildə 97-ci ildə inflasiya 9%-ə kimi endi və istehsalda 5% artım müşahidə olundu. Başqa bir tərəfdən fiskal balansda müsbət fərq əldə edilmişdir. Göstərilən bu uğurları davam etdirməyə görə daha dayanıqlı iqtisadi siyasət həyata keçirmək tələb olunurdu ki, bu da BVF-nun Azərbaycana GSYK/ GFM maliyyələşmə mexanizmi üzrə 2-ci kreditin verilməsilə başlamış oldu. 23 dekabr 1997-ci ildə təsdiq edilmiş 2 kreditin ümumi məbləği 46.8 mln. XHH (təxminən 64 mln. ABŞ dolları) təşkil etmişdir. Bu məbləğin də 29.4 mln. XHH-i (40 mln. ABŞ dollarına yaxın) 2 eyni yarım illik ödəmə formasında hər dəfə 14.6 mln. XHH (20 mln. ABŞ dolları) olmaqla GSYK mexanizmi ilə və 17.5 mln. XHH-i (24 mln. ABŞ dolları) isə GFM mexanizmi ilə verilib. Bu və əvvəlki maliyyələşmələrlə dəstəklənən ölkəmiz orta müddətə nəzərdə tutulmuş iqtisadi strategiyanın vacib məğzi bazar iqtisadiyyatına keçid və ölkənin neft ehtiyatlarından iqtisadiyyatın başqa sahələrində heç bir mənfi hala yol açmayacaq formada istifadə etməkdir.

BVF tərəfindən ayrılmış vəsaitlərin illərə görə dəyişməsi¹

İllər	Ümumi resurslar hesabı			Yoxsulluğun azaldılması və artım			Cəmi:		
	Borclar		Charges Paid	Kreditlar		Ödəniş faiz	Borclar və kreditlar		Əsas məbləğdən və faizdən ödəmələr
	Xərclər	Yenidən satınalma		Xərclər	Repayments		Xərclər	Yenidən ödəniş	
2013	0	0	0	0	1,287,000	0	0	1,287,000	0
2012	0	0	0	0	8,527,000	0	0	8,527,000	0
2011	0	0	0	0	10,942,000	0	0	10,942,000	0
2010	0	0	0	0	9,655,000	4,319	0	9,655,000	4,319
2009	0	1,903,323	15,633	0	10,123,000	222,437	0	12,026,323	238,070
2008	0	3,950,839	167,088	0	9,771,000	269,221	0	13,721,839	436,309
2007	0	7,313,338	559,414	0	16,747,000	325,644	0	24,060,338	885,058
2006	0	8,873,334	921,100	0	16,380,000	409,426	0	25,253,334	1,330,526
2005	0	16,185,834	1,150,989	12,870,000	16,380,000	487,653	12,870,000	32,565,834	1,638,642
2004	0	25,662,709	1,350,586	0	14,625,000	507,825	0	40,287,709	1,858,411
2003	0	45,267,499	2,185,062	25,740,000	11,116,000	525,941	25,740,000	56,383,499	2,711,003
2002	0	35,790,624	3,916,575	8,050,000	2,048,000	478,666	8,050,000	37,838,624	4,395,241
2001	0	30,883,125	7,665,238	8,050,000	0	428,467	8,050,000	30,883,125	8,093,705
2000	0	39,000,000	10,197,379	0	0	409,500	0	39,000,000	10,606,879
1999	68,615,000	11,724,375	8,005,376	11,700,000	0	391,775	80,315,000	11,724,375	8,397,151
1998	15,790,000	0	6,919,434	14,620,000	0	311,937	30,410,000	0	7,231,371
1997	20,470,000	0	5,772,019	55,580,000	0	147,966	76,050,000	0	5,919,985
1996	53,820,000	0	3,399,614	0	0	0	53,820,000	0	3,399,614
1995	67,860,000	0	752,320	0	0	0	67,860,000	0	752,320

1

Beynəlxalq Valyuta Fondunun internet saytı-www. imf. org

1998-ci il proqramının yerinə yetirilməsi zamanı ölkə iki vacib xarici mənfəət təsir baş verdi ki, bu da ölkənin maliyyə və tədiyyə balansını vəziyyətinin xeyli dərəcədə arzu olunmaz istiqamətdə dəyişməsi ilə nəticələndi. Xarici mənfəət təsirlərdən biri neftin qiymətinin aşağı düşməsi, digəri isə Rusiyada baş verən maliyyə böhranı idi.

1999-cu ilin proqramı- ilk öncə planlaşdırılmış və nəzərdə tutulmuş iqtisadi inkişaf istiqamətlərinə nəzər yetirmək lazımdır. Bu proqram üzrə ÜDM-in illik

artımının 7%-ə, inflasiyanın isə illik 4% olması nəzərdə tutulmuşdur. Başqa bir tərəfdən neftin istehsal artımı hesabına ümumi tərəqqiyə nail olunsada qeyri-neft sektorunda olan inkişaf 1999-cu ildə xeyli zəiflədi ki, bunun da səbəbi xarici bazarlardakı tələbatın azalması (xüsusilə Rusiyada) və valyuta mübadilə kursunda olan dəyər qazanmaları idi. Sayca 3-cü olan bu proqram makro iqtisadi siyasətin, xüsusilə də maliyyə sabilliyinin təmin edilməsi və struktur islahatlarının genişləndirilməsi sahələrini əhatə etmişdir. Eyni zamanda 99-cu ildəki çətinlikləri qabaqcadan neytrallaşdırma biləcək valyuta-pul siyasəti davam olundu ki, burada ən vacib məqsəd də maliyyə sabilliyini qoruyub saxlamaq idi. Bu proqram çərçivəsində nəzərdə tutulan struktur islahatları haqqında onu da qeyd etmək lazımdır ki, ən mühüm önəm dövlət sektorunda islahatların edilməsinə, korrupsiyaya qarşı mübarizəyə və ümumiyyətcə hökumətin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə yönəldilmişdir.

Digər tərəfdən struktur islahatlarında ən mühüm məqsədlərdən biri bank sektorunu yenidən qurmaq və maliyyə sistemini möhkəmləndirmək, dövlət müəssisələrinin özəlləşdirilməsini, həmçinin tam bazar iqtisadiyyatına əsaslanmış aqrar sektorun yaradılmasını qeyd edə bilərik. Sosial müdafiədə isə səhiyyədə və təhsildə islahatlar aparılırdı. Bu zaman üçün nəzərdə tutulan bir çox iqtisadi göstəriciləri nəzərdən keçirməzdən əvvəl qeyd edək ki, 18 sentyabr 1992-ci ildə BVF-na qoşulmuş Azərbaycanın bu qurumdakı kvotası 1999-cu ildə 160.9 mln. XHH-a (225 mln. ABŞ dolları) çatmışdır. 1999-2000-ci illərdə bilavasitə BVF-nun iştirakı ilə yerinə yetirilən proqramın təsiri ilə iqtisadi inkişafın əsas göstəricilərində çox böyük keyfiyyət dəyişiklikləri olmuşdur.

Beləliklə, 1996-99-cu illəri əhatə edən və GSYK və GFM maliyyələşmə mexanizmlərilə dəstəklənmiş həmin proqram uğurla başa çatdırıldı. Belə ki, 30 iyun 1999-cu ildə BVF-nun verdiyi rəydə İdarəedici Direktor müavini Suqimetsu Suqusaki aparılmış islahatların nəticəsi olaraq Azərbaycana əlavə 11.1 mln. XHH vəsaitin ayrıldığını bildirdi.

1999-2000-ci illər ərzində BVF-nun iştirakı ilə yerinə yetirilmiş proqramın
makroiqtisadi göstəriciyə təsiri¹

	1997	1998	1999	2000
ÜDM-in illik artımı(%)	5.8	8.0	7.0	6.0
O cümlədən neft	-3.6	25.0	22.6	5.2
Qeyri-neft	7.8	4.8	3.5	6.2
İstehlak qiymətləri inflasiyası(%-lə)	0.4	0.5	5.0	3.0
Nominal ÜDM(milyard manat)	15.352	16.580	18.600	20.603
Nominal ÜMD(milyon ABŞ dollar)	3.854	4.295	4.819	5.23
Pulun artımı (%-lə)				
Manat ehtiyat	35.1	-20.7	10	13
Manat geniş istiadə pul	29.2	-21.3	-14.8	17.5
Manatın dövriyyəsi	-16.8	25.3	-2.6	-6.7
Maliyyə (ÜDM-də hissə%-lə)				
Ümumi dövlət balansı	-1.7	-4.3	-3.1	-2.4
Ümumi dövlət gəlirləri	19.7	17.2	13.3	13.3
Ümumi dövlət xərcləri	-21.4	21.5	22.4	22.3

1

G. Gənciyev “ Beynəlxalq İqtisadi Münasibətlər:müasir vəziyyət və inkişaf problemləri”,Elm nəşriyyatı, Bakı-2005, səh-227

BVF qeyd etmişdir ki, Azərbaycanda yaxın gələcəyə görə iqtisadi artım perspektivi xeyli yüksəkdir. 2018-ci il ərzində dövlətin investisiya xərclərinin və sosial xərclərin çoxaldığı bir şəraitdə qeyri-neft bölməsinin 4% yüksəlməsi proqnozlaşdırılır. Başqa bir tərəfdən, neft sektorunda davam etməkdə olan azalma tendensiyası davam edəcək. Ümumiyyətlə, 2018-ci ildə iqtisadi artımın 2% səviyyəsində olması proqnozlaşdırılır, ortamüddətli dövrdə isə qaz yataqlarının işlənməsinə başlandıqdan sonra 3.5- 4% arasında olması gözlənilir. Baza ilinin təsirləri sona çatdıqca inflyasiya dərəcəsi 2018-ci il ərzində 7%- dək, daha sonra isə tədricən aşağı düşəcək.

2.2. Azərbaycanın Dünya Bankı Qrupu ilə iqtisadi əlaqələrinin vəziyyəti

Dünya Bankı (DB) Azərbaycanda 1992-ci ildən fəaliyyət göstərməkdədir. Həmin ildən etibarən DB-nin dəstəyi ilə Azərbaycanda bir sıra işlər yerinə yetirilmişdir: neft fondunun idarə edilməsinə dair islahatlar proqramı üzrə işlər yerinə yetirilmiş, təsərrüfatlar özəlləşdirilmiş və torpaq sahələri kəndlilərə paylanmış, mühüm infrastruktur obyektlər bərpa edilmiş, məcburi köçkünlərin məskunlaşması və reabilitasiyasına, təhsilin inkişafına yardım edilmiş, ekoloji idarəetmə sistemi yaxşılaşdırılmışdır. Neftin Azərbaycan iqtisadiyyatındakı yeri və çəkisi diqqətə alındıqda Dünya Bankının ölkəmizə ayırdığı kreditin ölkə iqtisadiyyatı üçün nə qədər əhəmiyyət kəsb etdiyi aydın görünür. Dünya Bankının ayırdığı kreditlər də xarici investisiyalar kimi iqtisadiyyata eyni müsbət tövhə verir. Bankın kreditlərinin digər bir mühüm xüsusiyyəti isə bu kreditlərin çox az faizli və uzunmüddətli olmasıdır.

Dünya Bankının Azərbaycana verdiyi kreditlər faizsiz və 35 il müddətinə verilir, yalnız il ərzində hökumət Banka 0.75% xidmət haqqı ödəyir.

Cədvəl 2.2.1

Dünya Bankı tərəfindən Azərbaycanda qaz və neft sektoruna ayrılan kreditlərdən istifadə vəziyyəti:¹

No	Layihənin adı	Kodu	Həcmi (mln \$)	Xətti	Statusu	Tarixi
1.	Neft Sektoruna Texniki Yardım Layihəsi	P008282	20.8	IBRD\IDA	Bitib	20.04.1995
2.	Qaz sisteminin Bərpası Layihəsi	P008287	20.2	IBRD\IDA	bitib	19.09.1996
3.	Günəşli qaz yatağının tədqiqi	P092817	37	Karbohidrat Ödəməsi	dondurulub	N/A
4.	Neft sektorunda ekoloji kapital qoyuluşu layihəsi	P055155	20	IBRD\IDA	bitib	30.06.1998
5.	SAC 2 (neft sektoruna)	P055131	60	IBRD\IDA	bitib	12.03.2002
6.	Neftlə çirklənmiş torpaqların bərpası layihəsi ARP.III	P110682	60	IBRD\IDA	bitib	17.06.2008
7.	Neft –qaz s ektorunun reabilitasiyası layihəsi	P104985	74.5	IBRD\IDA	bitib	17.06.2008

1

Dünya Bankı internet saytı: www.worldbank.org

Dünya Bankının Azərbaycana verdiyi ilk kredit 20 aprel 1995- ci ildə neft sektoruna texniki yardım üçün layihəni maliyyələşdirmək üçün ayrılmışdır. 20.8 milyon ABŞ dolları həcmində olan bu kredit Dünya Bankının aparıcı təşkilatlarından olan İDA tərəfindən təmin olunmuşdur. Həmin kredit neft sektoruna xaricdən özəl sərmayələrin təşviqi məqsədi ilə tövsiyə məzmunlu xidmətlərin göstərilməsi və neft sənayesində mövcud olan problemlərin aradan qaldırılması üçün nəzərdə tutulmuşdu. Azərbaycanın neft sənayesi 2002-2005-ci illərdə 8 mlrd. ABŞ dolları məbləğində investisiya ilə dəstəklənərək, nəzərdə tutulmuş qrafikə uyğun inkişaf etmişdir. AÇQ Faza 1 hasilat və işlənmə layihəsində 2005- ci ilin fevralında ilk neft alınıb və hazırda bu layihədə gündəlik neft hasilatının həcmi 136 min barrel. xam neft təşkil edir. Ayrı-ayrı amillər Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) əsas neft boru kəmərinin çox mürəkkəb olan tikinti prosesinin yekunlaşdırılmasının bir ildən artıq ləngiməsinə təsir edib. BTC boru kəməri vasitəsi ilə xam neftin nəqlinə 2005-ci ilin mayında başlanılıb. Neft Ceyhana terminalına 2006-cı ilin mayında çatıb.

Dünya Bankı Qrupu mövcud neft potensialının reallaşdırılmasında yardım etməkdə mühüm rol oynayıb və bu köməklik ancaq BTC boru kəmərinin tikintisi və neft yatağı layihəsi üçün maliyyə yardımı edilməsindən ibarət deyil, həmçinin ən ali sosial, təhlükəsizlik və ətraf mühit standartlarının təmin olunmasında mühüm rol oynamaqdan ibarət idi. Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (BMK) ölkəmizdə AÇQ Faza 1 neft yatağının işlənməsinin 2-ci fazasına və 2004-cü ildə BTC boru kəmərinə yardım edib və buna görə öz vəsaiti hesabına 61.43 mln. ABŞ dolları məbləğində kredit verib və birgə kredit vasitəsi ilə 31 mln. ABŞ dolları ayırıb. BMK, eyni zamanda ölkədə bir neçə tərəfdaşların iclaslarının təşkilində yerli əhalinin, qeyri-hökumət təşkilatlarının və başqa tərəflərin BTC boru kəməri barədə narahatlıq yaradan məsələlərlə tanış olmağa çağırılmasında səmərəli rol oynayıb.

Azərbaycanda qeyri-hökumət təşkilatları qrupları və BMK-nın sosial məsələlər və ətraf mühit üzrə əməkdaşları da daxil olmaqla, bir sıra müstəqil qurumlar tərəfindən məlum layihənin davamlı monitorinqi aparılmaqdadır. BTC əsas neft boru kəməri inşa edilərkən BMK nümayəndələri ətraf mühit üzrə (ildə 4 dəfə) və sosial sferada (ildə 2 dəfə) iştirak etmişdirlər. BMK, eyni zamanda kreditorlar qrupunun

adından fəaliyyətdə olan layihələndirmə üzrə müşavirlər ilə, BP-yə regiondakı fəaliyyətilə bağlı məsləhət verən Xəzər İnkişaf Müşavirə Şurasıyla mütamadi əlaqə saxlayır. Birinci istiqamətdə müzakirə olunduğu kimi büdcə sistemləri, Neft Fondu, DİP və OMXP diqqət mərkəzində saxlanılmaqla, BIA Azərbaycanda gəlirlərin izlənilməsində və istifadə olunmasında şəffaflığın təmini üçün lazımı qurumların təsis edilməsində aparıcı rol oynayıb. Bu institusional islahatlar qlobal neft şirkətləri və bankların, layihədən ötrü daha uzunmüddətli və böyük maliyyənin ayrılmasına şərait yaradan idarəetmə sisteminin yaradılmasında mühüm rol oynayıb. 3,6 mlrd. ABŞ dolları məbləğində olan BTC əsas neft boru xəttinin inşası üçün 2004-cü il fevralda AYİB 125 mln. ABŞ dolları həcmində maliyyə dəstəyi etmişdir.

AYİB eyni zamanda Şahdəniz neft layihəsinin uğurla yekunlaşdırılması üçün 300 mln. ABŞ dolları həcmində maliyyə yardımı göstərməkdədir. Bu işdə AYİB Azərbaycan beynəlxalq neft konsersiumunun beş üzvünə 100 mln. ABŞ dolları həcmində və Qarasu İnkişaf şirkəti Kür Vadisi Holding şirkətlər qrupu ilə əlaqədə olan Mişovdağ-Kəlamətdin PSA-ya 45 mln. ABŞ dolları məbləğində maliyyə yardımı etmişdir. Bank habelə, ACG-nun inkişafı və Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas neft boru kəmərinin inşasına da maliyyə yardımı etmişdir. AYİB 2004-cü ildə qaz sferasında iki layihənin maliyyələşdirilməsini üzərinə götürmüşdür: Şah-dəniz qazının sıxlaşdırılması və həmin qazın Türkiyə bazarlarına ixrac olunması üçün Cənubi Qafqaz xəttinin inşası.

DB 22 avqust 1995-ci ildə Azərbaycanın iqtisadi islahatlar proqramını və iqtisadi islahatları dəstəkləməkdən ötrü reabilitasiya layihəsinə görə 65 mln. ABŞ dolları həcmində kredit- “Reabilitasiya Krediti” ayrılması üçün qərar qəbul etmişdir. Bu Kreditin məqsədi Azərbaycandakı struktur islahatların və Hökumətin makroiqtisadi islahatının inkişaf etdirilməsi fikirlərinin dəstəklənməsidir.

Struktur islahatları müəssisələrin yenidən formalaşdırılması, özəlləşdirmə, özəl sektorun inkişaf etdirilməsi, tam formada idarəçilik və rəqabət artırıcı və antimonopolist siyasətləri, bank sektorunda islahatları əhatə edir. Bəhs edilən islahatlar sosial təhlükəsizlik sistemindəki islahatları tamamlayacaqdır.

Sözügedən özəlləşdirmə proqramı kiçik, orta və böyük müəssisələrin əksəriyyətinin özəlləşdirilməsini lazım bilir. Azərbaycan Dünya Bankı ilə sıx bir əlaqədə olarkən, 1995-98 illər üçün dövlət özəlləşdirmə proqramı qəbul olunmuşdur. Bu proqram çərçivəsində isə işlər başa çatdırılmışdır. Təsərrüfat sferasındakı dövlət müəssisələrinin təxminən üçdə ikisi özəlləşdirmənin 1-ci hissəsində özəlləşdirilmişdir. Ancaq özəlləşdirilmiş müəssisələrin səmərəliliyini və inkişafını artırmaqdan ötrü dövlət tərəfindən onlara kredit, tutulan verginin azaldılması və yaxud ixracat subvayonları formasında heç bir köməkin edilməməsi ən böyük yanlışlıqlardan biridir. Bu özəlləşdirmədə əsas məqsəd olan iqtisadiyyatı canlandırma, istehsal həcmi artırma və işsizliyi azaltmaq kimi məqsədlərin yerinə yetirilə bilməməsinə səbəb olmaqdadır. Özəlləşdirməyə yardım olaraq hökumət dövlət aid müəssisələrdə köklü dəyişikliklər etməkdən ötrü genişmiqyaslı proqramlar yerinə yetirməkdədir. Həmin proqram çərçivəsində aşağıda sadalanan işlər görülməkdədir:

- Dövlət Banklarının kredit vermək qabiliyyətini artırmaq və ziyanla işləyən dövlət müəssisələrinin belə banklardan kredit götürmələrinə son vermək;
- İflas qaydalarını yerinə yetirmək və müəssisənin borcları ödəmə qayd-qanununun yenidən tərtib edilməsini tezləşdirmək;
- Müəssisələrin birgə idarə edilməsini inkişaf etdirmək və s.

Özəl sektorun inkişaf etdirilməsi hökumətin iqtisadi dəyişikliklər strategiyasında ayrılmaz yer tutur. Azərbaycanda yeni bank sisteminin yaradılmasına görə qərar 1992-ci ildə tərtib edilmişdir. Bundan sonra isə çoxsaylı tələbatı nəzərə alaraq özəl bankların sayı sürətlə artdı. Lakin, 2015-ci ilin fevral və dekabr aylarında baş verən məlum devalvasiyalardan sonra bankların bir çoxunun lisenziyası dayandırıldı. Hazırda Azərbaycanda 35-ə kimi bank vardır. Hökumət 1999-cu ildən Mərkəzi Bankdan savayı digər bütün bankları özəlləşdirməyi planlaşdırır.

Qeyd etdiyimiz Reabilitasiya Krediti iqtisadiyyatın ehtiyac duyduğu idxalı maliyyələşdirməyə köməklik məqsədilə xarici valyuta kimi verilmişdir. Həmin kredit standart olaraq 35 illikdir və faizi yoxdur. Sözügedən kredit 1996-ilin dekabrına kimi tamamilə xərclənmişdir.

Kənd təsərrüfat müəssisə-lərinin özəlləşdirilməsi layihəsinin maliyyə planı:¹

Maliyyələşdirən qurum	Xərclərin miqdarı	Xərclərin miqdarı (%-lə)
Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası	14.700.000	51%
Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı	9.300.000	32%
Azərbaycan Dövləti	2.170.000	8%
Müəssisələr və Fermer Təsərrüfatları	2.650.000	9%
Cəmi	28.820.000	100%

1

Dünya Bankı internet saytı: [www. worldbank. org](http://www.worldbank.org)

Cədvəldən məlum olduğu kimi kənd təsərrüfat müəssisələrinin özəlləşdirilmə layihəsinin dəyəri ümumi 28.820.000 ABŞ dollarıdır.

Kənd Təsərrüfat Müəssisələrinin Özəlləşdirilmə Layihəsi. DB tərəfindən Azərbaycana ayrılan başqa bir kredit isə Kənd Təsərrüfat müəssisələrinin özəlləşdirilmə layihəsinə ayrılmış 14,7 mln. ABŞ dolları həcmində kreditdir. Bu layihə üçün çıxış edən təşkilat Azərbaycanın Kənd Təsərrüfatı Nazirliyidir. Kreditin geri qaytarılması vaxtı 10 il, endirim dövrü ilə birlikdə isə 35 ildir. Kredit üçün hesablanan faiz nisbəti (xidmət haqqı) isə 0.75%-dir.

Ölkəmizdə nəqliyyat, su və enerji sahələrində yerinə yetirilən reabilitasiya layihələri aşağıdakılardan ibarətdir:

- “Magistral avtomobil yolları II və III”;
- “Milli Su Təchizatı və Kanalizasiya Xidmətləri I və II”;
- “Elektrik enerjisi ötürücüsü sisteminin bərpa olunması layihəsi”.

“Magistral avtomobil yolu II” və “Magistral avtomobil yolu III” layihələrinin reallaşdırılması üçün Dünya Bankı tərəfindən uyğun olaraq 675 milyon və 241.6 milyon ABŞ dolları məbləğində kreditlər ayrılıb. Bu layihələrin hər biri keçmiş Nəqliyyat Nazirliyinin nəzdində fəaliyyətdə olan “Azəryolservis” ASC tərəfindən icra olunmuşdur. Bu layihələrin əsas məqsədi ölkələr arasında mövcud iqtisadi

əlaqələrin daha dərindən inkişaf etdirilməsindən, regionlarda mövcud infrastrukturun bərpa edilməsi yolu ilə sosial-iqtisadi tərəqqiyə və turizmin dəstəklənməsinə yardımçı olmaqdan ibarətdir.

“Magistral avtomobil yolu II” layihəsinin icrası 2006-ci ildə start götürmüş və 2014-cü ildə uğurla başa çatdırılmışdır. “Magistral avtomobil yolu III” layihəsi isə 2010-2015-ci illər ərzində icra olunmuşdur.

“Milli Su Təchizat və Kanalizasiya Xidmətləri I” layihəsi aşağıda göstərilən qurumlar tərəfindən icra edilmişdir: “Azərsu” ASC; Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsi. Bu layihənin ümumi dəyəri 310 milyon ABŞ dolları təşkil edirdi ki, bunun da 206 milyon ABŞ dolları Dünya Bankının ayırdığı kredit hesabına qarşılanmışdır. Layihənin icrası üçün Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsi 2007- ci ildə, “Azərsu” ASC isə 2008- ci ildə fəaliyyətə başlamışdır.

“Elektrik enerjisi ötürücüsü sisteminin bərpa olunması layihəsi”nin icrasına isə 2008- ci ildə başlanılıb. Bu layihə üçün Dünya Bankı 48 milyon ABŞ dolları həcmində kredit vəsaiti ayırmışdır. Layihənin məqsədləri aşağıdakılardan ibarətdir:

- Yüksək gərginliyə malik elektrik xətləri şəbəkəsinin idarə edilməsinin və istismarının təkmilləşməsinə gətirilməsi;
- Beynəlxalq standartlara uyğun SCADA sisteminin qurulması və ötürücü sektorun reabilitasiyası vasitəsilə elektrik enerjisi ilə təchizetmənin etibarlılığının, keyfiyyətinin artırılması, iqtisadi səmərəliliyin əldə edilməsi.

Bununla yanaşı iqtisadi inkişafa nail olmaq və istehsalı lazımı formada inkişaf etdirmək məqsədi ilə ölkəyə xarici sərmayələrin cəlb edilməsinə görə silsilə tədbirlər yerinə yetirildi. Xarici kapitalın cəlb olunması məqsədi ilə "açıq qapı" siyasəti yürüdülməyə başlandı. Xarici kreditorlara və investorlara təminat verən, onları müdafiə edə bilən qanunlar qəbul olundu. Həm fiziki, həm də hüquqi şəxslər qanunların dəyişdirilməsindən asılı olmayaraq, 10 il ərzində investisiyanı qoyduğu şərtlərlə istifadə etmək hüququ qazandı. Xarici investorların gəlirlərinin repatriasiya edilməsi haqqında da qanun qəbul edildi. Dünya Bankı ilə, Beynəlxalq İnkişaf Assosiyası ilə, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı ilə genişmiqyaslı əməkdaşlıq yaradılıb uğurla inkişaf etdirildi.

Beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatlarının verdiyi kreditlər ölkədə iqtisadi strukturunda dəyişikliklərə, mühüm iqtisadi tədbirlərin yerinə yetirilməsinə kömək etdi. Təkcə 1995-ci il ərzində Dünya Bankı ölkəmizə reabilitasiya layihəsi üzrə 65 milyon ABŞ dolları həcmində kredit ayırdı. DB 1997- ci ildə ölkəmizdə 195 milyon ABŞ dolları dəyərində altı böyük layihəni maliyyələşdirdi. Beynəlxalq maliyyə qurumları ilə 1997-ci ildən etibarən Azərbaycana 700 milyon ABŞ dolları həcmində kredit kanallarının açılması haqqında razılıq əldə edilmişdir.

Dünya Bankı tərəfindən 1995-ci ildə struktur dəyişiklikləri proqramına dəstək məqsədi ilə güzəştli şərtlərlə 65 milyon ABŞ dolları həcmində stabilizasiya krediti verilmişdir. Həmçinin eyni ildə iqtisadi islahatlar proqramı hazırlanması və yerinə yetirilməsinə cavabdehlik daşıyan dövlət qurumlarının gücləndirilməsinə dəstək məqsədi daşıyan institusional quruculuğa texniki kömək layihəsi (18 milyon ABŞ dolları) və 61 milyon ABŞ dolları həcmində su təchizatının yaxşılaşdırılmasına görə kreditlər təsdiqləndi. 95-ci ilin iyulunda Azərbaycanda struktur islahatları dəstəkləməkdən ötrü Struktur Dəyişikliklər üçün Texniki Yardım layihəsi üzrə 18 milyon ABŞ dolları həcmində 3-cü kredit ayrılmışdır. Bu layihənin əsas mövzuları aşağıdakılardır:

- Qısa müddət üçün hökumətə bazar iqtisadiyyatı sistemində keçid üçün islahatlar hazırlanmaq və tətbiq etmək üçün dəstək vermək;
- Orta müddət üçün Azərbaycandakı islahatların inkişaf gücünün olacağını zəmanət altına almaq.

BMK İsveçrə Trast Fondu ilə birgə 2003-cü ildə Bakıda Beynəlxalq İnvestisiya Konfransını təşkil etmişdir. BMK, eyni zamanda Hollandiya Trast Fondu ilə birgə Bakı Fond Birjası və İsveçrə Trast Fondu ilə birligə 2003-cü ildə Bakıda Beynəlxalq İnvestisiya Konfransı keçirilməsini təşkil etmişdirlər. BMK, eyni zamanda Hollandiya Trast Fondu ilə birgə Bakı Fond Birjasına dəstək, lizinqin inkişaf və korporativ idarəetmə maliyyə vəsaitinə çıxışın təkmilləşdirilməsi və yerli biznesin inkişafını kreditləşdirilməsi vasitəsilə neft və qaz sənayesi sektorunun imkanlarının artırılmasına istiqamətlənmiş kiçik və orta müəssisələrin əlaqələndirilməsinə texniki yardım layihələrini yerinə yetirir.

Dünya Bankı tərəfindən Azərbaycandakı islahatların dəstəklənməsinə ayrılmış kreditlər:¹

Struktur dəyişikliklərinə								
Layihənin adı	Kredit				İstifadə olunmuş məbləğ	Qalıq Məbləğ	Banka qaytarılmış məbləğ	Banka ödənilməli məbləğ
	Məbləği	Müddəti	Faiz	Gümrük Müddəti (il)				
Bilavasitə Azərbaycan hökumətinə verilən kreditlər								
Reabilitasiya krediti	41.60	14.09.1995 15.04.2030	0.75	10	41.60	0.0		41.60
Institusional kredit-I	10.80	14.09.1995 01.02.2030	0.75	10	10.80	0.0		10.80
Institusional kredit-II	7.50	17.10.2002 10.01.2038	0.75	10	0.70	6.80		0.70
SAC krediti-I	52	31.07.1997 15.04.2032	0.75	10	52.0	0.0		52.0
SAC krediti (əlavə)	5.0	08.04.1999 15.04.2032	0.75	10	5.0	0.0		5.0
SAC krediti-II	48.40	13.03.2002 01.01.2037	0.75	10	48.4	0.0		48.40
Cəmi: min. SDR	165.30				158.50	6.80		158.50
Cəmi: min ABŞ \$	244.64				234.58	10.06		234.58
İqtisadiyyatın sahələri və digər sektorlar								
Azərbaycan hökumətinə verilən və icraçıya ötürülən kreditlər								
Neft sektoruna texniki yardım	7,10	23.05.1995 15.12.2030	0,75	10	7.10	0,0		7,10
Böyük Bankın su təchizatı layihəsi	38,80	06.07.1995 01.05.2030	0,75	10	38,80	0,0		38,80
Böyük Bankın su təchizatı layihəsi-II	10,3	30.06.2003 01.05.2037	0,75	10	0,30	10,0		0,30
Qaz sisteminin	13,90	02.10.1996	0,75	10	12,80	1,10		12,80
reabilitasiya layihəsi		01.07.2031						
Kt-nın özəlləşdirilməsi layihəsi	10,20	24.02.1997 01.10.2031	0,75	10	10,10	0,10		10,10
Kt-nın inkişafı və kreditləşdirilməsi	22,20	04.10.1999 15.04.2034	0,75	10	10,50	10,50		10,50

Bilavasitə Azərbaycan hökumətinə verilən kreditlər								
Təxirə salınmaz Ekoloji Tədbirlər layihəsi	14.90	07.08.1998 15.03.2033	0,75	10	9.20	5.70		5.70
Ərazilərin bərpa edilməsi üzrə pilot layihəsi - I	14.90	07.08.1998 15.03.2033	0,75	10	9.20	5.70		5.70
Ərazilərin bərpa edilməsi üzrə pilot layihəsi - II	7.40	14.10.1999 15.03.2033	0,75	10	5.20	2.20		2.20
Mədəni irsin qorunması layihəsi	5.60	31.05.1999 01.02.2034	0,75	10	3.20	2.40		2.40
Təhsil islahatları layihəsi - I	3.70	29.06.1999 15.01.2034	0,75	10	3.50	0.20		0.20
Suvarma – drenaj sisteminin bərpası	31.70	24.08.2000 15.01.2035	0,75	10	9.90	21.80		21.80
Səhiyyə islahatları layihəsi	4.0	26.07.2001 15.01.2035.	0,75	10	2.10	1.90		2.10
TRASECA yolunun bərpası layihəsi	31.50	25.07.2001 01.06.2036	0,75	10	2.0	29.50		2.0
Maliyyə sektoruna texniki yardım	4.30	06.01.2001 01.03.2036	0,75	10	1.50	2.80		1.50
Təhsil islahatları layihəsi - II	13.20	27.05.2003 15.05.2038	0,75	10	0.0	13.20		0.0
İrriqasya paylama sistemi və idarə etmənin təkmilləşdirilməsi layihəsi	25.70	24.09.2003 15.08.2038	0,75	10	0.0	25.70		0.0
Cəmi : min SDR	259.40				126.60	132.70		126.60
Cəmi : min ABŞ \$	383.91				187.37	196.54		187.37

1

Dünya Bankı internet saytı: www.worldbank.org

Dünya Bankının dəstəyi infrastruktur investisiyalardan, sosial sektorun və kənd yerlərinin inkişafı üçün investisiyalarla birlikdə intensiv siyasət vasitəsilə verilən struktur dəyişikliyi krediti və AMF- dən ibarət idi. Əsas neft və qaz gəlirlərinin əldə edilməsinədək imkanın olmasını əsas götürərək, DB-nın ümumi strategiyası idarəetməni gücləndirməkdən, siyasi islahatları müəyyən etməkdən və prioritetləşdirməkdən ötrü yardımın göstərilməsinin, beynəlxalq inkişaf təcrübəsinin yayılmasının və dövlət investisiyası layihələrinin hazırlanmasına icrasına yüksək keyfiyyətə malik texniki ekspertizanın və nou-haunun təmin olunması olmuşdur. 1995-ci ildən etibarən ümumi dəyəri 3 milyard ABŞ dollarını keçən 40-dan çox layihə yerinə yetirilmişdir. DB tərəfindən 1 yanvar 2011-ci ilə kimi cəmi 50 layihəyə görə təqribi 3.5 milyard ABŞ dolları ayrılmışdır.

Ümumiyyətlə, Azərbaycanın Dünya Bankı ilə əlaqələri yüksələn trayektora ilə inkişaf etməkdədir.

Cədvəl 2.2.4

Dünya Bankı tərəfindən Azərbaycanda həyata keçirilən layihələr:¹

Nö	Maliyyələş-dirən təşkilat	Layihənin adı	Sektor	Status	Hüquqi qüvvəyə minmə tarixi
1	BYİB/BİA	İqtisadi İnkişafın Dəstəklənməsi layihəsi	Dövlət idarəçiliyi	Həyata keçirilir	15.02.05
2	BYİB/BİA	Maliyyə Xidmətlərinin İnkişafı Layihəsi	Maliyyə sektoru	Həyata keçirilir	06.01.05
3	BYİB/BİA	Pensiya və Sosial Yardım Layihəsi	Sosial sektor	Həyata keçirilir	10.06.04
4	BYİB/BİA	Kənd Təsərrüfatı İnvestisiya Layihəsi	Kənd təsərrüfatı	Həyata keçirilir	03.06.04
5	BYİB/BİA	İrriqasiya Paylama Sistemi və İdarəetmənin Gücləndirilməsi Layihəsi	Kənd təsərrüfatı	Həyata keçirilir	17.06.03
6	BYİB/BİA	Təhsil Sektorunun İnkişafı Layihəsi	Təhsil	Həyata keçirilir	27.05.03
7	BYİB/BİA	Böyük Bakı Su Təchizatının Yenidən Qurulması Layihəsi (olava vəsait)	Su təchizatı və sanitariya	Həyata keçirilir	10.12.02
8	BYİB/BİA	İnstitusional Quruluşa Texniki Yardım Layihəsi (ikinci)	Dövlət sektorunun idarəçiliyi	Həyata keçirilir	18.06.02
9	BYİB/BİA	Struktur Dəyişikliklərinə Kredit Layihəsi (ikinci)	Dövlət sektorunun idarəçiliyi	Yekunlaşmış	12.03.02
10	BYİB/BİA	Maliyyə Sektoruna Texniki Yardım Layihəsi	Maliyyə	Həyata keçirilir	12.06.01
11	BYİB/BİA	Sağlamlıq və qidalanma Layihəsi	Sağlamlıq və qidalanma	Həyata keçirilir	12.06.01
12	BYİB/BİA	Yol Layihəsi	Nəqliyyat	Həyata keçirilir	12.06.01
13	BYİB/BİA	İrriqasiya və Drenaj İnfrastrukturunun Yenidən Qurulması və Tamamlanması Layihəsi	Kənd təsərrüfatı	Həyata keçirilir	22.06.00
14	BYİB/BİA	Kənd təsərrüfatının İnkişafı və Kredit Layihəsi	Kənd təsərrüfatı	Həyata keçirilir	08.06.99
15	BYİB/BİA	Pilot Yenidənqurma Layihəsi	Sosial müdafiə	Həyata keçirilir	08.06.99
16	BYİB/BİA	Təhsil İslahatları Layihəsi	Təhsil	Yekunlaşmış	24.05.99
17	BYİB/BİA	Mədəni İrsin Qorunması Layihəsi	Mədəniyyət	Həyata keçirilir	13.05.99
18	BYİB/BİA	Struktur İslahatları Layihəsi – SAC I (Olava)	İqtisadi siyasət	Yekunlaşmış	31.03.99
19	BYİB/BİA	Pilot Yenidənqurma Layihəsi	Şəhərlərin inkişafı	Həyata keçirilir	02.07.98
20	BYİB/BİA	Ötraf mühitin Qorunmasına Təcili İnvestisiya Layihəsi	Ötraf mühitin mühafizəsi	Həyata keçirilir	30.06.98
21	BYİB/BİA	Struktur Dəyişikliklərinə Kredit Layihəsi	İqtisadi siyasət	Yekunlaşmış	24.07.97
22	BYİB/BİA	Formal Təsərrüfatların Özəlləşdirilməsi Layihəsi	Kənd təsərrüfatı	Yekunlaşmış	16.01.97
23	BYİB/BİA	Qazpaylama Sisteminin Yenidən Qurulması Layihəsi	Neft və qaz	Yekunlaşmış	19.09.96
24	BYİB/BİA	Reabilitasiyaya Kredit Programı	Makro/qeyri-ticarət	Yekunlaşmış	22.08.95
25	BYİB/BİA	İnstitusional Quruluşa Texniki Yardım Layihəsi	Özəlləşdirmə	Yekunlaşmış	25.07.95
26	BYİB/BİA	Böyük Bakı su təchizatının yenidən qurulması layihəsi	Su təchizatı və sanitariya	Həyata keçirilir	28.06.95
27	BYİB/BİA	Neft sənayesinə Texniki Yardım Layihəsi	Neft və qaz	Yekunlaşmış	20.04.95

¹
Dünya bankı internet saytı - www.worldbank.org

Dünya Bankı Bakının su təchizatını yaxşılaşdırmaq üçün 61 milyon ABŞ dolları həcmində kredit ayırmışdır. Həmin kredit Bakının su təchizatı sisteminin yenidən qurulması və tez bir zamanda səmərəliliyini artırmaqdan örtü istifadə olunmaqdadır. Kreditin əsas məqsədləri bunlardır:

- a) Bakı şəhərinin su təchizatı sistemi yenidən qurmaq;
- b) Hökumətə daha uzun zaman üçün istifadə ediləcək yeni su sistemlərinin quraşdırılmasında kömək göstərmək.

DB-nın yardımını ilə maliyyələşdirilən və 1995-ci ilin iyun ayında yerinə yetirilən layihənin isə 3 əsas məqsədi var idi:

a) Ehtiyacın istiqamətləndirilməsi (6,7 milyon ABŞ dolları)- Sudan daha səmərəli istifadə olunması üçün lazımı yerlərdə 15 minə qədər su sayğacı quraşdırılacaqdı, sudan istifadə haqqının ödənilməsinin sistemi isə yenidən nizama salınacaqdı.

b) Maddi-texniki bazanın ehtiyaclarını qarşılamaq (28,7 milyon ABŞ dolları)- Su ilə təmin olunma sisteminin modernizasiyasına görə lazımı işlərin görülməsində istifadə ediləcək qaldırıcı kranlar, yük maşınları, tikinti texnologiyası və avtobuslar alınmalı, emalatxanalar yenidən bərpa olunmalı.

c) Su təminatı modernizasiyası (39,5 milyon ABŞ dolları)- Ceyranbatan su anbarı və Kür çayında olan su təmizləmək təchizatlarını əsaslı şəkildə təmir etdirmək, 13 mühüm su pompalama məntəqəsini və 251 su pompalamasını gücləndirən məntəqələri yeni elektrik transformatorları, su boruları və nasos ilə təchiz etmək. Dünya Bankı və Hökumət bu istiqamətdə söyləri dəstəkləyir. Dünya Bankının dəstək verdiyi layihələr üzrə məqsəd su təchizatı və kanalizasiya istifadə edən insanların sayının yüz mindən bir milyon nəfərə çatdırmaqdır. 2-ci hədəf isə xidmət edilən əhali üçün su təchizatı etibarlılığının yüksəldilməsidir.

1995-ci ilin oktyabrında BYİB Bakıda yaşayan 2,5 milyonluq əhaliyə su sisteminin bərpa olunması istiqamətində 23 mln. ABŞ dolları məbləğində kredit ayrılmasına dair saziş imzaladı. Göstərilən investisiya proqramının üç məqsədi vardır:

- suya olan tələbatının ödənilməsi;

- mövcud qurğuların qorunmasının gücləndirilməsi;
- su təchizatı və istehsalın gücləndirilməsi.

Bu layihənin mühüm hissəsi Bakı dövlət su sisteminin korporatizasiyası nəticəsi olaraq bu qurumun birgə səhmdar cəmiyyət adı ilə Abşeron Regional Su Şirkətinə çevrilməsi olmuşdur. Həmin şirkət qərb şirkətlərilə birlikdə tərəfdaşlıq edərək maliyyə və su istehlakçıları üçün daha yaxşı xidmət göstərilməsində əməliyyatların inkişaf etdirilməsi istiqamətdə inkişafa nail olmuşdur. Habelə tariflər imkanlara münasib olaraq qalmışdır. Bu layihənin ümumi dəyəri 95 mln. ABŞ dolları məbləğində olmuşdur və Azərbaycanla Dünya Bankının birgə maliyyə yardımı nəticəsində yerinə yetirilmişdi.

“Böyük Bakının Su Təchizatı Reabilitasiyası” layihəsi 1996-2001-ci illərdə yerinə yetirilmiş və bu layihəni “Azərsu” ASC icra etmişdir. Layihənin icrasına cəlb edilmiş kreditin məbləği 65.99 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir və əlavə vəsait isə İqtisadi Məsələlərə görə İsveçrənin Dövlət Katibliyi tərəfindən ayrılmışdır. Bu layihənin məqsədləri bunlardır:

- qısa bir müddət ərzində su təchizatı sisteminin yaxşılaşdırılması;
- ümumilikdə, su təchizatı sisteminin təkmilləşdirilməsi;
- uzunmüddətli planlaşdırma və bərpanın əsasının qoyulması.

2000-ci ildə Bakı şəhərində baş vermiş zəlzələnin nəticəsi olaraq su təchizatı qurğularına dəyən ziyanın aradan qaldırılması məqsədilə DB tərəfindən 12.92 milyon ABŞ dolları həcmində vəsait ayrılmışdır. Hazırda Dünya Bankının su mütəxəssisləri “Böyük Bakının Baş Planı”nı hazırlayır. Bu plan Bakı şəhərində səmərəsiz su paylanması üzrə problemi aradan qaldıracaq, həmçinin mövcud su xətlərinin təhlili və yeni hidravlik model yaradılmasını əhatə edəcək.

Dünya Bankı 27 aprel 2011-ci ildə Azərbaycanda su istifadəçiləri assosiasiyalarının inkişafı layihəsinin yerinə yetirilməsi üçün 80 milyon ABŞ dolları həcmində kredit ayrılmasını təsdiqləyib. Bunun 76.8 milyon ABŞ dolları Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası, 3.2 milyon ABŞ dolları isə Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının payına düşür. Ümumilikdə bu layihənin dəyəri 114.3 milyon ABŞ dollardır ki, yerdə qalan 34.3 milyon ABŞ dolları isə Azərbaycan hökumətinin iştirak

payıdır. Bu layihənin isə əsas məqsədi ölkədəki irriqasiya sisteminin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsidir. Bu Azərbaycanda 379 su istifadəçisi assosiasiyası, 760 min xırda fermer təsərrüfatında yerləşən təqribi 900 min ha. ərazini əhatə edir. Ayrı-ayrı treningdən savayı layihə çərçivəsində uzunluğu 3000 km olan irriqasiya və drenaj kanallarının bərpası nəzərdə tutulmuşdur. 1992-ci ildən indiyə qədər Dünya Bankı Azərbaycana 43 layihəyə görə təxminən 2.9 mlrd. ABŞ dolları dəyərində vəsait ayırıb.

Azərbaycan hökuməti və DB tərəfindən maliyyələşdirilən “ Milli su təchizatı və kanalizasya xidmətləri layihəsi ” üzrə ölkəmizin 14 rayon və şəhər mərkəzində davamlı və etibarlı su təchizatı və kanalizasya xidmətlərinin təminini nəzərdə tutmuş layihənin icrası davam etdirilməkdədir. Bu layihənin yerinə yetirilməsi ilə Saatlı, Quba, Sabirabad, Biləsuvar, Şəmkir, Qəbələ, Qax, Şamaxı, Hacıqabul, Qazax, Tərtər, Mingəçevir, Samux rayonları və Xırdalanda su təchizatı və kanalizasya sistemləri qurulmaqdadır. Həmçinin su təchizatı və kanalizasya sisteminin ahəngdar fəaliyyətini təmin etmək üçün daimi olaraq müvafiq təmir-bərpa işləri görülmüş, su və kanalizasya xətlərində baş vermiş qəza hadisələri operativ olaraq aradan qaldırılmış və d. tədbirlər yerinə yetirilmişdir.

2005-ci il 31 dekabr tarixinə kimi Dünya Bankının (BİA-nın xətti ilə) Azərbaycan üçün ayırdığı texniki və maliyyə yardımları aşağıda göstərilən sahələrə yönəldilib:

- Bakı şəhərinin su təchizatının rekonstruksiyası;
- ətraf mühitin mühafizəsi;
- mədəni irsin qorunması;
- kənd təsərrüfatı sektorunun yeni əsaslar üzrə inkişaf etdirilməsi;
- irriqasiya-drenaj sisteminin təkmilləşdirilməsi;
- ölkədə mövcud olan nəqliyyat infrastrukturunun yenidən işlənilməsi;
- maliyyə sektoru sferasının inkişafı üzrə texniki dəstək;
- institusional islahatları üzrə texniki yardım;
- səhiyyə sektorunun inkişaf etdirilməsi;
- təhsil sektorunun inkişaf etdirilməsi layihələri.

2.3. Azərbaycanın digər beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə iqtisadi əlaqələrinin vəziyyəti

Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatlarıyla əlaqələrinin əsasları 20-ci əsrin son on illiyindən- Azərbaycanın müstəqilliyi bərpa olunduqdan sonra başlayır. Belə ki, ilk olaraq 18 sentyabr 1992-ci ildə Azərbaycan Beynəlxalq Valyuta Fonduna üzv olmuşdur. Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatlarına üzvlüyünün qanunvericilik bazası təkmil hala gətirilmişdir. Buna misal “Beynəlxalq müqavilələrin bağlanması, icra olunması və ləğvi qaydaları haqqında ” 13 iyun 1995 - ci il tarixli 1057 N-li Azərbaycan Respublikası Qanunu (AR Prezidentinin 14 iyul 2010 - cu il tarixli 295 N-li Fərmanı ilə dəyişikliklər olunmuşdur), “AR-nın beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması yaxud ləğv olunması haqqında təkliflərin mərkəzi hakimiyyət orqanları və dövlət müəssisələri tərəfindən verilməsi Qaydaları”nın təsdiqi haqqında AR Prezidentinin 19 yanvar 2011 - ci il tarixli 373 N-li Fərmanı, “Beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatlarında AR nümayəndələrinin təyin olunması haqqında prezidentin 20 fevral 2003 - cü il tarixli Fərmanı” nı qeyd etmək olar.

Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatlarında təmsil olunması aşağıda göstərildiyi kimidir:

Maliyyə naziri–BVF, QDTİB, AİB üzrə müdir, AYİB və İİB üzrə ehtiyat müdir;
İqtisadiyyat naziri–İİB, AYİB üzrə müdir, DB, AİB, QDTİB üzrə ehtiyat müdir;
Mərkəzi Bankın sədri –BVF üzrə ehtiyat müdir, DB üzrə müdirdir.

Məlum olduğu kimi Azərbaycan 1991-ci ildə özünün müstəqilliyini əldə edərkən artıq bir neçə il əvvəlcədən ölkədə iqtisadiyyatın bütün sektorlarında inkişaf xeyli dərəcədə azalmışdır. İqtisadi inkişaf 91-ci ildən sonra daha da zəifləməyə başladı. Nəticədə 1992-1993 və 1994-cü illərdə iqtisadiyyat bütövlükdə böhranla üzləşmişdi ki, bu da istehsalın zəifləməsi ilə əlaqədar olaraq ÜDM-un həcmində hər il təqribi 20% aşağı düşməsiylə müşayiət edilirdi. Bu da eyni zamanda təbii olaraq kapitalın ölkədən axınına, hətta əvvəllər yaradılmış infrastrukturun da talanaraq xaricə satılmasına gətirib çıxardı. Nəticədə isə tüğyan edən inflyasiya həm əhali, həm də dövlət üçün çox böyük problem yaradırdı. Başlıca səbəb isə yuxarıda göstərildiyi kimi tələb və təklifin arasındakı kəskin fərqlənməsi idi. Burada ən birinci

məsuliyyət isə dövlətin üzərinə düşürdü. Ancaq dövləti də əsas günahkar saymaq olmazdı. Ona görə ki, 1-cisi sabit dövlət yox idi, 2-cisi dövlətə tabe olan orqanların və böyük müəssisələrin olmasına baxmayaraq bunların böyük hissəsi işlək halda deyildi. Belə olan halda isə dövlət praktiki olaraq gücə sahib olmadan məhrum olur. Sivil olan bazar iqtisadiyyatlı ölkələrdə bu halda əhalinin sosial durumu pis olmaya da bilər. Ona görə ki, belə ölkələrdə iqtisadiyyat dövlətin yox sahibkarların üzərində qurulub. Azərbaycanda isə istehsalla məşğul olmaqdan ötrü nə sahibkarda, nə də dövlətdə güc yox idi. Bəlkə də heç sahibkar belə yox idi. Başqa bir tərəfdən effektiv nəzarətin yoxluğu maliyyə sahəsində də müsbət irəliləyiş üçün şərait yaratmırdı. Bütün bu hallar 1993-cü ilin sonuna kimi davam etdi. 1994 –cü ilin ilk yarısında artıq xeyli sabillik əldə olunmuşdur, lakin həmin ilin sonu inflyasiya yenidən artdı və noyabr-dekabr ayları 50%-ə yüksəldi. Aylıq inflyasiya həddi həmin ildə 29%-lə müşahidə edildi. 1995-ci ildə maliyyə siyasətinin xeyli sərtləşdirilməsi və yerinə yetirilən məqsədyönlü siyasətin nəticəsi olaraq artıq 1995-ci ilin martında aylıq infilyasiya 3%-ə endi. Əlbətdə ki, Azərbaycan dövləti tək mövcud infilyasiyanın qarşısını ala bilməzdi, həmçinin iqtisadi islahatlar yerinə yetirməkdə çətinlik çəkirdi. Bu ölkəmizin bir sıra beynəlxalq iqtisadi qurumlara üzv daxil olması ölkəmiz üçün çox böyük siyasi və iqtisadi əhəmiyyət kəsb edirdi və bu özünü 1994-1996-cı illərdə daha qabarıq şəkildə biruzə verdi. Belə təşkilatlardan maliyyə yönümlülər xüsusi əhəmiyyətə malik idi. Çünki, ölkədə infrastrukturun yaradılması böyük maliyyə vəsaiti tələb edirdi ki, bu vəsait isə həmin vaxt üçün dövlət tərəfindən qarşılanı bilmirdi. Məhz bu baxımdan beynəlxalq maliyyə qurumlarının dəstəyinə ehtiyac var idi. Elə buna görə də ölkəmiz ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin apardığı düzgün siyasətin nəticəsi olaraq bir sıra beynəlxalq maliyyə təşkilatlarına üzv oldu və həmin təşkilatların maliyyə dəstəyindən uğurlu şəkildə faydalandı.

Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə institutlarından aldığı ilk borc “STF” kredit mexanizmi olmuşdur ki, bunun əsas məqsədi makroiqtisadi sabitliyin yaradılması və sistemli islahatların həyata keçirilməsi idi. Qeyd edilən kredit 2 mərhələdə yerinə yetirilmişdir.

1. 1995-ci il aprel ayında – 46 mln. ABŞ dolları;

2. 1995-ci il noyabr ayı – 43 mln. ABŞ dolları.

Sistemli Transformasiyanın maliyyələşdirilməsi mexanizmi Azərbaycan hökumətinin 1995 -ci ildəki iqtisadi artımının bərpasına görə vacib tədbirlərin, həmçinin qiymətlərin stabilləşdirilməsi, inflyasiya tempinin aşağı düşürülməsi və bütövlükdə struktur islahatların başlanılması kimi tədbirləri ehtiva edən proqramın yaradılmasını tələb edirdi. Hökumətin bu məqsədlə qəbul elədiyi ilk iqtisadi proqram əsasən bu məqsədlərlə qəbul olunmuşdur.

1.Real məcmuu daxili məhsul həcmnin aşağı düşməsinin 6%-lə məhdudlaşdırılması;

2.İlin sonuna kimi aylıq inflyasiyanın 2%-ə qədər endirilməsi;

3.Cari əməliyyatlarda kəsrlərin ÜDM-un 10%-dən çox olmamasının, həmçinin Mərkəzi Bankın xarici ehtiyatları üzrə mövqeyinin daha da möhkəmləndirilməsinin təmin edilməsi.

Bu göstərilən məqsədlərə nail olmaqdan ötrü hökumət büdcə kəsri azaltmalı və onun səviyyəsini 94-cü illə müqayisədə 95-ci ilin sonunda ÜDM-un 4,8%-i miqdarına endirməli idi. Hökumət 1995-96-cı illərdə bir çox digər proqramları nəzərdə tutmuşdur ki, bunların içərisində xəzinədarlıq sisteminin yaradılması, dövlətin xərclərinin azaldılması və kəskin pul-kredit siyasətinin formalaşdırılması vacib əhəmiyyətə malik idi. Bu proqram 96-cı ilin sonuna qədər inflyasiyanın aylıq artımını 1%-ə düşürmək və müsbət iqtisadi artım əldə etmək kimi məqsədləri qarşısına qoymuşdur.

Makroiqtisadi stabilləşmə sahəsində dövlətin güclü nəzarətinin təsiri və BVF-nun verdiyi tövsiyələr və stabilləşmə prosesinə etdiyi maliyyə yardımı nəticəsində əldə edilmiş nailiyyətlər gələcək zamanlar üçün (konkret 1996-97-ci illər üçün) zəmin yaratdı və əsaslı rola malik oldu. Belə ki, 95-ci ilin sonları üçün inflyasiyanın tempinin sabitliyi, tədiyyə balansı kəsrinin azalması verilən proqnozların özünü doğrultmasını sübut edirdi. Azərbaycanda baş verən prosesləri nəzərə alaraq BVF bu nailiyyətlərin davam etdirilməsi və gələcək iqtisadi islahatlar proqramının dəstəklənməsi məqsədi ilə 1995-ci ilin noyabr ayında Azərbaycana “Stend bay” mexanizmi ilə kredit ayrılmasını qərara aldı. 90 mln. ABŞ dolları (Azərbaycanın

BVF-dakı kvotasının 50%-i həcmində) -olan həmin kreditin verilməsi beş mərhələ üzrə nəzərdə tutulmuşdur və verilmişdir. Kreditin şərtlərinə əsasən 96-cı il üçün iqtisadi siyasət məqsədləri kəskin maliyyə siyasətinin davam etdirilməsi, büdcədəki kəsrin emissiya ilə maliyyələşdirilməsindən imtina olunması və bank tərəfindən verilən vəsaitlərə ciddi və sərt limitlər qoyulması və ona nəzarət olunması və s. kimi qəbul edilmişdir. 96-cı ilin sonuna kimi iqtisadi artımın bərpa olunması üçün xüsusi sektorun inkişafı, özəlləşdirilmənin sürətləndirilməsi, birbaşa xarici investisiyaların həcmının artırılması vəzifələri də proqrama salınmışdır. Proqram ümumi büdcə kəsrini 96-cı ildə 3%-ə endirməyi öz qarşısına məqsəd qoymuşdur. Bütövlükdə həmin proqramın uğurla icrası 1996-cı ilin aprelində “stend-bay” mexanizmi ilə ikinci tranşın ayrılmasına zəmin yaratdı. Beləcə Azərbaycan BVF-nun 2 cari mexanizmlə kreditini 1995-1996-cı illərdə uğurlu qəbul etməklə 3 illik proqram olan “Struktur yenidənqurma proqramı”nın maliyyələşdirilməsi imkanı əldə etdi. Həmin proqram 2 müxtəlif kredit verilməsi xəttini nəzərdə tuturdu:

1-ci xətt– struktur yenidənqurma işinin genişləndirilmiş maliyyələşdirilməsi– yəni, ESAF mexanizmi- 93,6 mln. SDR və yaxud 129,2 mln. ABŞ dolları;

2-ci xətt– genişləndirilmiş kreditləşdirmə– yəni, EEF mexanizmi 8,5 mln. SDR və yaxud 11.7 mln. ABŞ dolları məbləğində nəzərdə tutulmuşdur.

Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə Azərbaycan arasında “Struktur yenidənqurmanın genişləndirilmiş mexanizmi və genişləndirilmiş kreditləşmənin mexanizmi çərçivəsində 1997-99-cu illərdə iqtisadi siyasətin əsasları” adında sənəd 1996-cı ilin dekabrında imzalandı və hər 2 xətt üzrə kredit açıldı. Həmin proqramın yerinə yetirilməsinə görə ənənəvi olaraq bir çox məqamlar üzrə BVF özünün çərçivə məhdudiyyətlərini qoymuşdur. Bunlara aşağıda qeyd edilənlər daxildir:

- qeyri-neft sektorunun inkişafına görə ixracın normativ bazasında liberallaşdırılma aparılması;

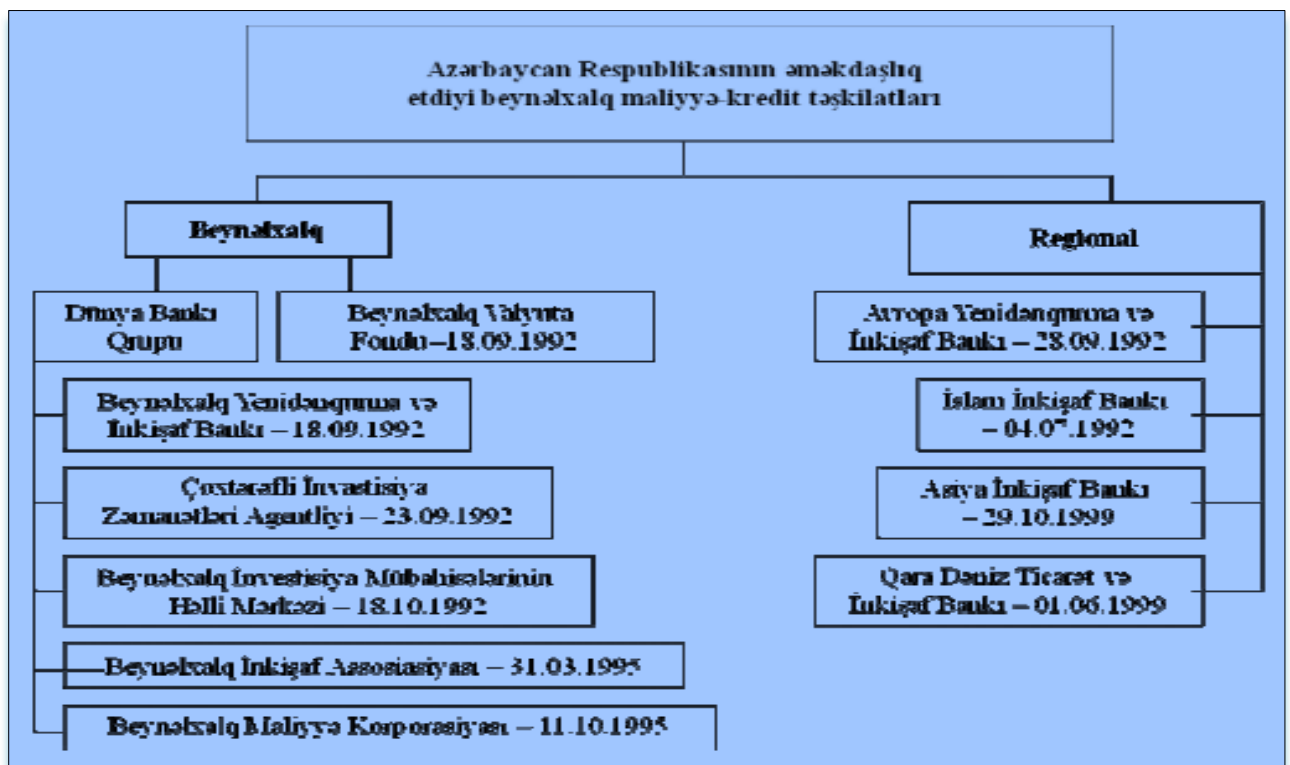
- kapital əməliyyatlarının liberal hala gətirilməsi; dövlət idarəetmə sektorunun kəsrinin azaldılması;

- infilyasiyanın aşağı səviyyəsini (illik 5%) qorumaqla çevik valyuta kursu vasitəsi ilə dövlətin valyuta ehtiyatlarının qorunması;

- bütövlükdə 1998-99-cu illərdə 9%-lik ümumi artımın təmin edilməsi;
- büdcə gəlirlərinin 1999-cu ildə ÜDM-un 22,4%-nə, xərclərinin isə 23,3%-ə çatdırılması;
- vergi sisteminin unifikasiyası;
- sosial müdafiə sistemində ünvanlılığı artırmaqla güzəştlər təcrübəsinin ləğvi;
- pensiya sistemini 2 pilləli formasının tətbiqi;
- bank sektorunun möhkəmləndirilməsi ilə birgə maliyyə bazarlarının inkişaf etdirilməsi, dövlətə aid bankların restrukturizasiyası;
- iri müəssisələrin özəlləşdirilməsi prosesinin sürətləndirilməsi;
- dövlət sektorunun yeni idarəetmə strukturunun formalaşdırılması, təhsil və səhiyyə sisteminin yenidən qurulması;
- ekoloji balansın qorunması və işğaldan azad edilmiş zonaların bərpasının təzə kordinasiyası mexanizminin yaradılması;
- xaricə olan borcların idarə edilməsi və s.

Azərbaycanın əməkdaşlıq etdiyi beynəlxalq maliyyə təşkilatları aşağıdakı sxemdə göstərilib.

Sxem 2.3.1

Dünya Bankı ilə Azərbaycan Respublikası 1992- ci ildən etibarən əməkdaşlıq edir. Ancaq bu münasibətlər 95-ci ilin 14 sentyabr tarixində qurumun vitse-prezidenti Vilfred Talvetsin Bakı şəhərinə səfərindən sonra daha da şaxələnməyə başlayıb. Səfər zamanı Azərbaycan hökuməti ilə Dünya Bankının arasında ikitərəfli münasibətlərlə əlaqədar danışıqlar aparılıb və mühüm sənədlər imzalanıb. Bakıda özünün ofisini açan bankın rəsmiləri Azərbaycan hökumətilə birgə konkret kredit layihələrinin yerinə yetirilməsinə başlayıb.

BMT-nin ixtisaslaşdırılmış təşkilatlarından biri olan Dünya Bankı Qrupuna aşağıda göstərilən maliyyə institutları aiddir:

- Dünya Bankı;
- Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası;
- Çoxtərəfli Sərmayə Qoyuluşunu Sığorta edən Agentlik;
- Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası.

Azərbaycan Respublikası adları çəkilən bu qurumların hamısına üzvü olmuşdur. Azərbaycan 1992-ci ilin sentyabr ayında Dünya Bankına və Çoxtərəfli Sərmayə Qoyuluşunu Sığorta edən Agentliyə, 1995-ci ilin martında isə Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyasına və Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasına üzv qəbul edilib.

DB-nın Azərbaycanda olan əsas məqsədi bazar iqtisadiyyatı sisteminə keçid dövründə ölkədəki sosial-iqtisadi inkişafa nail olmaqdan ötrü həm investisiya axını, həmçinin dövlət büdcəsinin maliyyələşdirilməsinə görə tövsiyələr vermək və belə köməkliyin koordinasiyasını aparmaqdan ibarət olub. Xüsusən DB mövcud neft ehtiyatlarını məqsədli şəkildə idarə etməkdən ötrü, dövlətin institusional imkanlarını çoxaltmaq məqsədi ilə Azərbaycan hökuməti ilə işləyir.

Azərbaycanda ilk Struktur İslahatları Krediti (SAC 1) 97-ci ildə təsdiq olunub və özündə ticari liberallaşdırılma, özəlləşdirmə, bank işi və qanunvericilik sahələrindəki islahatları cəmləşdirib. Eyni zamanda, SAC 1 üzrə göstərilən dövrdə Rusiyada yaranmış maliyyə böhranı zamanı Azərbaycanın səmərəsiz iqtisadi təsirdən qorunmasına görə 7 mln. ABŞ dolları ayrılıb.

Dünya Bankı tərəfindən Azərbaycana yardım üçün hazırlanmış iqtisadi islahatlar proqramında struktur islahatların sürətləndirilməsinə yardım məqsədi ilə 2-ci Struktur

İslahatları Krediti (SAC-2) 12 mart 2002- ci ildə təsdiqlənib və buna görə 60 mln. ABŞ dolları ayrılıb. SAC-2.də dövlətin maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, kasıbçılığın azaldılması, iqtisadi inkişafın tezləşdirilməsinə görə dövlətin sərf etdiyi xərclərin əlverişli istifadə edilməsi, xarici və yerli müəssisələr, eləcə də xarici investisiyalara görə iqtisadi mühitin yaxşılaşdırılması, səmərəli islahatların yerinə yetirilməsi, ölkədə fasiləsiz elektriklə təmin olunma mexanizminin yaradılması, buxar vasitəsilə isitmə sistemi və təmiz su ilə əhalinin təminatı nəzərdə tutulur.

Azərbaycanın ümummilli lideri H. Əliyev Dünya Bankının Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan üzrə direktoru Cudi O'Konneru 2000-ci ilin 4 mart və 8 iyul tarixlərində və 2001-ci ilin 18 yanvar tarixində Bakıda qəbul edərək ölkədəki iqtisadi islahatlar barədə fikir mübadiləsi aparıb. Həmin görüşlərdə əsasən, məqsəd bankın rəsmisinin Azərbaycan baş naziri və hökumətin başqa üzvləri ilə apardığı danışıqlar, Azərbaycan üçün ayrılması planlaşdırılan maliyyə barədə dövlət başçısına məlumat ötürmək və Azərbaycan Prezidentinin belə məsələlərlə əlaqədar mövqeyini öyrənməkdən ibarət olub.

Dünya Bankı may 2005-ci ildə imzalanmış bəyannaməyə görə Azərbaycan hökuməti, Avropa Yenidənbarpa və İnkişaf Bankı (AYİB.), Asiya İnkişaf Bankı (AsİB.), BMT İnkişaf Proqramı (BMTİP.) və Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF.) ilə birgə "Azərbaycanda Min illiyin İnkişafı Məqsədlərinə nail olmaqdan ötrü 2015- ci ilə kimi Yoxsulluq səviyyəsinin Azaldılması və Dayanıqlı İnkişaf üzrə uzunmüddətə Strategiya" adında proqramın yerinə yetirilməsinə başlayıb. Həmin proqram çərçivəsində DB Azərbaycanda 10 il ərzində özünün yerinə yetirəcəyi işləri müəyyən edib.

Dünya Bankı BMT üzrə fəaliyyətdə olan ən böyük maliyyə institutu kimi maliyyə dəstəyi göstərdiyi ölkələr barədə hər il bu ölkələrin illik iqtisadi inkişafı haqqında hesabat kitabı hazırlayaraq bunu bütün dünyada yayır. Böyük sahibkarların, investisiya qabiliyyətli böyük şirkət nümayəndələrinin diqqətlə izlədikləri həmin hesabat kitabları müsbət göstəricilərə malik olan ölkələrə bir qayda olaraq xaricdən investisiyalar və yeni texnologiyalar axınına görə stimullaşdırıcı təsir edir.

Fəsil III. Qloballaşma şəraitində Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə əlaqələrinin səmərələşdirilməsi yolları

3.1 Qloballaşma şəraitində Azərbaycanın Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə əlaqələrinin səmərələşdirilməsi yolları

Bazar iqtisadi münasibətlərinin inkişaf etməsinə təkan verən vacib amillərdən biri Azərbaycan Respublikasının qısa müddətdə kapitalın beynəlxalq hərəkətində fəal iştirakı ilə əlaqədardır. Kapitalın beynəlxalq axını zamanımızın xarakterik cəhətlərini təşkil etməklə yanaşı təsərrüfat həyatının beynəlmilləşməsi prosesinin dərinləşməsində və istehsalın səmərəliliyinin artırılmasında mühüm ünsür olsa da ölkəmiz inzibati amirlik sistemi zamanı bu prosesdən tamamilən kənarda qalmışdır. Bildiyimiz kimi müasir dövərdə global təsərrüfata inteqrasiyanın səmərəliliyi əhəmiyyətli olaraq ölkənin beynəlxalq aləmdəki rəqabət qabiliyyətinə necə malik olmasından asılıdır. Amerika iqtisadçısı M. Porterin təklif elədiyi sxemdən istifadə olunsay, aydın görünər ki, müasir mərhələdə Azərbaycanın iqtisadiyyatının beynəlxalq rəqabət gücü əsasən istehsal amillərindən istifadəyə əsaslanır. Azərbaycanın ixracatının 9/10-nu yanacaq-energetika kompleksi məhsulları təşkil edir ki, bu da ölkəmizin dünya bazarında tutmuş olduğu birtərəfli mövqeyi yerli istehsalçıların təbii ehtiyatlarının qazandırdığı üstünlüklərdən istifadəsindən irəli gəlir. Dünya ölkələrinin təcrübəsi isə göstərir ki, göstərilən bu üstünlük həmişəlik deyildir. Ölkənin dünya bazarındakı zəmanətli üstünlüyünü isə innovasiyalar və investisiya əsasında təmin etmək mümkündür. Bu üsul inkişaf etmiş sənaye ölkələrinin hazırkı lider vəziyyətinə çatmasında və postsənaye cəmiyyətinin yaranmasında mühüm rol oynamışdır. İnvestisiyalar yoluyla rəqabət gücünün inkişaf etdirilməsi yerli firmaları müasir texnika və texnologiyanın, lisenziyaların əldə edilməsinə və müştərəklə müəssisələrin yaradılmasına görə investisiya qoyuluşuna məcbur edir. Firmalar və müəssisələr texnika və texnologiyanın idxalında onların daxili şəraitə uyğunlaşdırılmasına səy göstərməlidirlər. Ancaq İnkişaf Etmiş Ölkələrdə (İEO) göstərilən proses artıq çoxdan başa çatmışdır. Həyat bütün sərtliyi ilə təzə texnikanın ancaq idxalını deyil, özünün qüvvəsiylə yaradılmasını da tələb edir. Təbii ki, ağır iqtisadi, maliyyə və texniki vəziyyətində olan Azərbaycan

müəssisələri müasir dövəmdə yüksək kapital tutumuna malik bu məsələlərin həllini özünün qarşısına qoymaq imkanında deyildir. Ancaq innovasiyalar və investisiya hesabına rəqabət üstünlüyü əldə etmək üçün onların bu cür şəraitdə xarici tərəfdaşların fəaliyyətlərinin bu və yaxud digər elementlərdən faydalanmaq olduqca əhəmiyyətlidir. Neft gəlirləri ilə birgə bu elementlərdən ən vacibi xarici investisiyaların cəlb edilməsidir.

Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə münasibətlərində BVF ilə olan əlaqələr xüsusi yer tutur.

Azərbaycan BVF-na 1992-ci il 18 sentyabrda üzv olmuşdur. Azərbaycanın Maliyyə naziri ölkəmizin BVF-da müdiri, Azərbaycanın Mərkəzi Bankının sədri isə onun əvəzedici müdürüdür.

Azərbaycanın BVF-dakı maliyyə vəziyyətinin kvotası 161 mln. XHH-ya yaxındır. XHH, yəni xüsusi pul alma hüququ mənasında işlədilir. Bu, 1969-cu ildə BVF tərəfindən təsis edilib. Bu vaxta kimi əsas ehtiyat aktivi olaraq ABŞ dolları və qızıl işlədilirdi. Üzv olan ölkələr isə istəmirdilər ki, qlobal xarakterli ehtiyatlar tədiyyə balansında defisitlə müşayət edilən ABŞ dollarından və ya qızıl istehsalından asılı olsun. XHH bu vaxt əlavə ehtiyat aktivi kimi təsis edildi və BVF bununla da üzv olan ölkələrlə hesablaşmalara başladı. XHH hərdən “Kağız qızıl” kimi tanınır. Amma o fiziki formaya malik deyildir.

BVF-nun Azərbaycanda yerinə yetirdiyi proqramlardan ən birincisi 95-ci il proqramıdır. BVF 19 aprel 1995-də Azərbaycana 29.75 mln. XHH (46 mln. ABŞ dollarına yaxın) kredit verdi və bu SKV mexanizmi ilə yəni ki, sistem transformasiyası üzrə verilmişdir. SKV müəyyən vaxt üçün nəzərdə tutulmuş maliyyələşmədir ki, əsas etibar ilə ənənəvi ticarət əlaqələrinin dağılmasından sonra yaranan iqtisadi çətinliklər zamanı verilir və bu keçid dövrü yaşayan ölkələrə daha çox aid edilir.

Makroiqtisadi sabilliyin əldə olunması və sistemli islahatların aparılması üçün bu Azərbaycanın aldığı ilk kredit oldu. SKV tərəfindən dəstək görən 95-ci il proqramının əsas məqsədləri birinci növbədə qiymətləri təcili olaraq sabitləşdirmək, yenidən iqtisadi tərəqqiyə yol açma biləcək aşağı inflyasiyalı mühit formalaşdırmaq və

əsaslı struktur islahatların əsasını qoymaq idi. Bundan ötrü isə proqram daha əvvəl aşağıda göstərilənləri nəzərdə tuturdu:

- ÜDM-də baş verən azalmanı 6 faizədək endirmək;
- ilin sonuna kimi aylıq inflasiyanı təqribi 2% həddinə salmaq;
- xarici hesablarda olan defisiti ÜDM-un 10%-indən az səviyyədə saxlamaq və xarici ehtiyatları bərpa etmək.

Cədvəl 3.1.1

Azərbaycanın BVF-dakı maliyyə mövqeyi¹

1. Üzvlük statusu: 1992-ci il sentyabrın 18-dən təşkilata üzvdür						
2. Ümumi resurslar hesabı		Milyon SDR	Kvota %			
Kvota		160.90	100.00			
Fondun kapital qoyuluşları		160.80	99.4			
Ehtiyat mövqeyi		0.13	0.08			
3. SDR Departamenti		Milyon SDR	Bölgü %			
Kapital qoyuluşları		153.58	100			
Şirkətlər			158.13			
102.96						
4. Verilmiş borclar və kreditlər		Milyon SDR	Kvota %			
ECF mexanizm		9.01	5.60			
5. Maliyyə ayırmaları						
Tipi	Təsdiq tarixi	Baş çatma tarixi	Ayrılmış məbləğ (milyon SDR)	Verilmiş məbləğ (milyon SDR)		
PRGF	06.07.2001	04.07.2005	67.58	54.71		
EFF	20.12.1996	19.03.2000	58.50	53.24		
PRGF	20.12.1996	19.03.2000	93.60	81.90		
6. Fonda nəzərdə tutulan ödəmələr, milyon SDR						
		Gələcək ödəmələr				
		2013	2014	2015	2016	2017
Əsas	məbləğdən	5.15	2.57	1.29		
Ödəmələr						
Faiz ödəmələri		0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Cəmi		5.15	2.58	1.29	0.00	0.00

1

Beynəlxalq Valyuta Fondunun internet səh. – www.imf.org

Nəticə olaraq dövlət bütün fiskal defisitləri 94-cü ildəki ÜDM-un 13.2% həddindən 95-ci ildə 4.8%-ə düşürmək qərarına gəldi. Bu proqramın məqsədlərini də özünə daxil edən maliyyə-kredit siyasəti yerinə yetirilməyə başlandı. Belə ki, bank sektorundan hökumətə verilən xalis kreditlər ÜDM-un 2%-i qədər məhdudlaşdırıldı və mövcud faiz dərəcələri isə xeyli yüksək səviyyədə saxlanıldı. Ancaq, 95-ci il proqramı deyilənlərlə məhdudlaşmırdı. Belə ki, qeyd olunduğu kimi bu zamanın struktur islahatları da başlandı. Bundan ötrü Azərbaycan dövləti bazarın mövcud

fəaliyyətini artırmaq məqsədi ilə silsilə tədbirlər yerinə yetirməyə başladı: valyuta dəyişilməsi rejimi vahidləşdirildi və liberallaşdırıldı, dövlətin sifariş sistemi ləğv edildi, ticarət liberallaşdırıldı və yanacağın qiymətləri beynəlxalq səviyyəyə yaxınlaşdırıldı. Bu proqram daxilində qiymətlərin liberallaşdırılması prosesinin başa çatdırılması nəzərdə tutulmuşdu. Eyni zamanda dövlət orta və böyük müəssisələrin səhmdar müəssisələrinə çevrilməsi işinə başladı ki, bu da öz növbəsində səhmlərin xarici və yerli investorlara satılma işini xeyli sürətləndirməyə köməklik etdi. Həmçinin, proqram çərçivəsində xırda müəssisələrin də özəlləşdirilməsi prosesi başlandı. Digər bir tərəfdən bu proqram sosial müdafiə işinin təşkilini də nəzərdə tuturdu. Yəni, 95-ci ildə dövlət BVF ilə birgə sosial müdafiə sistemini qurmaq və onu daha effektiv etməkdən ötrü geniş tədbirlər paketi hazırladı. Qeyd etdiyimiz kimi proqram çərçivəsində subsidiyalar ləğv edildi, amma onları kompensasiya etməkdən ötrü nağd köçürmələrin aparılması qəbul olundu ki, onun da ailə gəlirləri səviyyəsində yerinə yetirilməsi planlaşdırıldı və habelə işsizliyə görə verilən müavinatların da maliyyələşməsinə görə nağd köçürmələrdən istifadə edildi.

Göründüyü kimi, 1995-ci ilin proqramında dövlət ilk öncə Azərbaycanın mövcud iqtisadi və maliyyə çətinliklərini hərtərəfli qiymətləndirmişdir. Eyni zamanda bu tədbirlərin daha sürətlə yerinə yetirilməsinə səy göstərildi (xüsusilə makroiqtisadi sabilliyi yaratmaq üçün). Ona görə ki, bu bir yandan Azərbaycanın iqtisadi bərpa prosesi üçün özül rolunu oynayarsa, başqa bir tərəfdən və orta müddətə ölkəyə sonsuz dərəcədə mühüm olan neft strategiyasının yerinə yetirilməsinə münbit şərait yaradır. Beləliklə, göstərilən proqram 95-ci ilin payızına kimi yerinə yetirildi, nəticə olaraq uğurlu dəyişikliklərin təməli qoyuldu və proqram 95-ci ilin sonundan etibarən yeni, 1995-96-cı illər proqramı ilə davam etdirildi.

BVF-nun Azərbaycanla əməkdaşlıq münasibətləri Struktur İslahatların Proqramı (SİP) kontekstində qurulmuşdur. Onu qeyd etmək vacibdir ki, əməkdaşlıq münasibətlərinin ilkin qiymətləndirilməsi zamanı BVF-nun Azərbaycanda yerinə yetirdiyi proqramların iqtisadi faydası çox böyük olmuşdur. Yəni ki, müstəqilliyin bərpa edilməsi dövründə BVF-nun maliyyə yardımı ilə aparılan struktur islahatları

proqramları xarici və daxili balansın balanslaşdırılması və iqtisadi stabilliyin təmin olunmasına əvəzsiz töhfə vermişdir.

BVF-nun maliyyə dəstəyi ilə Azərbaycana aşağıda göstərilən proqramlar yerinə yetirilmişdir:

- Struktur quruculuğunun artırılması;
- Yoxsulluq səviyyəsinin azaldılması və iqtisadi tərəqqi;
- Sistem dəyişikliyi;
- Əlavə maliyyələşdirmə proqramları

BVF ilə Azərbaycan Hökuməti arasında Sazişin IV Maddəsinə uyğun şəkildə bu günə qədər Azərbaycan hökumətinə iqtisadi proqramların yerinə yetirilməsinin dəstəklənməsinə təqdim edilmiş maliyyə dəstəyi ilə birgə BVF- texniki yardım, monetar və institusional idarəetmə sahəsində potensialın artırılması üzrə bir çox sahələrdə, həmçinin dövlət xərclərinin idarə edilməsi, gömrük və vergi siyasəti və idarə edilməsi, mərkəzi bankçılıq, pul siyasəti, bank nəzarəti və statistika sahələrində yardımlar göstərmişdir. Azərbaycan makro-iqtisadi təhlillər və siyasət, maliyyə sferasında proqramlaşdırılma, fiskal siyasət və idarəçilik sahələrində, mərkəzi bank mühasibatçılığı və bank nəzarəti sahələrində BVF-nun dəstəyi ilə təmin edilmiş təlimlərdən faydalanmışdır.

BVF-nun ekspertlərinin Azərbaycan Mərkəzi Bankına mütəmadi olaraq səfərləri təşkil edilir. Belə səfərlər zamanı qısa zaman ərzində inflyasiyanın səviyyəsini aşağı salmaq və orta müddətdə inflyasiya proqnozlarının sabitləşdirilməsindən ötrü Mərkəzi Bankın yürütdüyü siyasət, ölkəndə mövcud olan bank sistemi həssaslığının qiymətləndirilməsi, məzənnə (kurs) və faiz dərəcəsi siyasəti, sterilizasiya və müdaxilə, bank sistemindəki likvidlik şəraitinin inkişafı, manatla pul bazasının artımı və xarici valyuta ehtiyatlarının diversifikasiya planları və başqa məsələlər barədə BVF-nun ekspertləriylə müzakirələr aparılır.

BVF ilə əlaqələr çərçivəsində bank nəzarəti işinin gücləndirilməsi məqsədi ilə tənzimləyici normativ-hüquqi aktların və likvidlik normaların təhlil olunması, likvidlik tələblərinin təkmilləşdirilməsinə görə tövsiyələrin verilməsi, nəzarət təcrübəsi, habelə çirkli pulların yuyulmasının və terrorizmin maliyyələşdirilməsinin

sonlandırılması, bu sferada bank nəzarətinin gücləndirilməsi, məzənnə və pul siyasəti çərçivəsinin təkmil hala gətirilməsi, orta müddətli zaman kəsiyində sərbəst üzən valyuta məzənnəsi rejiminə keçid, habelə Mərkəzi Bankın makroiqtisadi, monetar, real və xarici sektorlarda olan statistik göstəricilərdəki keyfiyyət və kəmiyyət ünsürlərinin artırılması, statistik proseslərin formalaşması işinin təkmilləşdirilməsi üzrə məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi məqsədi ilə BVF-nun missiyasının səfərləri tez-tez təşkil edilir. Habelə, Azərbaycan Respublikası ilə BVF-nun arasında PL/TMM sahəsində əməkdaşlığa da başlanılmışdır. 2009-cu il 31 avqust–4 sentyabr tarixində BVF-nun PL/ TMM sahəsi üzrə ekspertlərindən ibarət nümayəndə heyətinin Azərbaycana birinci səfəri olmuşdur. Bu səfər çərçivəsində Azərbaycanda PL/ TMM sistemin inkişafı, həmçinin yeni yaradılan Maliyyə Monitorinqi Xidmətinin inkişaf etdirilməsinə müvafiq dəstək verilməsi məsələləri ilə əlaqədar müzakirələr aparılmışdı. BVF-Azərbaycan əməkdaşlığının genişləndirilməsi tədbirləri üzrə növbəti ilin 26–29 iyul tarixində Fonda məxsus PL/TMM sahəsi üzrə ekspertlərdən ibarət missiya Azərbaycana növbəti dəfə səfər etmişdir. Bu səfərin nəticəsi olaraq BVF tərəfindən Azərbaycanda PL/ TMM sistemin inkişafı ilə əlaqədar orta müddətli zaman ərzində göstəriləcək yardım tədbirləri və d. əməkdaşlıq istiqamətləri haqqında razılıq əldə edilmişdir. Buna uyğun, birgə əməkdaşlıqla bağlı 2015-2016-cı illəri üzrə tədbirlər planı hazırlanmışdır.

BVF-Azərbaycan əməkdaşlığı iqtisadiyyatın bütün sahələri üzrə aparılır, ayrı-ayrı dövlət strukturlarının rəhbərləri BVF-nun regional və ölkə üzrə nümayəndələri ilə məsləhət xarakterli görüşlər keçirilir. Belə görüşlərdə mövcud əməkdaşlıq əlaqələrinin real vəziyyəti və perspektivləri, 2014 və sonrakı illərə dair ümumi iqtisadi meyarlar, gələcək inkişaf planları, hazırkı ilin dövlət büdcəsi icrası və 2015-ci ilin dövlət büdcəsinin parametrləri müzakirə edilib, xərclər üzrə faydalılığın artırılması istiqamətində aparılan işlər qeyd edilib. Habelə, qeyri-neft sektoru üzrə büdcəyə daxilolmalar və investisiya proqramı daxil edilməklə hökumətin orta müddətli mühüm maliyyə məqsədlərinə diqqət edilib, mövcud regional geosiyasi gərginliyin Azərbaycana və onun iqtisadi tərəqqisinə ehtimal edilən riskləri və mənfi təsirləri haqqında fikir mübadiləsi yürüdü. Qədim "İpək Yolu"nun bərpa olunması,

ölkələr arasındakı mövcud əməkdaşlığın cari vəziyyəti ilə əlaqəli məsələlərin müzakirəsi aparılarkən İpək Yolu ölkələrində olan gömrük-sərhəd keçid prosedurlarının sadələşdirilməsi, tranzit sistemləri, gömrük-biznes əməkdaşlığı sahəsində təcrübə mübadiləsi və s. məsələlər müzakirə edilmişdir. Sözügedən görüşdə, eyni zamanda gömrük daxilolmalarının məbləğində son təmayüllər, tətbiq edilən imtiyazlar, 2014-2015-ci illərə aid uyğun proqnoz göstəriciləri, Azərbaycanın Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzvolma prosesindəki mövcud durum müzakirə olunub, qarşılıqlı maraq kəsb edən bir sıra məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi yürüdülmüşdür.

BVF-nun hesablamalarına əsasən 2014-cü ildə Azərbaycanın ümumi daxili məhsulunun (ÜDM-nun) artım tempi 4%, 2015-ci ildə isə 3,5% səviyyəsində proqnozlaşdırılmışdır.

Azərbaycan iqtisadiyyatı həmçinin, Rusiya ilə məhdud iqtisadi əlaqələrin mövcudluğu şəraitində regional proseslərə davamlılıq göstərib. Bununla yanaşı neft hasilatı azalacaq, ehtiyatlı büdcə-vergi siyasətinin və makro-prudensial tədbirlərin yerinə yetirilməsi nəticəsində qeyri-neft sektorunda artım tempinin baş verməsi gözlənilir.

BVF-nun təmsilçilərinin rəylərinə əsasən 2015-ci ilin dövlət büdcəsi layihəsində 1 barrel neftin qiymətinin 90 ABŞ dolları səviyyəsində nəzərdə tutulsa belə, beynəlxalq tədbirlərin keçirilməsinə görə çəkilən xərclər üzrə mövcud öhdəliklər fiskal imkanları xeyli məhdudlaşdırır.

Neftin qiymətində enmənin davam etməsi xərclərin azalması məsələsinə baxmağa əsas verə bilər. Bununla yanaşı, büdcə qazın ixracının coğrafiyasının və həcmnin genişləndirilməsi üçün tələb edilən xərcləri nəzərə almalıdır. Xərclərin və maliyyə hesabatlığının yenidən qiymətləndirilməsi başa çatdıqdan daha sonra dövlət xərclərinin səmərəliliyini artırmaqdan ötrü dövlətin imkanı yaranacaq.

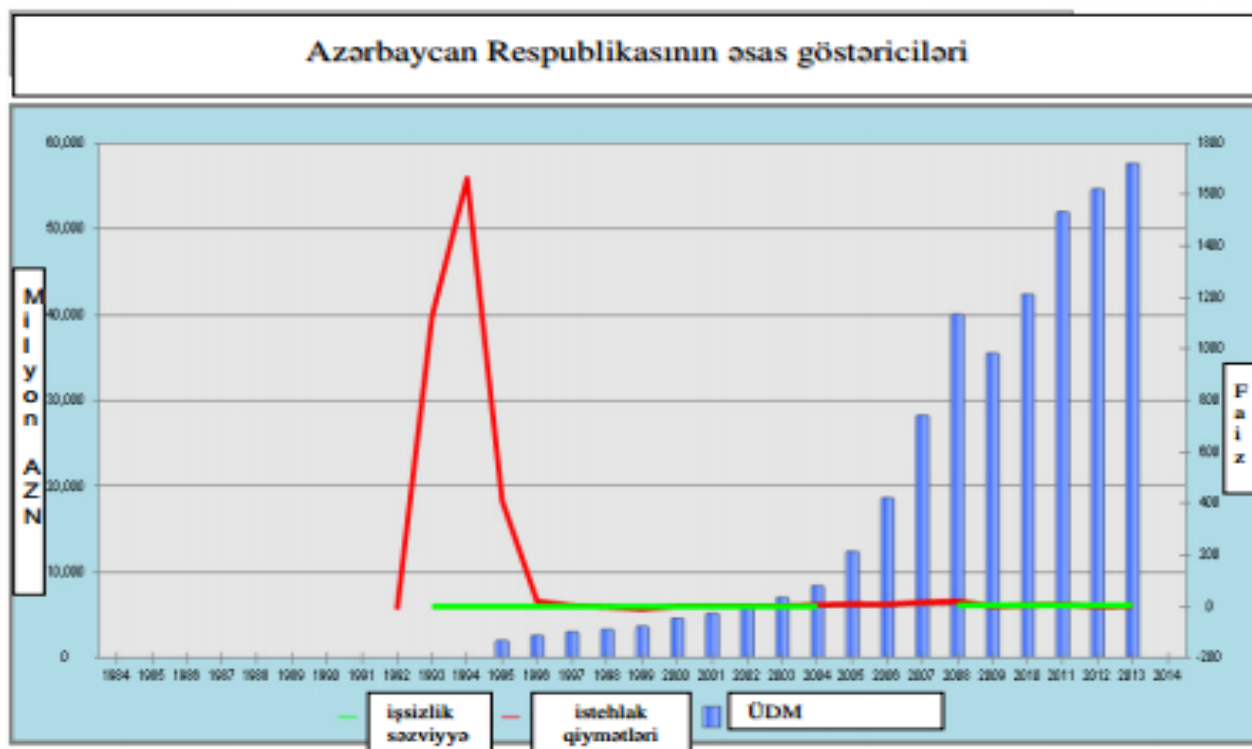
BVF, həmçinin Azərbaycandakı vergi inzibatçılığının təkmil hala gətirilməsi, elektron xidmətlər tətbiq edilməsinin genişləndirilməsi və nağdsız ödəmələrin stimullaşdırılması, vergitutma bazanın genişləndirilməsi və qeyri-neft bölməsindən

vergi daxilolmalarının artırılması yönündə Vergilər Nazirliyinin yerinə yetirdiyi tədbirləri yüksək qiymətləndirməkdədir.

Vergi Məcəlləsində edilməsi nəzərdə tutulmuş dəyişikliklər, orta və iri sahibkarlıq sahələrinin stimullaşdırılması tədbirləri, hazırkı ildə vergi daxilolmaları üzrə nəzərdə tutulmuş proqnozların icra olunması, qeyri-neft bölməsindən vergi daxilolmalarının artırılması yönündə yerinə yetirilən tədbirlər, elektron audit layihəsinin tətbiq olunması və s. barəsində BVF ilə Vergilər Nazirliyinin arasında müamadə olaraq fikir mübadiləsi aparılır.

BVF Dünya İqtisadi Proqnozları hesabatının 2015-ci il aprel sayını nəşr edib. Həmin hesabatda, qlobal iqtisadiyyatdakı mülayim, amma balanssız inkişafın davam etdirildiyi vurğulanıb. BVF 2015 və 2016-cı illər üçün qlobal iqtisadiyyatın uyğun olaraq 3,5 % və 3,8 % artacağını proqnozlaşdırırdı. Sözügedən proqnozlar, 2016-cı ilin yanvar hesabatında həmin il üçün 3,8 %-dən 3,5 %-ə və 2017-ci il üçün 4 %-dən 3,7 %-ə endirilmişdi. Bu hesabatə əsasən, BVF Azərbaycan iqtisadiyyatının 2015-ci ildə 0.6 %, 2016-cı ildə isə 2.5 % artacağını proqnozlaşdırmışdı. BVF 2016-cı ildə Azərbaycanda 6,2%, 2017-ci ildə isə 7,9 % inflyasiya olacağını bildirmişdir.

Sxem № 3.1.1

Mənbə:[10]

3.2 Qloballaşma şəraitində Azərbaycanın Dünya Bankı Qrupu ilə əlaqələrinin səmərələşdirilməsi yolları

2003-cü ilin fevralında Dünya Bankının Azərbaycan üzrə 2003-2005-ci illər üzrə “ Ölkəyə yardım Strategiyası” təsdiq edilmişdir. Həmin strategiya çərçivəsində nəzərdə tutulmuş layihələr üzrə artıq 65 mln. ABŞ dolları məbləğində kredit sazişi imzalanmış və təsdiqlənmişdir. Eyni zamanda bu strategiyada nəzərdə tutulmuş layihələrdən biri də “Yoxsulluq səviyyəsinin azaldılmasına yardım edilməsi” kreditidir. Həmin layihə yoxsulluq səviyyəsinin azaldılması və İqtisadi İnkişaf dair Dövlət Proqramında nəzərdə tutulmuş tədbirləri müəyyən etmək və struktur islahatları davam elətdirmək məqsədi ilə ayrılmışdır. Kreditin məbləği isə 60 mln. ABŞ dollarıdır və üç il müddətində hər il 20 mln. ABŞ dolları olmaqla ayrılmışdır.

Dünya Bankı 2003-2005-ci illərdəki fəaliyyətini əsas etibarilə yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi tərəqqi üzrə dövlət proqramının dəstəklənməsi istiqamətində yönəlmişdir. Bankın fəaliyyəti bu proqramın 6 mərhələsinin hər birini əhatə edirdi. Sözügedən fəaliyyət dörd strateji məqsədlə ifadə edilir və əsas etibarilə BİA-nın investisiyaları hesabına təşkil edilmişdir.

Dünya Bankının Azərbaycan Respublikası üçün 4 (dörd) əsas inkişaf strategiyası aşağıdakılardır:

1. Neftdən daxil olan gəlirlərdən səmərəli olaraq istifadə edilməklə makroiqtisadi sabillik əldə etmək, Holland Sindromunun yarada bilmə ehtimalı olan mümkün təhlükədən qorunmaq;
2. İş yerlərinin yaradılması, qeyri-neft sektorunun inkişafı, biznes mühitin təkmil hala gətirilməsi, kənd təsərrüfatının stimullaşdırılması;
3. Xidmət sahələrində inkişafa nail olmaq, ifrastrukturanın lazımı səviyyədə inkişafına yardım etmək;
4. Qaz və neft potensialının realizə edilməsinə yardım göstərmək.

Neft axınının idarə edilməsi. Bu strategiya Yoxsulluq səviyyəsinin azaldılması və iqtisadi tərəqqi üzrə dövlət proqramına münbit şərait yaratmaq, xüsusilə də ilk 2 mərhələsinə dəstək verməkdir. İBTA və SAC adlı texniki yardım proqramları

həmin işdə vacib vəsitələrdir və əsas istiqamətlər bunlardır:

a)neft sektorunda şəffaflıq yaratmaqdan ötrü ali audit qurumunun təsis edilməsi və onun fəaliyyətini təşkil etmək;

b)biznes mühitin yaxşılaşdırılması;

c)daha şəffaf olan büdcə siyasətinin yürüdülməsi;

İş yerlərinin açılması və qeyri-neft sektorunun davamlı tərəqqisi. Bu strategiya YAIIDP–nın 2-ci mərhələsinə uyğundur. Əsas məqsəd isə orta və kiçik sahibkarlığın, fermerlərin inkişafına görə investorlara və dövlətə yardım göstərməkdir. Burada əsas olan dörd istiqamət aşağıdakılardır:

a)daha səmərəli ixrac tariflərinin müəyyən edilməsilə ticarət mühitin yaxşılaşdırılması;

b)Azərbaycanın ÜTT-yə qəbul olunma prosesinin sürətləndirilməsi, Avropa Birliyinin və regional bazarlarına nüfuz;

c)Lisenzialaşdırmanın və biznes qeydiyyatın, əmək bazarları siyasətinin, vergiyə aid qanunvericiliyin, ictimai sektorun idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi;

d)spesifik olan sənaye strategiyasının inkişafı ilə təhcizat mexanizmini təkmilləşdirmək və müəssisədaxili əməkdaşlığın gücləndirilməsi.

Bundan əlavə, Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası (BIA) qeyri-neft sferasının inkişafına görə bir xeyli tədbirlər planı hazırlayıb:

a)bank sektorundakı rəqabət mühitin inkişaf etdirilməsi, maliyyə qeyri-bank sektorunda birgə müəssisələr yaradılmasına dair;

b)özəl bankların maliyyələşdirilməsindən ötrü kredit xəttlərinin açılması;

c)biznes mühitin təkmilləşdirilməsi və xarici sərmayələrin ölkəyə yatırılmasının stimullaşdırılması və ona mane ola biləcək amillərlə mübarizə aparılması;

d)Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı prosesinə yardım göstərilməsi.

Maliyyə sektorunun inkişaf etdirilməsi YAIIDP maliyyə sektorunun inkişaf etdirilməsini də nəzərdə tutur, hansı ki, onlar BIA və Beynəlxalq Maliyyə Koorporasiyası (BMK) tərəfindən dəstəklənir.

Azərbaycan Respublikası həmçinin, Dünya Bankı Qrupuna daxil olan Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (BMK.) ilə də əməkdaşlıq etməkdir. BMK-nın fəaliyyəti əsas etibarilə özəl sektorda cəmlənmişdir və verdiyi kreditlərin ümumi məbləği 136,3 milyon ABŞ dolları təşkil edir. Bundan savayı BMK Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas neft boru kəmərinin çəkilişinin maliyyələşdirilməsi məqsədilə 300 mln. ABŞ dolları kredit ayırmışdır. BMK, həmçinin makro maliyyələşdirmə Bankının 23,75%-ə bərabər payla səhmdarıdır.

Hazırda Azərbaycanın bank sektorundakı aparıcı yeri Azərbaycan Beynəlxalq Bankı və Kapital Bank tutur. Bu 2 bank bazarın 85-95%-nə sahibdir. Digər xırda banklar isə az bir paya malikdirlər. Bakı istisna edilməklə digər regionlarda bank xidmətləri məhduddur. Bunun üçün də sözügedən proqramın əsas prioritet məsələləri aşağıdakılardır:

a) kiçik və orta sahibkarlıq sahələrinin, xüsusilə regionlarda maliyyə-kredit xidmətlərindən istifadəsi üçün münbit şərait yaratmaq və həmin prosesi asanlaşdırmaq;

b) bank sferasında rəqabət mühitinin artırılması və yerli bankların beynəlxalq və regional banklarla əlaqəsinin genişləndirilməsi.

Bütün bunlarqeyd olunanlar Beynəlxalq İnkişaf Assosiyasının (BİA) Maliyyə Sektoruna Texniki Yardım proqramının dəstəyi ilə həyata keçirilir.

Azad Ticarətə yardım göstərilməsi- bu işdə BİA kredit mexanizmlərindən savayı qeyri-kredit mexanizmlərindən də yararlanır. Əsas məqsəd isə region ölkələri arasında olan ticari əlaqələri gücləndirməkdir. Azərbaycanın əlverişli mövqeyi ona tranzit ölkə rolunda çıxış etmək imkanı yaradır. İndiki zamanda Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas neft boru kəmərinin fəaliyyəti region ölkələrinin enerji infrastrukturunda əməkdaşlığına təkan verən amillərdəndir. Ətraf mühitin mühafizəsi. Azərbaycanın Qafqaz ekosistemdə çox vacib rolu olduğuna görə BİA bu regiona özünə məxsus ətraf mühitin mühafizə edilməsi strategiyası üzrə xüsusi diqqət vermişdir və bu sahədə Azərbaycan hökuməti ilə birgə bir sıra tədbirlər görmüşdür. 1998-ci ildə ətraf mühitin mühafizə edilməsi planı, Biomüxtəlifliyin qorunması strategiyası

tərtib edilmiş, 2001-ci ildə Azərbaycan Ekologiya Nazirliyi yaradılmışdır. Başlıca diqqət yetirilən sahələr Xəzər dənizindəki canlı aləmin mühafizəsi, Abşeron yarımadasında neftlə çirklənmiş ərazilərin təmizlənməsi, meşələrin qırılmasının qarşısını almaq, suvarılan torpaqlarda irriqasiya və drenaj sistemlərin bərpa olunması. Belə problemlərin həll olunması üçün BİA-nın fəaliyyət strategiyası aşağıdakılardan ibarətdir:

a) Makro səviyyədə enerji islahatlarının yerinə yetirilməsinə yardım etmək, həmçinin regionların enerji təminatını yaxşılaşdırmaq. Bu da öz növbəsində meşələrin qırılması probleminin böyük ölçüdə həlli demək olacaqdır;

b) Ekologiya Nazirliyinin işini təkmilləşdirmək və onun işinə konsultativ yardımlar etmək;

c) Ölkə ərazisindən keçən neft kəmərlərindən ötrü ekoloji standartlar müəyyən olunması və sızmalarının qarşısının alınması;

d) drenaj və irriqasiya sistemlərin bərpa olunması və yenidən qurulması. Bu öz növbəsində torpaqların şoranlaşmasını azaldacaq və qrunut sularından azad edəcək;

e) Xəzər Dənizinin, habelə Kür çayı hövzəsində mövcud olan biomüxtəlifliyinin qorunması.

İnfrastruktur və Sosial xidmətlərin təkmilləşdirilməsi. Bu strateji məqsəd YAIIDP-nin sonuncu 4 mərhələsinə uyğundur.

Enerji təminatının təkmilləşdirilməsi bir sıra islahatlar paketini nəzərdə tutur:

a) dövlətin büdcə təşkilatları üçün enerji istifadəsinə görə verdiyi subsidiyaların minimuma endirilməsi;

b) mövcud enerji tariflərinin artırılması;

c) Azərenerji və Azərqaz ASC-lərin tamamilə özəlləşdirilməsi;

d) ARDNŞ-də struktur dəyişikliklərin həyata keçirilməsi.

Nəqliyyat sistemi. Bu strategiya daxilində nəqliyyat sektorunda olan islahatlar aşağıdakıları ehtiva edir:

a) Nəqliyyat Departamentində struktur dəyişikliklərin həyata keçirilməsi və onların fəaliyyətinin modernləşdirilməsi;

b) İpək Yolunun bərpa olunması;

c) ödənişli olan magistral yolların salınması, respublikadaxili yolların yaxşılaşdırılması.

Nəqliyyat sisteminin inkişaf etdirilməsi Azərbaycanın regiondakı mövqeyini və ticari əlaqələrini daha da gücləndirəcək, eyni zamanda regionların inkişafına köməklik edəcəkdir.

Sosial Müdafiə. BIA sosial müdafiə sahəsində bir sıra islahatları nəzərdə tutur. Bu, əsas etibarilə pensiya təminatının yaxşılaşdırılmasından ibarətdir. Bu sahədə mövcud olan son islahatlarda BIA da iştirak etmişdir. Bundan əlavə əsas prioritet məsələlərdən biri də işsiz əhəlinin qeydiyyatının aparılması və onlara müavinətlərin ödənilməsidir.

Qaz və neft potensialının realizə edilməsinə yardım etmək.

Məlumdur ki, YADIIP-in həyata keçirilməsində qaz və neft gəlirlərinin xüsusi rolu vardır və yuxarıda göstərilən üç strategiyanın uğurlu tətbiq edilməsi məhz sonuncudan asılıdır. Göstərilən strategiya daxilində ŞahDəniz yatağının kəşf edilməsi və istismar edilməsi Beynəlxalq Yenidənberpa və İnkişaf Bankın dəstəyi ilə yerinə yetirilir. Hasil edilən neftin böyük hissəsi isə Türkiyəyə və Avropaya ixrac edilir.

Beynəlxalq Maliyyə Koorporasiyası (BMK) Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas neft boru kəmərinin çəkilişi üçün 250 milyon ABŞ dolları ayırmışdır. Bu işlər eyni zamanda BVF ilə sıx əməkdaşlıq mühitində yerinə yetirilir.

Burada BMT-nin rolu isə bunlardır:

a) beynəlxalq sərmayədarların qarşılaşa biləcəkləri siyasi riski azaltmaq;

b) Neft Fondunun daha əlverişli və şəffaf idarə edilməsinə yardım.

Azərbaycanda təbii qaz istehsalı artmaqdadır və bu sferaya böyük investisiyalar cəlb edilib. Sovet dövründə Azərbaycan təbii qaza olan tələbatını Türkmənistan və İran təbii qazı hesabına ödəyirdi. Ancaq, SSRİ dağıldıqdan sonra həmin dövlətlər qazın qiymətini əhəmiyyətli dərəcədə qaldırdılar və nəticə olaraq Azərbaycanın Türkmənistana 1994-cü ildə 81 mln. ABŞ dolları borcu oldu. Lakin, Dünya Bankı çıxış yolu olaraq idxalın kəskin olaraq azaldılmasında görmür.

Daxili istehsalın artırılması məqsədi ilə Neft Daşlarında təzə kompressorlar qoymaq və mövcud boru kəmərlərinin təzələnməsinə görə 160 mln. ABŞ dolları lazım idi. Bu öz növbəsində hər il təbii qazın istehsalını 1,4 milyard kub metr artırmaq üçün imkan yaradacaqdı. Belə olan halda onillik müddətə amortizasiya ayırmaları və 10% kapital resurslarına yatırılan vergini nəzərə alsaq, hər min kub metr təbii qazın qiyməti 18,50 ABŞ dollarına gəlib çıxır.

Azəriqaz 96-cı ildə ziyanın 27 milyon ABŞ dolları olacağını proqnozlaşdırmışdır ki, bu hər min kub metr təbii qazda meydana çıxan 4,40 ABŞ dolları həcmində itkinin yaranması ilə əlaqələndirilir. Təbii qazın qiymətini artırarkən onu nəzərə almaq lazımdır ki, əhalinin yaşam şəraiti keçmiş SSRİ respublikaları arasında orta səviyyələrdən birini tutur. Bu sferada siyasətin hazırlanması ilə Prezident Aparatı, Nazirlər Kabineti, İqtisadiyyat Nazirliyi, Maliyyə Nazirliyi, ARDNŞ, Azərenerji, Azəriqaz, Energetika Nazirliyi məşğuldurlar. Çıxış yollarından biri sayğacların qoyulmasıdır. Bu qazın itkisini azaltmağa və istehlakçılarda müəyyən stimül yaratmağa imkan kimi qiymətləndirilə bilər.

Dünya Bankının Azərbaycanda mövcud sosial xidmətlərin effektivliyinin daha da artırılmasında, ətraf mühitin qorunması sahəsində, iqtisadi artımın əsaslarının yaradılmasındakı xidmətlərini xüsusi qeyd etmək lazımdır. İndiyə kimi Dünya Bankının ən mühüm məqsədi ölkənin keçid iqtisadiyyatı dövründə onun sosial-iqtisadi inkişaf siyasətiylə əlaqəli həm investisiya qoyuluşundan, həm də dövlət büdcəsinin maliyyələşməsi üzrə tövsiyyələr verməkdən və belə yardımın koordinasiyasını həyata keçirməkdən ibarət olub. Xüsusilə də Dünya Bankı neft ehtiyatlarının idarə olunması üçün dövlətin təşkilati bacarığını artırmaq və siyasi dəyişiklikləri dürüst ifadə etməklə aparılan islahatları sürətləndirmək məqsədi ilə hökumətlə birgə işləyir. Bank, layihələri maliyyələşdirir, lazımı analitik tədqiqatlar aparır və faydalı tövsiyyələr verir.

Dünya Bankının Azərbaycanda layihələşdirdiyi layihələrin hər birisi ölkənin ümumi olan inkişaf strategiyasının ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir. Ən mühüm məqsəd isə əhalinin rifahının artırılmasıdır. Azərbaycan ÜMM-nun çox hissəsi neft sektorundan əldə edilsə də, burada əhalinin ancaq 1%-i çalışır. Onu da nəzərə alsaq

ki, əhalinin yarısından çoxu Kənd Təsərrüfatı sektorunda çalışır, aydın görürük ki, yoxsulluq səviyyəsinin azaldılmasından ötrü regionlarda biznes aktivliyin və iqtisadi inkişafın dövlət tərəfindən stimullaşdırılmasına ehtiyac var.

DB Azərbaycan hökumətinə həmçinin, əhalinin məşğulluğu sahəsində yardım göstərir, xüsusi ilə özəl sektorun inkişafından ötrü nəzərdə tutulmuş layihələri maliyyələşdirir, maliyyə sahəsindəki islahatları dəstəkləyir və regionlarda infrastrukturun yaradılmasında köməklik göstərir.

İqtisadiyyatın möhkəmləndirilməsinə, yoxsulluq səviyyəsinin azaldılmasına və yaşam səviyyəsinin yüksəldilməsinə edilən cəhdlər o vaxt uğurlu olur ki, təhsilə lazimi səviyyədə diqqət yetirilmiş olsun. Azərbaycanda Dünya Bankının maliyyələşdirdiyi pilot layihəsi üzrə hökumətə təhsil sistemində islahatların həyata keçirilməsi sahəsində köməklik göstərilir. DB-nın maliyyə resursları eyni zamanda, müəllimlərin hazırlanmasına, yeni dərsliklərin nəşr edilməsinə və yeni tədris proqramlarının tərtib edilməsinə yönəldilir.

Dünya Bankı, həmçinin Azərbaycana ətraf mühitin mühafizəsi işlərində də yardım etməkdədir. Xüsusən Xəzər Dənizində olan nəre cinsli balıqların qorunması, çirklənmiş torpaqların təmizlənməsi və zərərli olan maddələrin təhlükəsiz ərazilərə yerləşdirilməsi və s. bu kimi sahələrdə işlər yerinə yetirilir.

İnfrastruktur və əsas xidmətlər tərəqqinin təməl daşlarıdır. Dünya Bankının maliyyələşdirdiyi layihələrdən biri çərçivəsində də Abşeron yarımadasında mövcud su təchizat sisteminin effektivliyinin daha da artırılmasına göstərilmiş yardımı qeyd etmək olar. Bundan əlavə Dünya Bankı yolların modernləşdirilməsinə və əhalinin daha təhlükəsiz olan su təchizatı mənbələrinə çıxış imkanlarının təmin olunmasına yardım edir.

Dünya Bankının personalı hər il Azərbaycan iqtisadiyyatını təhlil edir, analizini aparır və müvafiq hesabatlar dərc edir. Dünya Bankına məxsus olan hesabat və bu kimi digər sənədlərə çıxış Bakı şəhərində yerləşən İctimai İnformasiya Mərkəzi vasitəsi ilə əldə olunur.

3.3 Azərbaycanın digər beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə əlaqələrinin səmərələşdirilməsi yolları

Ön birinci onu qeyd edək ki, Azərbaycanın yerləşdiyi geopolitik mövqe, onun Asiya və Avropa qovşağında beynəlxalq biznesə qoşulması üçün çox cəlbedicidir. Asiya-Avropa tranzit nəqliyyat yolunun Azərbaycandan keçməsi, Xəzər dənizi amili, regionda və ölkədə mövcud səmərəli və perspektivli bazarın olması həm istehsal olunan, həm də ölkəyə xaricdən daxil olan əmtəələrin satışı imkanlarını çox genişləndirir. TRASECA proqramı üzrə qədim İpək yolunun bərpa olunması istiqamətində işlərin sürətlə getməsi böyük xarici investorların, kredit təşkilatlarının ölkəmizə olan marağını artırır. Təkcə onu qeyd etmək kifayətdir ki, son illər ərzində karbohidrogen yataqlarının kəşf olunması, işlənilməsi və istismar olunması üzrə 15 ölkənin 33 iri şirkətinin iştirakıyla 23 beynəlxalq müqavilə imzalanmışdır. Həmin müqavilələr çərçivəsində 1997-2005-ci illər müddətində neft sektoruna 12.6 milyard ABŞ dolları investisiya yatırılıb və bütövlükdə 60 milyard ABŞ dollarının qoyulması planlaşdırılıb. Bununla yanaşı, neft Azərbaycanda mövcud olan yeganə təbii sərvət deyildir. Ölkəmiz çoxçeşidli mineral resurslarla zəngindir. Kifayət edəcək həcmdə inkişaf etmiş sənaye potensialına, xeyli ucuz, amma keyfiyyətli əmək ehtiyatlarına malikdir.

Azərbaycan həm özünün daxili investisiyası, həm də xaricdən cəlb olunan investisiyalar sayəsində qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsinə nail olmuşdur. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının hesablamalarına əsasən 2008- ci ildə Azərbaycanda ÜDM 10.8% artmışdır. Hansı ki, 2009- cu ilin birinci yarısında Şərqi və Mərkəzi Avropa ölkələrində ÜDM aşağı enmişdir, AYİB hesablamalarına əsasən 2009-cu ilin ikinci yarısında Azərbaycanın ÜDM-nun 5% artması proqnoz edilmişdir. 2001-ci ildən etibarən BVF-nun maliyyə yardımı ilə Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi artım layihəsi üzrə Azərbaycanda İqtisadi proqram yerinə yetirilməyə başlandı. Bir neçə mərhələli olan bu proqram barədə qeyd etməzdən qabaq 1998-99-cu illərin sonunda əldə edilmiş iqtisadi bazaya diqqət edək. Çünki hər bir roqram müəyyən bazaya əsaslanır. Belə ki, məlum olduğu kimi 1998-1999- cu illər ərzində Azərbaycan GFM və GSYK mexanizmləri üzrə kəskin maliyyə siyasəti yerinə

yetirməyi davam etdirdi. Bu siyasət, eyni zamanda Dünya Bankının Struktur İslahatlarına ayırdığı kreditlər vasitəsilə də dəstəklənmişdir. Nəticədə isə ölkədə iqtisadi aktivlik öz varlığını qorumuş, inflasiya nəzərdə tutulduğu kimi aşağı saxlanılmışdır. Başqa bir tərəfdən ÜDM-un 1998-ci ildəki artımı gözlənilmədiyindən çox-10%-ə çatdı ki, bu da öz növbəsində neft islahatının genişlənməsi, tikinti və xidmət sahələrindəki aktivliyin artması ilə bağlı idi. Hansı ki, qeyri-neft sektorunda istehsalın artımı 1998-ci ildə 8% aşağı düşmüşdür. Sənaye və Kənd Təsərrüfatı barədə onu da qeyd edək ki, 1998-ci ilin ortalarında Rusiyada rus milli valyutası - rublun devalvasiyasından sonra hər 2 sahə ölkəmizə Rusiyadan daxil olan məhsulların həcmində artması ilə əlaqədar olaraq güclü rəqabətlə qarşılaşdı. Bu inkişafa mane olan əsas faktorlardan biri idi. Həmçinin, 98-ci ildə beynəlxalq səviyyədə neftin aşağı qiymətlərinin bir xeyli davamlılığı neft sahəsinə qoyulacaq bir sıra investisiyaların ləngiməsi ilə müşayiət olunur.

Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (YİB) Mərkəzi Avropa və Mərkəzi Asiyada 29 ölkənin beynəlxalq maliyyə institutu olmaqla, onların layihələrinin maliyyələşdirilməsinə xidmət edir. Bank özəl şirkətlərə investisiya yatırılması yolu ilə biznes sektorunun inkişafına köməklik edir. AYİB regionda ən iri investordur. Bankların və müxtəlif iri şirkətlərin həyata keçirdiyi layihələrin maliyyələşdirilməsini təmin edir, dövlət orqanları ilə əməkdaşlıq edir.

AYİB bunları inkişaf etdirir:

- Struktur və sektoral islahatları;
- Özəlləşdirmə və sahibkarlığı;
- Maliyyə institutlarının gücləndirilməsi;
- Zəruri infrastrukturun inkişafını.

70 illik Sovet quruluşunun dağılması ilə nəticələnən 1990-cı illərin başlanğıcındakı siyasi proseslər və Berlin divarının dağılması dünyada 2 blok arasında müəyyən yaxınlaşmanın başlanğıcı oldu.

Müstəqillik qazanan Post Sovet məkanı ölkələri yeni dünya düzəninə uyğunlaşmaq və sərbəst bazar iqtisadiyyat sistemində keçidi sürətləndirməkdən ötrü beynəlxalq təşkilatların dəstəyindən istifadə etməli idilər. Belə təşkilatların iqtisadi cəhətdən

zəif ölkələrə həm maliyyə-kredit , həm də təcrübə istiqamətində köməkləri inkar olunmazdır. Qloballaşma dövründə dünya üzrə iqtisadi tənzimləmələr, təcrübə və finans-transferi yönündə bir neçə qlobal və regional iqtisadi təşkilatlar yaradılmışdır ki, onlardan da biri Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankıdır. Bu təşkilat Avropa məkanı üzrə iqtisadi tənzimləmələr, informasiya və maliyyə mənbələrinin transferi kimi çox əhəmiyyətli olan layihələri yerinə yetirir.

Azərbaycan hökuməti 1995 ildən etibarən AYİB ilə çox sıx münasibətlər yaratmışdır. 1995-97-ci illər ərzində ümumi dəyəri 252 mln. ABŞ dolları təşkil edən yeddi kredit müqaviləsi imzalanmışdır. Bunlar Dünya Bankının Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyasıyla imzalanmış aşağıdakı kredit müqavilələridir:

1. 57.5 mln. ABŞ dolları ümumi dəyərin reabilitasiya krediti;
2. 16 mln. ABŞ dolları dəyərində idarəetmə orqanlarında struktur islahatların həyata keçirilməsi üçün
3. 71.8 mln. ABŞ dolları SAK krediti
4. 19.7 mln. ABŞ dolları neft sektoruna texniki köməklik
5. 53.5 mln. ABŞ dolları Bakının su təchizatı üçün
6. 19.5 mln. ABŞ dolları təbii qaz sisteminin yenidən qurulması üçün
7. 14 mln. ABŞ dolları kəndli fermer müəssisələrin inkişafı üçün verilmişdir.

Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyasından alınan kreditlərin şərtləri çox münasibdir. Belə ki, onların illik faiz dərəcəsi 0.75%-dir və ödənilməsinə 10 il müddət verilməklə geri ödənilmə müddəti 35 ildir. Belə kreditlərdən 1995-98 illər ərzində 117.5 mln. ABŞ dolları istifadə edilmişdir. Azərbaycan Hökumətinin zamanəti il ərzində ölkədə yenidən bərpa və xalq təsərrüfatının ayrı-ayrı sektorlarının inkişafını maliyyələşdirmə üçün AYKB ilə bir neçə müqavilə imzalanmışdır. Həmin müqavilələrdə Yenikənd (53 mln. ABŞ dolları) və Mingəçevir (22 mln. ABŞ dolları) su elektrik stansiyalarının tikintisi, Bakının su təchizatı layihəsinin yerinə yetirilməsi (23 milyon ABŞ dolları) və Binə Aeroportundakı aeronaviqasiya sisteminin (13.7 mln. ABŞ dolları) qurulması üçün 111.7 mln. ABŞ dolları dəyərində vəsaitin ayrılması planlaşdırılmışdır. AYKB ilə yenidən kredit müqavilələrinin bağlanması istiqamətində də işlər davam etdirilir. Qeyd etmək lazımdır ki, həmin kredit

qruplarından götürülən kreditlərin geri ödənilməsinə 5 il müddət verilməklə, 15 il ərzində ödənilməlidir. Bunların illik % dərəcəsi beynəlxalq kredit bazarlarında qəbul edilmiş şərtlərə tam uyğundur. AYİB-nin Azərbaycanda yerinə yetirdiyi və yerinə yetirmək istədiyi proqramlardan başqa biri bankın Azərbaycanda “Sərmayə Bankı” yaratmaq proqramıdır. Belə bankın qurulmasında əsas məqsəd orta və kiçik müəssisələrin tərəqqisinə köməklik etməkdən ötrü onlara kreditlər verməkdən ibarətdir və bu yöndə hökumətlə artıq bir neçə razılıqlar əldə edilmişdir. AYİB Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəmərinin çəkilməsində bankın siyasətilə əlaqədar heç bir problem olmadığını açıqlamışdır. Həmin bank Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəmərinin çəkilməsinin tərəfdarı olmuşdur. AYİB söz sahiblərinin fikrinə görə, bu boru xəttinin çəkilməsi üçün 2.7 milyard ABŞ dolları vəsait lazım olacaq idi. Bank, həmçinin Azərbaycanın bu proyektə həyata keçirmək üçün kredit vermə biləcəyini bəyan etmişdir. Bununla yanaşı AYKB və Beynəlxalq Maliyyə Kooperasiyası Azərbaycan iqtisadiyyatına dəstək ilə əlaqəli imzaladıqları digər bir müqavilə GSM şəbəkənin genişləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi üçün və Azercell şirkətinin borclarının ödənilməsinə görə 100 milyon ABŞ dolları kredit verilməsilə əlaqədardır. Bu müqaviləyə əsasən, verilmiş kredit 2007-ci ilə kimi geri ödənilmişdir. AYİB, “Trans Qafqaz dəmiryolu sisteminin yenidən bərpası” proqramının yerinə yetirilməsi üçün 20.2 mln. ABŞ dolları kredit ayırmışdır. Həmin kredit üzrə Azərbaycanın Dəmiryolu İdarəsinin şpəl istehsal edən müəssisəsinin yenidən bərpası üçün AYİB 2 milyon ABŞ dolları kredit ayırmışdır. AYİB-nin direktoru J. Lemyer: “Azərbaycanda qeyri-neft sektoru istiqrarlı olmaqdadır və iqtisadi reformlar uğurla idarə olunmaqdadır. Buna görə də biz bu işlərin daha da genişləndirilməsi üçün yaxın 1-1.5 il ərzində Azərbaycana 80-120 mln. ABŞ dolları həcmində kredit verəcəyik”.

Artıq həmin proqram daxilində AYKB Azərbaycana 350 milyon ABŞ dolları kredit vermişdir. 2002-ci ilin yanvarında AYKB-nin təmsilçiləri Elina Royen və Hyu Belis Azərbaycanda mövcud ticarətin maliyyələşdirilməsi proqramının lazımı incəlikləri ilə hərtərəfli tanış olmaqdan ötrü Bakıda “Azərdəmiryolbank”da olublar. Əvvəlcədən imzalanmış razılaşmaya görə, hər əməliyyatın təsdiq edilməsi üçün limit

500.000 ABŞ dolları dəyərində müəyyən olunmuşdur. Azərbaycan Bankının AYİB ilə Azərbaycandakı kiçik və orta müəssisələrin inkişafı proqramı çərçivəsindəki iş ortaqlığı diqqətə alınaraq yeni proqramın maliyyələşdirilmə şərtləri daha güzəştli olacaqdır. İllik kredit faiz nisbətlərinin isə 2-3% olacağı proqnozlaşdırılmışdır. AYİB yerinə yetirdikləri digər proyektlər isə Ceyranbatan su anbarının yenidən bərpası üçün 10 mln. Avro ayrılması və H. Aslanov metro stansiyasının açılışına görə 30 milyon Avronun verilməsi layihələridir. Beləliklə, Azərbaycanın bazar iqtisadiyyatı sisteminə keçidi mərhələsində Avropa Yenidənbərpə və İnkişaf Bankı ilə əməkdaşlığı gündən günə daha da inkişaf etməkdədir. Qarşıdakı illərdə həmin əməkdaşlığın daha da genişlənməyi şübhəsizdir. Ölkəmizin iqtisadi siyasət planları bu istiqamətdə qurulur və beynəlxalq iqtisadi təşkilatlarla geniş əməkdaşlığa hər vaxt böyük əhəmiyyət verilməkdədir.

Avropa Yenidənbərpə və İnkişaf Bankı (AYİB) Azərbaycanda yerinə yetirilən 155 böyük miqyaslı layihənin reallaşdırılmasına 2,5 milyard ABŞ dolları ayırıb. Bu vəsaitin 64%-i özəl sektora, 36%-i dövlət sektorundakı infrastruktur layihələrə istiqamətləndirilib. Qeyd edək ki, bank yarandığı 1991-ci ildən sonra bu günə kimi 20 mindən artıq layihə yerinə yetirib. Bankın yatırdığı investisiyalar ölkələrə bazar iqtisadiyyatı sisteminə keçid dövründə kömək olub. AYİB, bank layihələri, iqtisadi sahələr, eləcə də ayrı-ayrı müəssisələrin maliyyələşməsi üçün kreditlər ayırıb.

Azərbaycan Banklarının Assosiasiyası (ABA) və Azərbaycanın İnsan Resursları Cəmiyyətinin (HR Society) birlikdə təşkilatçılığı və Azərbaycan Beynəlxalq Bankı tərəfindən baş sponsorluq edilməklə Bakı şəhərində “İnsan Kapitalı Forumu-2018” keçirilmişdir. Bu tədbirdə ölkəmizdə olan maliyyə qurumlarının İnsan Resursları menecerləri, Azərbaycanın İnsan Resursları Cəmiyyətinin rəsmiləri, İnsan Resurslarının idarə edilməsi sahəsində fəaliyyətdə olan tədqiqatçı, təlimçi və məsləhətçilər iştirak etmişdirlər.

Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası (BİA) 1960- cı ildə təsis edilib, hal-hazırda 162 üzvü vardır. Bu təşkilata üzvlük üçün ilk öncə BYİB-ə üzv olmaq lazımdır. BİA indiyə kimi ölkələrə 135 milyard ABŞ dolları məbləğində kredit vermişdir. 2002- ci ildə dünyanın 62 ölkəsində yerinə yetirilən 133 yeni layihədən ötrü 8,2 milyard ABŞ

dolları vəsait xərclənmişdir. Bu təşkilat verdiyi kreditləri faizsiz olaraq (0,75 faiz həcmində olan yığım istisna edilməklə), ödəniş müddəti 10-35 il ərzində və güzəştli ödəmə müddəti 10 il olmaqla verir.

BİA-nun strukturu BYİB-nin strukturunun analoqudur. BYİB-nin prezidenti BİA-nun da prezidentidir.

BİA-na daxil olan vəsaitlər Dünya Bankı tərəfindən 2,4 mlrd. adamın yaşadığı 78 ən kasıb dövlətə hər il ərzində orta hesabla 6-7 mlrd. ABŞ dolları faizsiz kredit vermək üçün imkan verir. Bu köməklik çox vacib əhəmiyyət kəsb edir, çünki bu dövlətlər bazar şərtləri daxilində borc götürmək iqtidarında deyillər. BİA mühüm ehtiyacların (təmiz su, səhiyyə, təhsil və s.) təmin edilməsinə çalışır, məhsuldarlığın artımı və yeni iş yerlərinin açılmasını şərtləndirən investisiyaları dəstəkləyir.

BİA-nun kreditləri yalnız hökumətlərə verilir. Həmçinin, BİA-nun kreditləri ancaq adambaşına düşən gəlir 875 ABŞ dollarından az olan dövlətlərə verilə bilər. BİA-nun kreditləri Dünya Bankının borclarının təqribən dördə bir hissəsini təşkil edir.

BİA-nun maliyyələşməsində dünyanın 40-a qədər ölkəsi iştirak edir. Bu donorların siyahısına Almaniya, Fransa, Böyük Britaniya, Yaponiya, ABŞ kimi ən inkişaf etmiş ölkələrlə birgə, Botsvana, Argentina, Macarıstan, Braziliya, Rusiya Federasiyası, Koreya, Türkiyə kimi inkişaf etməkdə olan dövlətlər də daxildir.

BİA-nın borcları 2002-ci ildə rekord həddə çataraq 133 yeni layihəyə görə 8,1 milyard ABŞ dolları təşkil edib (2001-ci ildə isə 134 yeni layihəyə görə 6,8 milyard ABŞ dolları). BİA-nın borclarının 50%-dən çoxu Cənubi Asiya və Afrikaya iqtisamətlənib. Afrikaya 2002-ci ildə 63 yeni layihəyə görə 3,8 milyard ABŞ dolları borc ayrılıb. BİA borclarının üçdə birinə kimisi (2,6 milyard ABŞ dolları) Cənubi Asiyaya ayrılıb.

BİA-nın investisiya yatırımı borcları 5,6 mlrd. ABŞ dolları həddə qədər artıb. Buna Əfqanıstanda olan təhsil, təcili tikinti işləri, dövlət idarəçiliyinə görə ayrılmış 100 mln. ABŞ dolları həcmində BİA qrantı da daxildir. BİA-nın borclarının ciddi hissəsi (44 layihəyə görə 2 milyard ABŞ dolları) sağlamlıq, təhsil, su, sosial

xidmətlər və sanitariya kimi sahələrə istiqamətləndirilib. Dövlət idarəçiliyi ilə əlaqəli 34 layihəyə 1,6 milyard ABŞ dolları xərclənib.

2008-ci il sentyabr ayında DB ölkələr üzrə iqtisadi məsələlərin təhlilinə həsr olunan hesabatı açıqlayıb. Bu iqtisadi qurumun struktur tərkibi olan Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının " DoingBusiness-2009 " hesabatında biznes mühitdə islahatların yerinə yetirilməsi üzrə Azərbaycan 181 ölkə arasından 33-cü olub. 2007-ci ildə hazırlanmış hesabatda isə Azərbaycan 178 ölkə arasından 96-cı yeri tutmuşdur. İqtisadi islahatlardan ötrü qısa müddət hesab edilən həmin dövrdə Azərbaycan işgüzar mühitinin səmərəliliyi baxımından dünyada qabaqcıl ölkələr arasına daxil ola bilmişdir. DB-nin yeni hesabatında isə Azərbaycan Respublikası dünya üzrə ən islahatçı ölkə kimi elan edilib. Belə nəticənin əldə olunmasında 2008-ci il yanvar ayından etibarən Azərbaycan Prezidenti İ. Əliyevin sərəncamıyla sahibkarlıq subyektlərinin vahid qeydiyyatı orqanı olaraq Vergilər Nazirliyinin təyin olunması və "vahid pəncərə" üsulunun tətbiqi xüsusi rola malikdir. Bu vaxta kimi yeni fiziki və hüquqi şəxsin ölkədə rəsmi olaraq dövlət qeydiyyatına düşmə prosesi bir ay çəkirdisə, 2008-ci ilin yanvar ayının 1-dən bu 3 gün ərzində icra olunur. "Doing Business-2009" hesabatında həmin bənd 1-ci olaraq araşdırılıb və Azərbaycan keçən ildəki 64-cü yerdən 13-cü yerə qədər yüksəlib. Eyni zamanda hesabatda "vahid pəncərə" qeydiyyatı sisteminin tətbiq olunması dövlətin korrupsiya əleyhinə mübarizə aparılması istiqamətində atdığı zəruri addımlar olaraq qiymətləndirilib. Beləliklə, Azərbaycanda yeni iş açmaq, sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamaq istəyən şəxslər heç bir maneə olmadan qısa müddət ərzində özlərinin bizneslərini qeydiyyatdan keçirə bilirlər.

Qeyd edilən hesabatda habelə, ölkədə olan vətəndaşların əmək hüquqlarının mühafizəsi, bank sisteminin inkişaf etdirilməsi, 1şirkətlərin əmlak hüquqlarının qeydiyyatına alınması və s. bu kimi parametrlər üzrə Azərbaycanın MDB-nin digər ölkələri ilə müqayisədə qabaqcıl yerdə qərarlaşdığı qeyd olunub. "Doing Business-2009" hesabatında Azərbaycan Respublikasının lider ölkələrdən biri kimi göstərilməsi barədə "Kommersant", "Assoshiyted Press" kimi dünyanın çox nüfuzlu xəbər agentlikləri və mətbuat orqanları geniş yazılar dərc etmişdir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Dünyanın ən aparıcı maliyyə təşkilatı olan BVF-nun ən ümdə məqsədi beynəlxalq valyuta-kredit əlaqələrini qaydaya salmaq, Fonda üzv olan ölkələrin iqtisadiyyatının inkişafına kreditlər verilməsi yolu ilə yardım göstərmək, tədiyyə balansında baş verən problemlərin aradan qaldırılmasında yaxından iştirak etməkdən ibarətdir.

Azərbaycan Respublikası da BVF-na üzv qəbul olduqdan sonra Fondnun fəaliyyətindən xeyli faydalanmışdır.

Dünya Bankı Qrupu 5 (beş) təşkilatdan ibarətdir: BYİB, BMK, BİA, İMTBM və İZÇA.

BYİB- Beynəlxalq Yenidənbarpa və İnkişaf Bankı əsasən orta gəlirə sahib və daha yoxsul kredit ödəmə qabiliyyətli olan ölkələrin inkişafından ötrü kreditlər verir və yardım göstərir. Səsvərmə-iştirak hüququ hər bir üzv olan ölkənin mövcud abunə kapitalının məbləği (dəyəri) ilə bağlıdır. Bu da ilk növbədə hər bir ölkənin müvafiq imkanlarından asılıdır. BYİB özünə məxsus vəsaitlərin böyük bir hissəsini beynəlxalq kapital bazarlarında həyata keçirilən istiqrazlar satışından əldə edir.

BMK- Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası özəl sektora maliyyə dəstəyi göstərilməsi yolu ilə inkişaf etməkdə olan ölkələr qrupunun iqtisadi artıma nail olmalarında yardımçı olur. BMK, digər sərmayədarlarla birgə borc vermək və səhmdar kapitalına investisiyalar yatırılması yolu ilə kommersiya müəssisələrinin fəaliyyətinin maliyyələşməsinə köməklik edir.

BİA- Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası çox kasıb olan ölkələrə faizsiz olaraq borclar verir. BİA-na məxsus maliyyə vəsaitlərinin əksəriyyəti bir sıra inkişaf etməkdə olan ölkələr qrupu da daxil olmaqla daha imkanlı üzv olan ölkələrin əmanətlərindən təşkil oedilir.

İMTBM- İnvestisiya Mübahisələrin Tənzimlənməsi üzrə Beynəlxalq Mərkəz xaricdən olan investorlarla investisiya olunan ölkələrin arasındakı mövcud mübahisəli məsələləri barış və arbitraj vasitəsi ilə beynəlxalq investisiyaların dəstəklənməsinə və rahat şəkildə ölkəyə yatırılmasına köməklik edir.

İZÇA- İnvestisiyalar Zəmanəti üzrə Çoxtərəfli Agentlik. Xaricdən olan sərmayədarlara qeyri-kommersiya riskləri nəticəsində meydana çıxan ziyanlarına görə zəmanət verilməsi yolu ilə inkişaf edən ölkələrə xarici sərmayələrin verilməsində yardım göstərir. Bu Agentlik, həmçinin hökumətlərə özəl investisiyaları cəlb eləməkdə və inkişafda olan ölkələrdə investisiya imkanları barəsində məlumatın yayımlanmasında yardım etmək məqsədi ilə məsləhətvermə xidmətləri göstərir.

DB qarşılıqlı əlaqəyə malik və sürətlə dəyişən qlobal iqtisadiyyat şəraitində inkişafda olan və keçid iqtisadiyyatı dönməni yaşayan yüzdən çox ölkəyə borclar, tövsiyyələr və bu kimi digər standart ehtiyatlar təqdim etməkdədir. Bu elə formada yerinə yetirilir ki, dünya iqtisadiyyatında daha böyük paya malik olan ən kasıb ölkələr üçün səmərəsi yüksək olsun və eyni zamanda kənar amillərin təsiri minimuma endirilsin. Dünya Bankı özünün maliyyə və insan resurslarından istifadə etməklə yanaşı, başqa təşkilatlarla bütün ölkələrin sabit, davamlı və bərabərhüquqlu inkişaf etmə yoluna başlaması üçün fərdi dəstək göstərilməsinə istiqamətlənmiş fəaliyyəti tənzim edir. Burada əsas diqqət əhəlinin daha aztəminatlı olan təbəqəsinə və ən kasıb ölkələrə dəstəyin edilməsinə yönəldilir.

Dünya Bankı təxmini olaraq hər il 20 milyard ABŞ dolları həcmində yeni borc öhdəliyi götürərək inkişafa yardım və dəstək verən ən iri təşkilatlardan biridir.

Yeni əsrdə Dünya Bankı təqdim etdiyi yardımın keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasından ötrü özünün səhmdarları və müştərilərilə strateji razılıq əldə edib. Göstərilən razılıq aşağıdakı üsullarla yerinə yetirilir:

- ən kasıb ölkələrin borc faizlərini ödəməsinin əvəzinə inkişaf təşəbbüslərinin maliyyələşdirilməsinin təmin edilə bilməsinə görə onların borc yükünün azaldılmasına yönəlik yardımın göstərilməsi;

- iqtisadi artımın qarşısında sədd kimi dayanan korrupsiya ilə mübarizədə köməklik göstərilməsi;

- inkişafda olan ölkələrə müasir kommunikasiya texnologiyalarının, vərdiş və bacarığın əldə olunması üzrə köməklik göstərilməsi;

- müasir günümüzdə mövcud qlobal maliyyə böhranından qurtulmaqdan ötrü bank sisteminin və maliyyə sferasının möhkəmləndirilməsi və yenidən qurulması;
- say baxımından artan əhalinin hər bir tələbatının ödənilməsi, kəndlərin və kənd təsərrüfatı sektorunun inkişafına daha böyük diqqət yetirilməsi.

Daima yüksəliş və yatırılan investisiyaların, əsasən əhaliyə yönəldilməsi yolu ilə yoxsulluq səviyyəsinin minimuma endirilməsi və əhalinin yaşam səviyyəsinin yaxşılaşdırılması Dünya Bankının fəaliyyətində əsas prinsipdir.

Azərbaycan Respublikasında Dünya Bankının fəaliyyətinin əsas növləri aşağıda qeyd olunanlardan ibarətdir:

- yatırılan investisiyaların əsas etibarı ilə əhaliyə yönəldilməsi;
- strateji əhəmiyyət kəsb edən infrastruktur layihələrinin dəstəklənməsi (yolların bərpa edilməsi, su kəmərlərinin çəkilməsi, ətraf mühitin mühafizə olunması);
- özəl sektorun inkişafının həvəsləndirilməsi;
- iqtisadi islahatlara dəstək verilməsi;
- dövlət idarəetmə sisteminin islahatı;
- hökumətin mövcud imkanlarının daha da möhkəm hala gətirilməsi.

Dünya Bankı günümüzün qlobal problemlərinin həll olunmasında ən qabaqcıl beynəlxalq təşkilatlarından biridir. XX əsrin 2-ci yarısında daha da kəskin xarakter alan qlobal problemlər onların qısa bir zaman ərzində həll olunmasını zəruri edirdi.

Dünya Bankı hazırkı dövrün ən vacib problemlərindən hesab edilən aclıq, yoxsulluq, kütləvi xəstəliklər, borc problemi, içməli su problemi və s. bu kimi məsələlərin həll olunması üzrə BMT-nin “Yeni Minilliyin İnkişafı” adında olan proqramına müvafiq olaraq altı regional komissiyasının vasitəsi ilə göstərilən problemlərin aradan qaldırılması işində əsas iştirakçı rolunda çıxış edir.

Azərbaycanda mövcud inkişaf proqramlarının yerinə yetirilməsində Dünya Bankının yaxından iştirak etməsi bilavasitə ölkəmizin iqtisadiyyatının, xüsusən qeyri-neft sektorunun inkişafına münbit şərait yaradır. Dünya Bankı, həmçinin ölkədə işsizlik probleminin həll edilməsində, ətraf mühitin mühafizə olunmasında və s. Bu kimi problemlərin həll edilməsində Azərbaycan hökumətinin yaxın əməkdaşlarından biri kimi çıxış edir. Azərbaycan və Dünya Bankı münasibətlərinin perspektiv

imkanları çox əhatəlidir. Bununla bağlı olaraq aşağıda qeyd edilən təklifləri söyləmək olar.

Azərbaycanda müxtəlif tipli sənaye sahələri və ixtisaslı işçi qüvvəsi mövcuddur. Ancaq mövcud avadanlıqların xeyli hissəsi köhnəlmişdir. Respublikamızda dünya standartlarına cavab verəcək maşınqayırma sənayesi demək olar ki, yox dərəcəsindədir. Tibbi avadanlıq, dərman preparatları və nəqliyyat vasitələrinin istehsalını reallaşdıran sahə yox dərəcəsindədir. Dünya Bankı ilə ölkəmizin münasibətlərinin gələcək perspektivi olaraq Dünya Bankının qeyd olunan sahələrə yardım göstərməsi bu sahələrin rentabelli inkişaf etməsi üçün münbit şərait yaratmış olar.

Azərbaycanda diqqət göstərilməsi əhəmiyyətli olacaq başqa bir sahə turizm sahəsidir. Ölkəmizdə mövcud olan relyef və iqlim şəraiti turizmin burada inkişaf etdirilməsinə görə çox böyük imkanlar yaradır. Turizmin inkişafı regionların inkişaf etdirilməsi, ölkə daxilində mövcud olan infrastrukturun və xidmət sferasının inkişafı ilə sıx bağlıdır. Turizmin inkişafı, eyni zamanda xarici valyutanın ölkəmizə axınını stimullaşdıracaq. Dünya Bankının göstərilən sahəyə yardımını kompleks inkişafa səbəb olacaqdır.

Ölkəmizin iqtisadiyyatının balanslı şəkildə inkişafını təmin etməkdən ötrü qeyri-neft sektoruna xarici və daxili investorları cəlb etmək vacibdir. Buna görə Dünya Bankının alt qurumu kimi fəaliyyət göstərən İnvestisiya Təminatı üzrə Çoxtərəfli Agentlik (İTÇA) ilə əməkdaşlığı hərtərəfli genişləndirmək lazımdır. Göstərilən qurumun ən əsas vəzifəsi də iqtisadi cəhətdən zəif inkişaf etmiş ölkələrə xarici kapital yönəltməkdir. Həmin işdə o, sərmayədarlar üçün təminatçı rolunda çıxış edir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. M. Məmmədov, E. İbadov “Beynəlxalq İqtisadi Təşkilatlar” Bakı- 2008
2. M. Məmmədov “Azərbaycanın Beynəlxalq İqtisadi Münasibətlərinin bəzi məsələləri” Bakı- 2008
3. E. M. Hacızadə “Azərbaycanın quruda neftqazçıxarma kompleksindəki iqtisadi islahatlar və səmərəlilik problemləri” əsəri.
4. E. M. Hacızadə “Neftqazçıxarma kompleksinin iqtisadi inkişaf modeli” Bakı- 2002
5. World Oil Outlook- 2014
6. OPEC bulletin- 2016
7. Annual Statistical Bulletin- 2015
8. [www. cia. gov](http://www.cia.gov)
9. [www. opec. org](http://www.opec.org)
10. [www. imf. org](http://www.imf.org)
11. [www. socar. az](http://www.socar.az)
12. [www. eia. gov](http://www.eia.gov)
13. [www. budget. az](http://www.budget.az)
14. [www.azerbaijan. news. az](http://www.azerbaijan.news.az)
15. [www. cbar. az](http://www.cbar.az)
16. [www.mfa. gov. az](http://www.mfa.gov.az)
17. [www.xalqazeti. com](http://www.xalqazeti.com)
18. [www.capital. trend. az](http://www.capital.trend.az)
19. [www. worldbank. org](http://www.worldbank.org)
20. [www. economy. gov.az](http://www.economy.gov.az)
21. [www. trend. az](http://www.trend.az)
22. III. Г. Гаджиев. Азербайджан на пути к мировому сообществу: стратегия внешнеэкономического развития. Киев. Экспресс–Объява- 2000.
23. Ə. Həsənov. “Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti” Dərslik, Bakı- 2005.
24. Q. Süleymanov. “Beynəlxalq əmək bazarının inkişaf problemləri”. Bakı- 1999.

25. G. Gənciyev. "BİM: Müasir vəziyyət və inkişaf problemləri". Bakı- 2005.
26. C. Kərimov, A. Orucov, H. İsrəfilov. "Dünya iqtisadiyyatı". Dərslik, Bakı- 2007.
27. R. Mehdiyev. "Azərbaycan: Qloballaşma dövrünün tələbləri". Bakı- 2005.
28. C. Kərimov, A. Orucov, T. Kərimova. "Beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar". Bakı- 2008
29. H. Rəcəbov BMT-nin ixtisaslaşdırılmış qurumları və Azərbaycan. Bakı- 2003.
30. D. Vəliyev: "Azərbaycanın qlobal iqtisadiyyata inteqrasiyası". Bakı- 2008.
31. M. Rəhimov, D. Vəliyev: Beynəlxalq maliyyə. Bakı- 2000.
32. Ç. M. Abbasov: "Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası yolları". Bakı- 2005.
33. X. Шреплер: "Международные экономические организации". М. , -1998.
34. C. E. Stiqlis: "Qloballaşma və onun doğurduğu narazılıqlar". Bakı- 2004.
35. A. Торкунова: "Международные экономические отношения". М., -2007.
36. И. Спиридонов: Мировая экономика. Учебное пособие. М. , -2007.
37. A. Гасанов, A. Аббасбейли: "Азербайджан в системе международных и региональных организаций". Баку- 1999.
38. S. Səfərov. "H. Əliyev kursu yeni keyfiyyət halında: İqtisadiyyat, siyasət, dinamizm, problemlər, perspektivlər". Bakı- 2005.